

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง การพัฒนาและส่งเสริมศักยภาพวิสาหกิจชุมชนสู่เศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง จังหวัดกำแพงเพชร พิจิตร และสุโขทัย คณะผู้วิจัยได้รวบรวมเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อเป็นกรอบแนวคิดในการศึกษาดังต่อไปนี้

- 2.1 แนวคิดเกี่ยวกับวิสาหกิจชุมชน
- 2.2 แนวคิดเกี่ยวข้องกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง
- 2.3 แนวคิดเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิต
- 2.4 แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน
- 2.5 แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม
- 2.6 แนวคิดเกี่ยวกับการรวมกลุ่ม
- 2.7 แนวคิดเกี่ยวกับเศรษฐกิจสร้างสรรค์
- 2.8 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- 2.9 กรอบแนวคิดในการวิจัย

2.1 แนวคิดเกี่ยวกับวิสาหกิจชุมชน

แนวคิดเกี่ยวกับวิสาหกิจชุมชน

การพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม การเมือง การอนุรักษ์และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ มีความสำคัญดังนี้ บุคคลซึ่งรวมตัวกันเป็นกลุ่มองค์กรชุมชนและอื่นๆ จึงมีสิทธิหน้าที่ที่บัญญัติไว้ตามรัฐธรรมนูญ ที่เน้นการมีส่วนร่วมของประชาชนในการกำหนดนโยบาย การวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม การตัดสินใจในการพัฒนาเศรษฐกิจของชุมชนท้องถิ่น การบำรุงรักษาและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ การรักษาผลประโยชน์ของตนเองในการผลิตและการตลาด การรวมตัวกันเพื่อวางแผนและรักษาประโยชน์ร่วมกันของเกษตรกร นโยบายรัฐบาลเพื่อกระตุ้นเศรษฐกิจในระดับรากฐานของประเทศ และเสริมสร้างศักยภาพความเข้มแข็งทั้งทางเศรษฐกิจและสังคมของประชากรในชุมชน โดยการส่งเสริมสนับสนุนให้เกิดวิสาหกิจชุมชนที่มุ่งประกอบการ เพื่อการพึ่งตนเองของครอบครัว ชุมชน และระหว่างชุมชน โดยนำวัตถุดิบ ทรัพยากรและภูมิปัญญาของชุมชนมาสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ เพื่อก่อให้เกิดเศรษฐกิจ สังคมและการเรียนรู้ของชุมชน ซึ่งเสนอโดยกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ เมื่อวันที่ 17 กรกฎาคม 2544 และประกาศใช้กฎหมายเมื่อวันที่ 18 มกราคม 2548 (ดวงเดือน สมวัฒน์ศักดิ์, 2548, หน้า 2)

ความเป็นมาของวิสาหกิจชุมชน

“วิสาหกิจชุมชน” อาจจะเป็นคำใหม่ที่หลายๆ คนยังไม่เข้าใจ และเข้าใจผิดไปว่าเป็นการช่วยเหลือของภาครัฐในด้านการสนับสนุนเงินทุนเพื่อประกอบอาชีพเหมือนหลายๆ โครงการที่ผ่านมา ซึ่งวิสาหกิจชุมชนเกิดขึ้นหลังจากที่รัฐบาลได้ให้ความสำคัญกับเศรษฐกิจพอเพียงควบคู่ขนานไปกับเศรษฐกิจกระแสหลัก อันเนื่องมาจากเศรษฐกิจกระแสหลักก่อให้เกิดความเหลื่อมล้ำระหว่างรายได้ของประชาชนและก่อให้เกิดปัญหาสังคมตามมามากมาย

วิสาหกิจชุมชนเกิดขึ้นจากการนำเอาแนวทางเศรษฐกิจชุมชนมาพัฒนาอย่างต่อเนื่องและเป็นระบบ คำว่า “วิสาหกิจชุมชน” นั้นสามารถใช้คำว่า “ธุรกิจชุมชน” แทนได้ อันเนื่องมาจากว่าชุมชนไม่ใช่รัฐ ดังนั้น สถานประกอบการที่ชุมชนเป็นเจ้าของก็ต้องจัดว่าเป็นของภาคเอกชนเช่นเดียวกัน แต่ในความเป็นจริงแล้ว ถ้าหากใช้คำว่าธุรกิจนั้นก็หมายถึงการแสวงหากำไรเป็นที่ตั้ง แต่สถานประกอบการที่ชุมชนเป็นเจ้าของนั้นก็กลับมีแนวคิดที่เน้นการพึ่งพาอาศัยกันมากกว่าการแสวงหากำไร ดังนั้นจึงควรใช้คำว่า “วิสาหกิจชุมชน” ที่หลายคนรู้จัก (สำนักงานเลขาธิการคณะกรรมการวิสาหกิจชุมชน, 2548, หน้า 3) โดยวิสาหกิจชุมชนนั้นจัดเป็นกลุ่มกิจกรรมของชุมชนที่ชุมชนคิดได้จากการเรียนรู้ ไม่ใช่กิจกรรมเดี่ยวๆ ที่ทำเพื่อมุ่งสู่ตลาดใหญ่ และไม่ใช้กิจกรรมที่ซับซ้อนอะไร ล้วนแล้วแต่เป็นการทำกินทำใช้ทดแทนการซื้อจากตลาดได้ และเป็นการจัดการระบบการผลิตและบริการที่มีอยู่ในชีวิตประจำวัน เช่น การจัดการเรื่องข้าว หมู เห็ด เป็ด ไก่ ผัก ผลไม้ น้ำยาสระผม สบู่ น้ำยาล้างจาน หรืออื่น ๆ ที่ชุมชนทำได้เองโดยไม่ยุ่งยากนัก การทำกินทำใช้ทดแทนการซื้อเป็นการลดรายจ่าย และยังช่วยให้ระบบเศรษฐกิจใหญ่เข้มแข็งขึ้น นอกจากนี้ยังเป็นการจัดระบบเศรษฐกิจใหม่ให้เป็นฐานที่เป็นจริงในชุมชน เพราะถ้าชุมชนเข้มแข็งพึ่งพาตนเองได้ กระแสพระราชดำริสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงเปรียบเศรษฐกิจพอเพียงเหมือนเสาเข็มของตึกที่ทำให้ตึกมั่นคงแข็งแรงเศรษฐกิจของประเทศก็จะเข้มแข็งและอยู่ได้ ที่ผ่านมาระบบเศรษฐกิจในประเทศเปรียบเหมือนการสร้างตึกที่มีฐานแคบ ถ้าฐานไม่แข็งแรง ตึกก็พังลงมา ดังนั้น วิสาหกิจชุมชนจึงมีความสำคัญในการสร้างฐานมั่นคงให้กับประเทศได้ โดยกระตุ้นเศรษฐกิจระดับรากหญ้าให้เข้มแข็งและกระจายโอกาสการประกอบอาชีพให้เกิดการสร้างงาน สร้างรายได้ และลดภาระค่าใช้จ่ายให้ประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศสามารถพึ่งตนเองได้มากขึ้น

“วิสาหกิจชุมชน” จัดเป็นองค์กรภาคประชาชนที่ไม่มีรูปแบบ ไม่ได้เป็นนิติบุคคลตามกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ การสนับสนุนจึงไม่เป็นระบบและไม่มีเอกภาพ ส่งผลให้มีปัญหาในการดำเนินงานเพราะวิสาหกิจชุมชนบางแห่งไม่เป็นที่ยอมรับของหน่วยงานรัฐหรือภาคเอกชน และบางครั้งมีการสนับสนุนจากภาครัฐแต่ไม่ตรงความต้องการที่แท้จริง พระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน พ.ศ. 2548 จึงได้ถูกประกาศใช้อย่างเป็นทางการและมีผลบังคับใช้เมื่อวันที่ 19 มกราคม พ.ศ. 2548 เพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าว (สำนักงานเลขาธิการคณะกรรมการวิสาหกิจชุมชน, 2548, หน้า 3)

ความหมายของวิสาหกิจชุมชน

“วิสาหกิจชุมชน” ตรงกับคำภาษาอังกฤษว่า enterprise แปลว่า การประกอบการ มีการแพร่หลายพร้อมกับคำว่า SME (Small and Medium Enterprises) คือ วิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม หรือการประกอบการขนาดกลางและขนาดย่อม แต่ไม่ใช่ธุรกิจขนาดกลางและขนาดย่อม คำว่า “ธุรกิจ” (business) กับ “วิสาหกิจ” (enterprises) แตกต่างกันถ้าจะเปรียบเทียบให้เห็นภาพ คือ ธุรกิจเหมือนกับผู้จัดการ วิสาหกิจเหมือนกับผู้นำ กล่าวคือ ผู้นำเป็นผู้ที่มีวิสัยทัศน์ มีภาพรวม มียุทธศาสตร์ที่นำไปกำหนดเป็นแผนงาน โครงการและกิจกรรมต่างๆ ผู้จัดการเป็นผู้ที่นำเอาสิ่งเหล่านี้ที่กำหนดไว้แล้วไปปฏิบัติให้บรรลุเป้าหมายและได้ผลที่คาดหวังในวิสัยทัศน์ (เสรี พงศ์พิศ, 2548, หน้า 121)

วิสาหกิจชุมชน คือการประกอบการโดยคนในชุมชนเพื่อการจัดการทุนของชุมชนอย่างสร้างสรรค์ เพื่อตอบสนอง ความพอเพียงของครอบครัวและชุมชน (กรมส่งเสริมการเกษตร, 2548, หน้า 1)

วิสาหกิจชุมชน คือ การประกอบการขนาดย่อมและขนาดจิ๋วของชุมชน เพื่อจัดการ “ทุน” ของชุมชนอย่างสร้างสรรค์ เพื่อการพึ่งตนเอง (Small and Micro Community Enterprise-SMCE) วิสาหกิจชุมชนไม่ใช่กิจกรรมเดี่ยวๆ ที่เริ่มต้นทำเยาะๆ เพื่อมุ่งสู่ตลาดใหญ่ แต่เป็นกลุ่มกิจกรรมที่ชุมชนคิดได้จากกระบวนการเรียนรู้ การสำรวจวิจัยสภาพชีวิตของตนเอง รวมทั้งศักยภาพและทรัพยากรต่างๆ ที่เป็นทุนของตนเอง ที่ยังไม่ได้มีการพัฒนา ยังไม่มีกระบวนการเพิ่มมูลค่าให้สิ่งเหล่านั้น (วณิ ปิ่นประทีป, 2548, หน้า 3)

วิสาหกิจชุมชน หมายความว่า กิจกรรมของชุมชนเกี่ยวกับการผลิตสินค้า การให้บริการหรือการอื่นๆ ที่ดำเนินการโดยคณะบุคคลที่มีความผูกพัน มีวิถีชีวิตร่วมกันและรวมตัวกันประกอบกิจการดังกล่าว ไม่ว่าจะเป็คนติบุคคลในรูปแบบใดหรือไม่เป็นนิติบุคคล เพื่อสร้างรายได้และเพื่อการพึ่งพาตนเองของครอบครัว ชุมชนและระหว่างชุมชน (สุรศักดิ์ วาจาสิทธิ์ และคณะ, 2548, หน้า 8)

วิสาหกิจชุมชน จึงมีความหมายครอบคลุมกิจกรรมดังต่อไปนี้ (วิชิต นันทสุวรรณ, ม.ป.ป., หน้า 2)

1. การแปรรูปหรือการพัฒนาผลิตภัณฑ์จากผลผลิตของชุมชน เป็นกิจกรรมที่ต่อเนื่องจากการผลิตการเกษตรเพื่อการพึ่งพาตนเอง และเพิ่มมูลค่าผลผลิตการเกษตรขององค์กรชุมชนหรือเครือข่ายชุมชน

2. การพัฒนาผลิตภัณฑ์จากทรัพยากร และภูมิปัญญาของชุมชน เช่น เครื่องดื่มเพื่อสุขภาพ ไวน์ผลไม้พื้นบ้าน การแปรรูปพืชผักผลไม้พื้นบ้านรูปแบบต่างๆ ผลิตภัณฑ์ยาสมุนไพร ผลิตภัณฑ์หัตถกรรมพื้นบ้าน แหล่งท่องเที่ยว พิพิธภัณฑ์ชุมชน เป็นต้น

3. การพัฒนาผลิตภัณฑ์เพื่อตอบสนองการพึ่งพาตนเองขององค์กรชุมชน และเครือข่ายองค์กรชุมชน เช่น ปุย น้ำปลา เครื่องมือเครื่องใช้ อาหารและยาสมุนไพร เป็นต้น

4. การพัฒนาระบบการตลาด

กรมส่งเสริมการเกษตร (2548, หน้า 2) ได้ให้คำนิยามคำว่า วิสาหกิจชุมชน (Small and Micro community Enterprise--SMCE) หมายถึง “การประกอบการขนาดเล็กและขนาดจิ๋ว เพื่อ

จัดการทุนของชุมชนอย่างสร้างสรรค์ เพื่อการพึ่งพาตนเองและความเพียงพอของครอบครัวและชุมชน ทุน ในที่นี้ไม่ได้หมายถึงแต่เพียงเงิน แต่รวมถึงทรัพยากร ผลผลิต ความรู้ ภูมิปัญญา ทุนทาง วัฒนธรรม และทุนทางสังคม (กฎเกณฑ์ทางสังคมที่ร้อยรัดผู้คนให้อยู่ร่วมกันเป็นชุมชน เป็นพี่น้อง ไว้ใจกัน) ให้เกิดประสิทธิภาพและยั่งยืน ยังประโยชน์ให้ชุมชนผู้เป็นเจ้าของวิสาหกิจนั้นเป็นหลัก”

วิสาหกิจชุมชน หมายถึง การประกอบการ ซึ่งรวมถึงกระบวนการคิด การจัดการผลผลิต และทรัพยากรทุกขั้นตอนโดยมีภูมิปัญญาขององค์กรชุมชนหรือเครือข่ายขององค์กรชุมชน เพื่อพัฒนา เศรษฐกิจสังคมและการเรียนรู้ของชุมชน ซึ่งมีได้มีเป้าหมายเพียงเพื่อการสร้างกำไรทางการเงินเพียง อย่างเดียว แต่รวมถึงกำไรทางสังคม ได้แก่ ความเข้มแข็งของชุมชนและความสงบสุขของสังคมด้วย (วิชิต นันทสุวรรณ, 2547, หน้า 28)

วิสาหกิจชุมชน คือ การประกอบการโดยชุมชนที่มีสมาชิกในชุมชนเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิต ทั้งด้านการผลิต การค้า และการเงิน และต้องการใช้ปัจจัยการผลิตนี้ให้เกิดดอกผลทั้งทางเศรษฐกิจ และสังคม ด้านเศรษฐกิจ คือ การสร้างรายได้และอาชีพ ด้านสังคม คือ การยึดโยงร้อยรัดความเป็น ครอบครัวและชุมชนให้ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมรับผิดชอบ แบ่งทุกข์แบ่งสุขซึ่งกันและกัน โดยผ่านการ ประกอบกระบวนการของชุมชน (ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ และพิทยา ว่องกุล, 2545, หน้า 38-39)

สำหรับความหมายของวิสาหกิจชุมชนตามพระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน พ.ศ. 2548 นั้น วิสาหกิจชุมชน หมายความว่า “กิจการของชุมชนเกี่ยวกับการผลิตสินค้าการให้บริการหรือการ อื่นๆ ที่ดำเนินการโดยคณะบุคคลที่มีความผูกพัน มีวิถีชีวิตร่วมกันและรวมตัวกันประกอบกิจการ ดังกล่าว ไม่ว่าจะป็นรูปนิติบุคคลในรูปแบบใดหรือไม่เป็นนิติบุคคล เพื่อสร้างรายได้และการพึ่งพา ตนเองของครอบครัว ชุมชนและระหว่างชุมชน ทั้งนี้ ตามหลักเกณฑ์ที่คณะกรรมการส่งเสริมวิสาหกิจ ชุมชนประกาศกำหนด”

ลักษณะของวิสาหกิจชุมชน

ความหมายของวิสาหกิจชุมชนข้างต้นนั้น วิสาหกิจชุมชนจึงมีลักษณะที่สำคัญอยู่ 7 อย่าง ด้วยกัน ซึ่งถือเป็นองค์ประกอบของวิสาหกิจชุมชน คือ (สำนักงานเลขาธิการคณะกรรมการส่งเสริม วิสาหกิจชุมชน, 2548, หน้า 2 ; เสรี พงศ์พิศ, 2548, หน้า 40)

1. ชุมชนเป็นเจ้าของกิจการเอง แต่อย่างไรก็ดี คนนอกอาจมีส่วนร่วมโดยอาจมีการถือหุ้น ได้เพื่อการมีส่วนร่วม ร่วมมือ และให้ความช่วยเหลือ แต่ไม่ใช่หุ้นใหญ่ทำให้มีอำนาจในการตัดสินใจ
2. ผลผลิตมาจากกระบวนการในชุมชน ซึ่งอาจจะนำวัตถุดิบบางส่วนมาจากภายนอกได้แต่ เน้นการใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นให้มากที่สุด
3. ริเริ่มสร้างสรรค์เป็นนวัตกรรมของชุมชน เพื่อการพัฒนาศักยภาพของชุมชนซึ่งมีความรู้ ภูมิปัญญา หากมีกระบวนการเรียนรู้ที่เหมาะสมเกิดมีความเชื่อมั่นในตัวเองก็จะริเริ่มสร้างสรรคสิ่ง ใหม่ๆ ได้โดยไม่เอาแต่เลียนแบบหรือแสวงหาสูตรสำเร็จ
4. มีฐานภูมิปัญญาท้องถิ่นผสมผสานกับภูมิปัญญาสากล ฐานภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานทุน ที่สำคัญ เป็นการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยปรับประยุกต์ให้ทันสมัย ผสมผสานกับความรู้ภูมิ ปัญญาสากลหรือจากที่อื่น

5. มีการดำเนินการแบบบูรณาการเชื่อมโยงกิจกรรมต่างๆ อย่างเป็นระบบ ไม่ใช่ทำแบบโครงการเดี่ยว คล้ายกับปลูกพืชเดี่ยว แต่เป็นการทำแบบวนเกษตร คือ มีหลายๆ กิจกรรมประสาน ผันพลัง (synergy) และเกื้อกูลกัน (cluster)

6. มีกระบวนการเรียนรู้เป็นหัวใจหลัก การเรียนรู้คือหัวใจของกระบวนการพัฒนา วิสาหกิจชุมชน หากไม่มีการเรียนรู้ก็จะมีแต่การเลียนแบบ การหาสูตรสำเร็จโดยไม่มีความคิดสร้างสรรค์ใหม่ ๆ หากไม่มีการเรียนรู้ก็จะมีวิสาหกิจชุมชนบนฐานความรู้ แต่บนฐานความรู้สึก ความอยาก ความต้องการตามทีสื่อในสังคมกระตุ้นให้เกิด ทำให้ความอยากกลายเป็นความจำเป็นสำหรับชีวิตไปหมด

7. มีการพึ่งตนเองเป็นเป้าหมาย การพึ่งตนเองคือเป้าหมายอันดับแรกและสำคัญที่สุดของวิสาหกิจชุมชน ถ้าหากพลาดเป้าหมายนี้คือพลาดเป้า วิสาหกิจชุมชนจะกลายเป็นธุรกิจที่มีเป้าหมายที่กำกวมก่อนที่จะคิดทำให้รอดไม่พัฒนาเป็นขั้นเป็นตอนให้เกิดความมั่นคงก่อนที่จะก้าวไปพัฒนาธุรกิจ

ทั้ง 7 องค์ประกอบของวิสาหกิจชุมชนล้วนแต่มีความสำคัญ ฐานสำคัญที่สุดอยู่ที่เป้าหมาย คือการพึ่งตนเอง เพราะที่ผ่านมากการส่งเสริมการพัฒนาในชุมชนมักไปสอนชาวบ้านผลิต แปรรูป โดยมีเป้าหมายเพื่อ “เพิ่มรายได้” ทำให้รวยขึ้น ไม่ได้คำนึงถึงการพึ่งตนเองเป็นรากฐานไม่ได้นึกถึง “ความพอเพียง” ชุมชนพึ่งตนเองได้หาก “จัดการแบบวิสาหกิจ” ซึ่งต้องมีความคิดสร้างสรรค์ไม่ไปเลียนแบบ ไม่มีการเรียนรู้ ไม่มีการค้นคิดเอง โดยการเอาภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐาน เอาทรัพยากรอันหลากหลายมาใช้ประโยชน์

การจัดการแบบวิสาหกิจชุมชนต้องจัดการแบบ “ผลึกพลัง” (synergy) ทำกิจกรรมทางเศรษฐกิจสังคมแบบเสริมกัน ไม่ใช่ทำแยกกันเป็นเรื่องๆ อย่างเป็นเรื่องๆ การจัดการแบบวิสาหกิจอาจเปรียบได้กับการทำเกษตรผสมผสานแบบ “ฉลาดทำ” การปลูกพืช เลี้ยงสัตว์ เลี้ยงปลา ล้วนแต่เสริมกันหมด โดยรู้จักเลือกชนิดของพืชที่เสริมกัน เป็นต้น การจัดการแบบวิสาหกิจชุมชนเป็นการจัดการแบบทวิคูณ แต่ต้องเกิดจากกระบวนการเรียนรู้ที่นำไปสู่ความคิดสร้างสรรค์ และก่อให้เกิดกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่เกี่ยวข้องเสริมกันเป็นลูกโซ่ การพึ่งตนเองของชุมชนเป็นรากฐานที่สำคัญของการทำวิสาหกิจ การปรับปรุงชีวิต ให้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น จะต้องมาจากพลังทางปัญญา พลังความรู้ที่ได้จากการเรียนรู้วิสาหกิจชุมชนยังครอบคลุมไปถึงการจัดการทุนธรรมชาติ ทุนวัฒนธรรม และพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยว

ประเภทของวิสาหกิจชุมชน

การแบ่งประเภทของวิสาหกิจชุมชน สามารถมองได้หลายมิติ กล่าวคือ แบ่งตามลักษณะการประกอบการเป็นหลัก และแบ่งตามการจัดระดับและขั้นตอนการพัฒนาการประกอบการของวิสาหกิจชุมชน

การแบ่งตามลักษณะการประกอบการเป็นหลัก สามารถแบ่งออกได้ 2 ประเภท ดังนี้ (ดวงเดือน สมวัฒนศักดิ์, 2548, หน้า 10; วณิ ปิ่นประทีป, 2548, หน้า 4)

1. วิสาหกิจชุมชนพื้นฐาน เป็นการผลิตเพื่อการใช้ในท้องถิ่นเป็นหลัก ซึ่งมีอยู่ 5 อย่าง คือ ข้าว อาหาร สมุนไพร ของใช้ ปุ๋ย ซึ่งอยู่ในขีดความสามารถของชาวบ้านทั่วไปจะทำได้ เป็นของต้องกินต้องใช้ประจำวัน มีมูลค่ามากกว่าครึ่งของค่าใช้จ่ายทั้งปีของแต่ละครัวเรือน แต่ชาวบ้านทั่วไป ไม่

ว่าอยู่ใกล้เมืองหรือไกลเมืองต่างก็ซื้อกินซื้อใช้ อาจกล่าวได้ว่า วิสาหกิจชุมชนพื้นฐาน อันได้แก่ การทำเพื่อกินใช้ในชุมชน เพื่อให้ครอบครัวพึ่งตนเองได้ ให้ชุมชนเกิดความพอเพียง เมื่อลดรายจ่ายได้ก็เพิ่มหมายความว่า แม้ทำเพื่อกินเองใช้เองก็ทำให้เกิดรายได้เหมือนกัน เพราะถ้ามุ่งแต่เพิ่มรายได้โดยไม่เน้นการทำทดแทนการซื้อ ก็มีรายจ่ายมากกว่ารายได้

2. วิสาหกิจชุมชนก้าวหน้า เป็นวิสาหกิจชุมชนที่สามารถนำออกสู่ตลาดใหญ่ ได้เพราะมีลักษณะเฉพาะตัว มีเอกลักษณ์ท้องถิ่น บางอย่างอาจมีสูตรเด็ดเคล็ดลับหรือคุณภาพดีในระดับมาตรฐาน สามารถแข่งขันกับผลิตภัณฑ์หรือสินค้าทั่วไปได้ หนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ ก็คือหนึ่งในวิสาหกิจชุมชนก้าวหน้า อาจกล่าวได้ว่า วิสาหกิจชุมชนก้าวหน้า ได้แก่ การนำผลิตภัณฑ์ที่เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นเข้าสู่ตลาดบริโภค และรวมไปถึงผลผลิตทั่วไปที่เหลือใช้ในท้องถิ่นที่นำออกสู่ตลาดบริโภค และรวมไปถึงผลผลิตทั่วไปที่เหลือใช้ในท้องถิ่นที่นำออกสู่ตลาดบริโภค โดยการปรับปรุงคุณภาพผลผลิต ชุมชนต้องไม่กระโดดข้ามขั้น ต้องพัฒนาจากขั้นพื้นฐานไปสู่ขั้นก้าวหน้าทีละขั้น

ส่วนการแบ่งตามการจัดระดับและขั้นตอนการพัฒนาการประกอบการของวิสาหกิจชุมชนสามารถแบ่งออกได้ 2 ประเภท ดังนี้ (ดวงเดือน สมวัฒนศักดิ์, 2548, หน้า 10)

1. ระดับครอบครัว คือ วิสาหกิจชุมชนแบบพึ่งตนเอง เป็นการประกอบกิจกรรมเพื่อกินใช้ในครอบครัว เพื่อทดแทนการพึ่งพาจากภายนอก เช่น การแปรรูปผลผลิตทางการเกษตรไว้ใช้กินในครอบครัว

2. ระดับชุมชนและเครือข่าย คือ วิสาหกิจชุมชนแบบพอเพียง เป็นการประกอบกิจการ โดยกลุ่ม เพื่อตอบสนองการอุปโภคบริโภคในชุมชนและเครือข่าย ซึ่งสามารถที่จะพัฒนาให้เป็นวิสาหกิจชุมชนแบบก้าวหน้าได้ เพื่อที่จะแข่งขันกับผลิตภัณฑ์หรือสินค้าทั่วไปได้

จากประเภทของวิสาหกิจชุมชนดังกล่าวมานั้น อาจกล่าวได้ว่า วิสาหกิจชุมชนสามารถแบ่งออกได้ 2 ประเภท ได้แก่ วิสาหกิจพื้นฐานและวิสาหกิจชุมชนก้าวหน้า ทั้งนี้การประกอบการวิสาหกิจชุมชนไม่ได้เน้นเพื่อกำไรสูงสุด ให้ความสำคัญกับระดับพื้นฐานและจนถึงระดับก้าวหน้าคือระดับของเศรษฐกิจที่มีการประยุกต์จากแนวคิดท้องถิ่นสู่ตลาดบริโภคที่กว้างขึ้น แต่จะเน้นที่การลดค่าใช้จ่าย การสร้างรายได้ให้แก่สมาชิกและคนใน ชุมชนให้พึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน

ความแตกต่างของวิสาหกิจชุมชนกับสิ่งที่ชุมชนทำมาก่อน

วิสาหกิจชุมชนนั้นเป็นเรื่องเก่าแต่นำมาคิดใหม่ มีการทำอย่างมีแบบแผน มีระบบ มีขั้นตอน เริ่มต้นจากการเรียนรู้ การคิดก่อนแล้วค่อยลงมือทำ วิสาหกิจชุมชนเน้นความร่วมมือในการทำกิจกรรมเพื่อให้สามารถพึ่งพาตนเองได้ แตกต่างจากอุตสาหกรรมชุมชนและธุรกิจชุมชนซึ่งเน้นที่กระบวนการผลิต การแปรรูป การบริหารจัดการที่มุ่งสู่ตลาดใหญ่ (สำนักงานเลขาธิการคณะกรรมการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน, 2548, หน้า 2)

วิสาหกิจชุมชนเป็นระบบที่มีความหลากหลายของกิจกรรม เป็นกระบวนการสร้างสรรค์ทางเศรษฐกิจและสังคมของชุมชน เป็นการประกอบการบนพื้นฐานของการใช้ความรู้ ภูมิปัญญา วัฒนธรรมและทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนอย่างรู้คุณค่า เพื่อการพึ่งพาตนเองของครอบครัวชุมชนและระหว่างชุมชน โดยมุ่งประโยชน์ทางสังคมแก่ชุมชนมากกว่าการแสวงหากำไรสูงสุด และมุ่งต่อการ

รักษาระบบนิเวศของสังคมโดยรวม ถ้าเปรียบกับอุตสาหกรรมชุมชนและธุรกิจชุมชนกับการทำ การเกษตร ก็คล้ายกับการปลูกพืชเชิงเดี่ยว ขณะที่วิสาหกิจชุมชนจะคล้ายกับการปลูกพืชผสมผสาน

นอกจากนี้ วิสาหกิจชุมชนจะเน้นในเรื่องของวิถีคิดและกระบวนการเรียนรู้มากที่สุด ปัญหาที่ ผ่านมาของชุมชนนั้นเป็นปัญหาวิถีคิดมากกว่าวิธีทำ ชุมชนสามารถผลิตได้มากมาย แต่ขายไม่ออก ขาดทุน หาดตลาดไม่ได้ เพราะเริ่มต้นจากวิธีทำ จากสูตรสำเร็จ จากการเลียนแบบ การทำวิสาหกิจชุม ชนนั้น จึงควรเริ่มต้นจัดทำเพื่อให้พอกินพอใช้ก่อนแล้วค่อยพัฒนาไปสู่การจัดการเชิงธุรกิจ เมื่อพอเพียง และพึ่งตนเองได้ก็สามารถผลิตให้เหลือเพื่อตลาดได้ และการคิดจะนำผลผลิตออกสู่ตลาดนั้นต้องเป็น ผลิตภัณฑ์ที่มีเอกลักษณ์ท้องถิ่นที่มาจากความรู้จักใช้ประโยชน์จากความหลากหลายทางชีวภาพหรือ ทรัพยากรในท้องถิ่นบวกกับความคิดสร้างสรรค์และเทคโนโลยีสมัยใหม่ที่เหมาะสม โดยควรเริ่มจาก เล็กไปหาใหญ่เพื่อที่จะสร้างรากฐานเศรษฐกิจชุมชนให้เข้มแข็งก่อน ทำกินทำใช้ก่อน ทำทดแทนสิ่งที จะต้องซื้อให้ได้มากที่สุด หากต้องการที่จะนำมาผลิตเป็นผลิตภัณฑ์ออกสู่ตลาด ก็ควรเรียนรู้การ จัดการ และกลไกทางการตลาดให้ดี ไม่หวังพึ่งพาตลาดเป็นหลัก แต่ควรพึ่งตนเองและพึ่งพากันเองให้ ได้มากที่สุด (กรมส่งเสริมการเกษตร, 2548, หน้า 2)

วิสาหกิจชุมชนกับการขับเคลื่อนเศรษฐกิจชุมชน

วิสาหกิจชุมชนเป็นกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่จะช่วยขับเคลื่อนเศรษฐกิจชุมชน โดยนำเอา เศรษฐศาสตร์ชุมชนมาใช้อย่างต่อเนื่องและเป็นระบบ ยกตัวอย่างเช่น ในตำบลหนึ่งวิสาหกิจชุมชน 20-30 อย่าง และทำการผลิตเพื่อบริโภคในท้องถิ่น ลดการซื้อจากภายนอกได้ประมาณหนึ่งในสี่ วิสาหกิจชุมชนที่ตอบสนองความจำเป็นพื้นฐานและวงจรชีวิตของชุมชนจะทำให้เกิดระบบเศรษฐกิจ ชุมชน ระบบที่พึ่งพาตนเองได้ ชุมชนมีรายรับมากกว่ารายจ่ายผลิตอาหารและปัจจัยพื้นฐานได้เอง ถ้า ไม่มีวิสาหกิจชุมชน ไม่มีเศรษฐกิจชุมชน ชุมชนก็ได้แต่รอรับความช่วยเหลือจากรัฐหรือจากภายนอก ต้องขึ้นอยู่กับคนอื่นพึ่งตนเองไม่ได้ กลายเป็นระบบอุปถัมภ์ที่ชุมชนต้องพึ่งพาคนอื่นตลอดไป ยกตัวอย่าง ตำบลไม้เรียง อำเภอฉวาง จังหวัดนครศรีธรรมราช ปลูกยางเป็นหลักและทำสวนผลไม้ บ้าง มีรายได้จากการปลูกยางและสวนผลไม้ปีละประมาณ 100 ล้านบาท มีรายจ่ายประมาณ 200 ล้านบาท ทำให้อยู่ในวังวนของหนี้สินที่เพิ่มขึ้นทุกปี (เสรี พงศ์พิศ และสุภาส จันทรหงษ์, 2548, หน้า 15) แต่วันนี้ชาวบ้านเหล่านี้ได้เรียนรู้ ได้เข้าใจสภาพชีวิตความเป็นอยู่ของตนเองดีขึ้น ได้รู้ว่าทำไมต้อง เป็นหนี้มากขนาดนั้น จึงตัดสินใจทำแผนวิสาหกิจชุมชนจากที่ทำเริ่มต้น 2-3 อย่างมาเป็น 60 อย่างใน ปัจจุบัน มีการจัดระบบชุมชนใหม่โดยใช้ทุนของชุมชนให้มากที่สุด ทำให้เกิดระบบอาหาร ระบบของ ใช้ ระบบทุน ระบบการผลิต ระบบการจัดการการผลิตและระบบตลาดขึ้นมา โดยระบบต่างๆ เหล่านี้ มีกิจกรรมต่าง ๆ เช่น โรงงานยาง การเลี้ยงไก่ กบ ปลา การปลูกผัก สมุนไพร ยาสมุนไพร ปุ๋ย น้ำหมัก ชีวภาพ ทั้งนี้ยังไม่ได้รวมกับการท่องเที่ยวชุมชนและกิจกรรมด้านสุขภาพต่างๆ ซึ่งตำบลไม้เรียงกำลัง พัฒนาเริ่มต้นมาพร้อมๆ กัน เหล่านี้ถือว่าอยู่ในระบบและวิถีชุมชนที่พวกเขากำหนดเองและให้ชุมชน ได้เป็นศูนย์กลางของการพัฒนา

ทุนของวิสาหกิจชุมชน

ทุนของวิสาหกิจชุมชนนั้นมีทั้งทุนที่เป็นเงิน ทุนที่เป็นทรัพยากรธรรมชาติ ดิน น้ำ ป่า ทุนที่เป็นผลผลิต ทุนความรู้ ภูมิปัญญา ทักษะต่างๆ วัฒนธรรม ทุนทางสังคม หรือความเป็นพี่น้อง ความไว้วางใจกันของชุมชน เครือข่ายความสัมพันธ์ของสมาชิกชุมชนวิสาหกิจชุมชนจะใช้ทุนตัวเองเป็นหลัก แต่ก็ไม่ได้ปฏิเสธเงินจากภายนอก เพียงแต่รับเงินทุนจากภายนอกบนพื้นฐานความคิดใหม่ คือ การพึ่งตนเอง พึ่งทุนที่ตนเองมีเป็นหลัก โดยเงินทุนจากภายนอกจะเข้าไปสมทบทุนของชุมชน ในขณะที่ชุมชนมีทรัพยากร ความรู้ มีปัญญาและอื่นๆ ซึ่งดีเป็นเงินหรือประเมินค่าไม่ได้ แต่ในกรณีที่ชุมชนมีความต้องการเพิ่มทุนเพื่อลงทุนในวิสาหกิจชุมชน โดยสามารถไปขอกู้จากธนาคารออมสิน ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร ซึ่งธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตรได้จัดงบประมาณไว้ถึง 10,000 ล้านบาท (เสรี พงศ์พิศ และสุภาส จันทร์หงษ์, 2548, หน้า 15) เพื่อรองรับวิสาหกิจชุมชนหรือกองทุนต่างๆ ที่มีนโยบายในการช่วยเหลือการประกอบการวิสาหกิจชุมชน

การจัดการการผลิตและการตลาดของวิสาหกิจชุมชน

การจัดการการผลิตและการตลาดเป็นเรื่องที่ชุมชนต้องเรียนรู้ โดยเรียนรู้ว่าจะจัดการอย่างไรให้ชุมชนมาร่วมกันวางแผนการผลิต การตลาด การบริโภคร่วมกัน ไม่ใช่ต่างคนต่างทำ และในที่สุดก็ทำซ้ำกันผลิตล้นเกินและขายไม่ออก ชุมชนต้องสร้างวงจรเศรษฐกิจชุมชนขึ้นมาใหม่ เชื่อมโยงทุกเรื่องที่ทำได้ อาหาร ข้าวของเครื่องใช้ และทำแบบประสานพลังให้เกิดผลทวีคูณ ไม่ใช่ทำเพื่อแข่งขันกันขาย เหมือนทำกล้วยฉาบทั้งตำบล ทำแชมพูทุกหมู่บ้าน หรือคนปลูกข้าวก็ปลูกได้ข้าวมากก็เอาไว้กินส่วนหนึ่ง ที่เหลือก็ขายให้กับพ่อค้า พ่อค้าก็เอาไปแปรรูปแล้วเอาข้าวสารกลับไปขายในหมู่บ้าน คนปลูกข้าวขายข้าวเปลือกราคาถูก แต่คนซื้อข้าวสารกลับซื้อข้าวในราคาแพง

ในการที่จะทำตลาดของวิสาหกิจชุมชนนั้น ต้องมีเป้าหมายในการผลิตก่อนว่า ต้องการทำการผลิตเพื่อบริโภคภายในครอบครัว ในชุมชนหรือระหว่างชุมชน ทำการผลิตให้เพียงพอต่อความต้องการและจัดการผลผลิตให้ได้ก่อน ถ้าผลผลิตนั้นไปได้ดีแล้วจึงค่อยเพิ่มปริมาณการผลิตหรือหากว่าผลิตภัณฑ์บางตัวในชุมชนนั้นมีความโดดเด่นมีคุณภาพ มีลักษณะเฉพาะตัวพอที่น่าออกไปจำหน่ายสู่ท้องตลาดได้ ก็เป็นเรื่องของกลไกการตลาดที่ต้องการผลิตภัณฑ์ที่มีคุณภาพ มีลักษณะเฉพาะ ซึ่งตลาดวิสาหกิจชุมชนนั้น แบ่งได้เป็น 3 ประเภท ดังนี้ (ดวงเดือน สมวัฒน์ศักดิ์, 2548, หน้า 12)

1. ตลาดพอเพียง หมายถึง ตลาดท้องถิ่น ตลาดภายในชุมชนและระหว่างชุมชน หรือในเครือข่าย
2. ตลาดผูกพัน หมายถึง ตลาดที่มีการตกลงหรือเซ็นสัญญาซื้อขายระหว่างองค์กร หน่วยงานนอกชุมชน เช่น โรงพยาบาลหนึ่งตกลงซื้อข้าวกล้องจากชุมชนปีหนึ่ง 10 ตัน รัฐวิสาหกิจแห่งหนึ่งตกลงซื้อผ้าฝ้ายทอมือจากชุมชนปีละ 10,000 เมตร เพื่อให้พนักงานตัดชุดใส่วันศุกร์ เป็นต้น
3. ตลาดทั่วไป หมายถึง ตลาดที่ต้องแข่งขันกับคนอื่นในเมืองหรือส่งออกต่างประเทศ

ความพร้อมของชุมชนเพื่อการทำวิสาหกิจชุมชน

ความพร้อมของชุมชนเพื่อการทำวิสาหกิจชุมชนนั้น อย่างน้อยต้องมีคุณสมบัติของชุมชนที่มีจุดแข็ง 3 อย่าง (สำนักงานเกษตรจังหวัดสุราษฎร์ธานี, 2548, หน้า 8) กล่าวคือ

1. ความหลากหลายทางชีวภาพ เป็นชุมชนที่ยังมีป่า มีดิน น้ำ ธรรมชาติ ที่มากด้วยสิ่งที่มีคุณค่าต่อชีวิต เป็นอาหาร เป็นยา เป็นของใช้ต่าง ๆ ถ้าหากค้นให้พบคุณค่า สิ่งเหล่านั้นก็จะมีมูลค่า ดูแต่หญ้าแห้วหมู หญ้าคา หญ้าแพรก ซึ่งคนยุคใหม่วันนี้เรียกกันว่า “วัชพืช” และพยายามทำลายด้วยสารเคมีก็ล้วนมีคุณค่าเป็นยาอายุวัฒนะ เป็นยาขับปัสสาวะ ลดความดัน สามารถใช้แทนยาสมัยใหม่ได้

2. ภูมิปัญญาของท้องถิ่น แม้ว่าในปัจจุบันเรื่องภูมิปัญญาของท้องถิ่นจะหายไปพร้อมกับคนรุ่นเก่า แต่ก็ยังมีเหลืออยู่ไม่น้อยหากรู้จักค้นหานำมาประยุกต์และผสมผสานกับความรู้ใหม่ ๆ ในปัจจุบันก็อาจจะได้สิ่งที่มีคุณค่าและมูลค่า

3. เครือข่ายของความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนในชุมชน คนในชุมชนนั้นต้องมีความร่วมมือร่วมใจกันจัดการองค์กรชุมชนและเครือข่าย สามารถพึ่งพาอาศัยกันร่วมกันจัดการทรัพยากรผลผลิตต่างๆ แบ่งกันผลิตและร่วมกันบริโภค เป็นชุมชนพึ่งตนเองได้

วิสาหกิจชุมชนกับแผนแม่บทชุมชน

เนื่องจากวิสาหกิจชุมชนเกิดจากการเรียนรู้และการจัดการแบบใหม่ ซึ่งการทำแผนชุมชนถือเป็นการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพมากที่สุด เป็นกระบวนการเรียนรู้เพื่อให้ชุมชนได้ค้นหาศักยภาพตนเอง และสามารถพัฒนาศักยภาพดังกล่าวไปสู่การพึ่งตนเองได้ แผนแม่บทชุมชนใช้เครื่องมือในการทำวิจัยชุมชนที่เรียกว่า “ประชาพิจัย” หรือชื่อเต็มว่า “ประชาพิจัยและพัฒนา (People Research and Development--PR&D) ซึ่งหมายถึง การวิจัยของชุมชน โดยชุมชนและเพื่อชุมชน (เสรี พงศ์พิศ และสุภาส จันทรหงษ์, 2548, หน้า 24) เพราะฉะนั้น แผนแม่บทชุมชนจึงไม่ได้เป็นการนั่งคิดเอาเองเป็นแผนที่เกิดจาก “ข้อมูล” แต่ก็ไม่ใช้ข้อมูลที่เป็นเพียงปัญหาและความต้องการของชุมชนเท่านั้น แต่รวมถึงข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับชุมชนและสถานการณ์โลกในปัจจุบันที่มีผลต่อวิถีชีวิตของชุมชน ประวัติความเป็นมา รวมไปถึงรากเหง้าที่ช่วยกันสืบค้นเพื่อค้นหาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม ทำให้เกิดความรู้สึกภูมิใจในตนเอง เรียนรู้ว่ามีทรัพยากรอะไรบ้าง โดยเฉพาะทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน มีผลผลิตรายรับ รายจ่าย มากน้อยเท่าใดในชุมชน เพื่อที่จะได้ค้นหาสภาพแวดล้อมที่แท้จริงและหาทางแก้ไข ปัญหาของชุมชนได้อย่างถูกต้องและยั่งยืน

ในการทำแผนแม่บทชุมชนนั้น แต่ละชุมชนก็ใช้ระยะเวลาไม่เท่ากัน ปกติใช้เวลาประมาณ 5-6 เดือน ถ้าหากไม่มีปัญหาและอุปสรรคมากเกินไป แต่หากชุมชนมีปัญหา มีความแตกแยก เป็นกลุ่มเป็นพวก รวมกันไม่ติด หรือคนน้อย คนอื่นไปทำงานต่างถิ่นกันหมด ในกระบวนการเรียนรู้ก็อาจเป็นปีหรือมากกว่า อย่างไรก็ตามวิธีการที่ถูกต้องเหมาะสม คือ ให้ชาวบ้านเป็นคนคิดทำแผนเองทุกขั้นตอน เพื่อเป็นแผนชีวิตของชุมชนเป็นแผนยุทธศาสตร์ที่บอกว่าชุมชนต้องการจะไปไหนและทำอะไรให้ไปถึงจุดหมาย เป็นแผนที่ประกอบไปด้วยวิสัยทัศน์พร้อมทั้งแผนงานและโครงการต่างๆ ที่ชุมชนร่วมกันคิดร่วมกันทำด้วยทุนตนเอง และหากมีทุนของทางราชการหรือองค์กรภายนอกเข้าไป

เสริม การดำเนินงานของชุมชนจึงจะทำได้ง่ายและรวดเร็วขึ้น แทนที่จะสะสมทุนของชุมชนเองเป็นระยะเวลานาน หลายชุมชนได้แผนแม่บทแต่ไม่เกิดวิสาหกิจชุมชนเนื่องจากกระบวนการเรียนรู้ไม่มีประสิทธิภาพพอ ฐานคิดไม่แน่นรวมไปถึงการบริหารจัดการแผนแม่บทในชุมชนไม่เกี่ยวเนื่องหรือกิจกรรมไม่สนับสนุนเกื้อกูลกัน การทำแผนที่ดีนอกจากจะรู้ปัญหา ความต้องการของชุมชนแล้ว ยังจะได้รู้ว่ามีทุนท้องถิ่นอะไรบ้าง เช่น บางชุมชนจับปลากระตักได้คิดเป็นมูลค่าปีละ 5 ล้านบาท แต่ซื้อน้ำปลากินปีละ 700,000 บาท แต่ถ้าพวกเขาจับปลากระตักมาแปรรูปเป็นน้ำปลาก็จะสามารถทดแทนการซื้อจากตลาดได้ การมีข้อมูลการบริโภคอุปโภคก็ทำให้การจัดการการผลิตและการอุปโภคบริโภคได้สามารถที่จะช่วยให้วางแผนได้ ว่าควรผลิตเท่าไร จึงจะเพียงพอต่อความต้องการของชุมชน การมีข้อมูลบริโภค รายรับ รายจ่าย หนี้สิน เป็นสิ่งที่สำคัญมาก เพราะทำให้ชุมชนตระหนักถึงสภาพที่แท้จริงของชุมชน อันเกิดจากพฤติกรรมของตนเอง และสามารถที่จะทำให้ชุมชนนั้นปรับเปลี่ยนพฤติกรรมในการดำรงชีวิตจากการที่เคยซื้อกิน สามารถที่จะลงมือทำเองปลูกเองเลี้ยงเองแปรรูปเองและบริโภคเองได้

วิสาหกิจชุมชนนั้นมีหลายระดับทั้งระดับครอบครัว ชุมชนและเครือข่ายระหว่างชุมชนในตำบลเดียวกันหรือระหว่างตำบล แล้วแต่จะมีการจัดการอย่างไร บางแห่งร่วมกันผลิต ร่วมกันบริโภค บางแห่งกระจายกันผลิตแล้วร่วมกันบริโภค บางแห่งร่วมกันเรียนรู้ให้มีกลุ่มผลผลิต แล้วชุมชนร่วมกันบริโภค หรือบางเรื่องครอบครัวเอาไปทำเอง ทำกันแบบผสมผสานหลายลักษณะ แต่การทำแผนแม่บทชุมชนจะทำงานในระดับตำบล เพราะเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่ทำให้ร่วมกันคิดร่วมกันทำจัดการผลิตและการตลาดการบริโภคได้ดีกว่าการทำเพียงหมู่บ้านเดียว

การลดรายจ่ายเพิ่มรายได้ของวิสาหกิจชุมชน

การส่งเสริมให้ชาวบ้านทำกิจกรรมต่างๆ ส่วนใหญ่จะขาดการส่งเสริมให้ลดรายจ่าย ผลก็คือยิ่งรายได้เพิ่มรายจ่ายก็เพิ่มขึ้นเป็นเงาตามตัว ทำให้เกิดหนี้สินพอกพูนจนแก้ไขไม่ได้ ดังนั้นการเพิ่มรายได้และการลดรายจ่ายจึงถือว่าเป็นวิธีที่ง่ายที่สุด การลดรายจ่ายอาจจะไม่เห็นผลถ้าคิดในเรื่องเดียวหรือเดือนเดียว แต่ถ้าคิดในหลายๆ เรื่องรวมกันพบว่า เป็นเรื่องใหญ่เลยทีเดียว เช่น ครอบครัวหนึ่งเคยใช้จ่ายเดือนละ 4,000 บาท เมื่อครอบครัวนี้ลดรายจ่ายเป็น 3,000 บาท จะลดค่าใช้จ่ายได้ 1,000 บาท ในหนึ่งปีสามารถลดค่าใช้จ่ายได้ถึง 12,000 บาท ทำนองเดียวกันถ้าคิดในแง่ของชุมชน ข้อมูลการเพิ่มขึ้นของรายได้ก็ยิ่งมากขึ้น การทำปุ๋ยอินทรีย์ ปุ๋ยชีวภาพใช้แทนการใช้ปุ๋ยเคมี สามารถประหยัดได้ถึงหลายล้านบาทต่อตำบล การทำกินเอง ทำใช้เอง เป็นการลดการใช้จ่ายลงได้มาก และทำให้รายรับเพิ่มขึ้นอย่างเห็นได้ชัด หรือใครมีปัญหาหนี้สินก็สามารถแก้ไขปัญหานี้สินได้เร็วขึ้น

เครือข่ายวิสาหกิจชุมชน

คำว่า “เครือข่ายวิสาหกิจชุมชน” มีความหมายหลายอย่างตามพระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน เครือข่ายวิสาหกิจชุมชน หมายถึง กลุ่มคนที่รวมตัวกันเป็นองค์กรชุมชนเพื่อประกอบการวิสาหกิจชุมชน ในขณะที่ชาวบ้านทั่วไปและองค์กรพัฒนาเอกชนใช้คำนี้เพื่อหมายถึงองค์กรชุมชนต่างๆ ที่สัมพันธ์กันเป็นเครือข่าย แม้จะมีความหมายต่างกัน แต่เนื้อหาสำคัญอันเดียวกัน

คือ ความสัมพันธ์ระหว่างคนหรือองค์กรในท้องถิ่น ซึ่งเกิดขึ้นเพราะมีคนเชื่อมโยงเครือข่าย เครือข่าย วิชากิจชุมชนนั้นมี 2 ประเภท คือ (สำนักงานเลขานุการคณะกรรมการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน, 2548) (1) เครือข่ายภายใน เป็นเครือข่ายที่มีการจัดการความสัมพันธ์ในระดับหมู่บ้าน ตำบล และ (2) เครือข่ายภายนอก เป็นเครือข่ายที่มีความสัมพันธ์ในระดับอำเภอ จังหวัด ภาค แต่เนื่องจากระบบ โครงสร้างสังคมสมัยใหม่ไม่ค่อยเอื้อให้คนในชุมชนมีความสัมพันธ์กันเหมือนเมื่อก่อน คนในหมู่บ้าน เดียวกันไปมาหาสู่ ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน พึ่งพาอาศัยธรรมชาติ ไม่ต้องออกไปหากินไกลๆ ทำให้คน ไกลชิดกัน วันนี้สถานการณ์เปลี่ยนไป จำเป็นต้องมีคนเชื่อมคน เชื่อมองค์กร เพื่อให้ผู้คนมี ความสัมพันธ์กันและช่วยเหลือซึ่งกันและกันเหมือนที่เคยทำในอดีตแต่ต่างกันในรูปแบบ ซึ่งต้องพัฒนา ให้เหมาะสมต่อไป

เครือข่ายวิสาหกิจชุมชนมีความสำคัญมาก ถ้ามีคนรวมกันตั้งเป็นองค์กรในชุมชนและ เชื่อมโยงกันในระดับหรือระหว่างตำบลก็จะเกิดพลัง ถ้ามีการจัดการที่ดีก็จะทำให้วิสาหกิจชุมชนมี ความเข้มแข็ง เพราะจะมีการจัดการเรื่องการผลิต การบริโภค ใครจะผลิตอะไร จัดการอย่างไร ถ้ามี เครือข่ายกว้างก็จะทำให้จัดการการผลิตหลายอย่างได้คล่องตัว เช่น ปลูกผักแค่นี้ก็ปลูกก็กินได้ทั้ง หมู่บ้าน ถ้าปลูกผักกันหลายคนก็คงต้องมีตลาดที่กว้างกว่า ซึ่งในกรณีนี้ตลาดเครือข่ายจะช่วยได้มาก ทำให้ปลูกผัก เลี้ยงสัตว์ ผลิตปุ๋ย และอย่างอื่นได้ปริมาณมากและราคาก็จะถูกลง ในปีหนึ่งๆ แต่ละ ตำบลใช้จ่ายในเรื่องของข้าวปลาอาหาร เครื่องดื่ม ของใช้ ปุ๋ยตำบลละกว่า 50 ล้านบาท บางแห่ง มากกว่า 100 ล้านบาท ถ้ามีการจัดการดีตลาดท้องถิ่นก็จะเป็นของชุมชน วิสาหกิจชุมชนที่ดีชาวบ้าน จะเป็นคนกำหนดราคาเองได้ โดยไม่ต้องไปถามพ่อค้าว่าจะซื้อเท่าไร ตลาดวิสาหกิจชุมชน ดังนั้น ชุมชนจึงควรเป็นผู้กำหนดราคาเอง

วิสาหกิจชุมชนกับโครงการต่างๆของรัฐ

วิสาหกิจชุมชนนั้นเกี่ยวข้องกับโครงการของรัฐบาลที่ได้ดำเนินการมาแล้วอย่างเช่น โครงการ หนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ หรือโครงการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง 1 ล้านบาท โครงการพักชำระ หนี้ กล่าวคือ เนื่องจากการคิดและการจัดการวิสาหกิจชุมชนทำให้ชุมชนมีระบบการคิด การจัดการที่ ชัดเจน แยกแยะได้ว่าอะไรทำเพื่อกิน เพื่อใช้สินค้าอะไรดีพอที่จะเอาออกสู่ตลาดใหญ่แล้วเรียก ผลิตภัณฑ์ที่ชาวบ้านมีความภาคภูมิใจในการนำเสนอสู่ตลาดใหญ่ว่า “หนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์”

ในแง่ของการจัดการกองทุนชุมชน เงินกองทุนหมู่บ้าน 1 ล้านบาท เป็นแนวทางที่ชุมชน สามารถนำไปเสริมความเข้มแข็งของชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ขณะเดียวกันการขาดการจัดการ กองทุนที่ดี ขาดความรู้ ความเข้าใจ มุ่งเน้นเพียงแต่การเพิ่มรายได้ อาจก่อให้เกิดหนี้สินเป็นปัญหาที่ จะตามมา ดังนั้น การจัดระเบียบเศรษฐกิจใหม่ของชุมชน เรียนการรู้จักตนเอง ชุมชน โลก รวมไปถึง การพัฒนาศักยภาพ ด้วยการจัดการอย่างพอเพียง ทำให้สามารถลดรายจ่ายและมีรายได้สูงขึ้น ในกรณีที่เป็นหนี้ระบบการจัดการนี้สามารถที่จะแบ่งรายได้ที่เพิ่มขึ้นไปใช้หนี้ได้ (เสรี พงศ์พิศ และสุ ภาส จันทรหงษ์, 2548, หน้า 21-22)

แนวทางการดำเนินการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน

จากพระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน พ.ศ. 2548 ได้กำหนดให้กรมส่งเสริมการเกษตร เป็นแกนกลางในการดำเนินการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน โดยกรมส่งเสริมการเกษตรมีหน้าที่เป็นผู้ให้การรับรองสถานภาพของวิสาหกิจชุมชนและเครือข่ายและเป็นสำนักงานเลขานุการ คณะกรรมการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน มีบทบาทหน้าที่ 3 ส่วน คือ 1) เป็นหน่วยงานในการรับจดทะเบียน/เพิกถอนวิสาหกิจชุมชนและเครือข่าย และเลิกกิจการ 2) เป็นสำนักงานเลขานุการ คณะกรรมการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน และ 3) ดำเนินการให้เกิดการส่งเสริมสนับสนุนวิสาหกิจชุมชนและเครือข่ายอย่างครบวงจรและเป็นเอกภาพ โดยแนวทางในการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน มีดังนี้ (กรมส่งเสริมการเกษตร, 2548, หน้า 17)

1. การส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนและเครือข่ายจะดำเนินการในลักษณะของการบูรณาการทั้งภายในหน่วยงานและร่วมกับภาคีทุกภาคส่วน เพื่อร่วมกันส่งเสริมและสนับสนุนให้ชุมชนมีความเข้มแข็งและพึ่งตนเองได้ โดยมีกรมส่งเสริมการเกษตรทำหน้าที่เป็นแกนกลาง เพื่อให้เกิดการรวมพลังในการขับเคลื่อนการทำงานร่วมกับภาคีต่างๆ

2. การยื่นขอจดทะเบียนวิสาหกิจชุมชนและเครือข่าย จะเป็นไปโดยความสมัครใจและความพร้อมของชุมชน โดยไม่ได้ตั้งเป้าหมายจำนวนวิสาหกิจชุมชนที่จะต้องมาขึ้นจดทะเบียนในแต่ละปี แต่สิ่งสำคัญ คือ จะต้องสร้างความเข้าใจให้ประชาชนและชุมชนได้รับทราบถึงสิทธิประโยชน์ วิธีการและขั้นตอนในการขอจดทะเบียนวิสาหกิจชุมชน ตามพระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน พ.ศ. 2548 อย่างทั่วถึง

3. เจ้าหน้าที่ในภาครัฐ และเอกชนทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องควรมีบทบาทเป็นผู้เชื่อมประสานกับวิสาหกิจชุมชนในเรื่อง การเชื่อมประสานเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ (facilitator) การเชื่อมประสานเพื่อให้เกิดกระบวนการเปลี่ยนแปลง (catalyst) และการเชื่อมประสานเพื่อให้เกิดเครือข่าย (networker)

4. การส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนจะมุ่งเน้นส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้และพัฒนาศักยภาพของชุมชนในการบริหารจัดการทุนของชุมชน ทั้งที่เป็นเงิน ทรัพยากร ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมเพื่อการพึ่งพาตนเอง และเกื้อหนุนกิจการของชุมชนมากกว่าสนับสนุนในรูปของปัจจัยและเงินให้เปล่าแก่ชุมชน

5. พัฒนาระบบข้อมูลวิสาหกิจชุมชน และเครือข่าย เพื่อให้เกิดการเชื่อมโยงข้อมูลข่าวสารและความรู้ในระหว่างวิสาหกิจชุมชนและเครือข่าย และเชื่อมโยงข้อมูลระหว่างวิสาหกิจชุมชนกับหน่วยงานสนับสนุนที่เกี่ยวข้อง

6. พัฒนาวิสาหกิจชุมชนต้นแบบในทุกจังหวัดในปี พ.ศ. 2548

ประโยชน์ที่ได้รับจากการจดทะเบียนวิสาหกิจชุมชน

เมื่อได้มีการจดทะเบียนวิสาหกิจชุมชนแล้วตามพระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน พ.ศ. 2548 จะทำให้ได้รับประโยชน์ ดังนี้

1. เกิดการรวมตัวกันของคนในชุมชนในการประกอบกิจการในระดับชุมชนเป็นวิสาหกิจชุมชนและเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนที่ได้รับการรับรองตามกฎหมาย
2. มีสิทธิในการขอรับการส่งเสริมหรือสนับสนุนความต้องการที่แท้จริงจากคณะกรรมการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน
3. มีสิทธิในการได้รับการส่งเสริมหรือการสนับสนุนการพัฒนากิจการตามมาตรการที่คณะกรรมการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนจัดให้มี คือ วิสาหกิจชุมชนระดับปฐมภูมิ ซึ่งมีการประกอบกิจการอย่างครบวงจร ทำให้วิสาหกิจชุมชนที่มีความเข้มแข็งและพึ่งพาตนเองได้แล้วได้มีการพัฒนาที่สูงขึ้น

วิสาหกิจชุมชนประสงค์จะรวมตัวกันจัดตั้งเป็นเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนหรือดำเนินการจัดตั้งเป็นองค์กรธุรกิจใดๆ การพัฒนามาตรฐานคุณภาพผลิตภัณฑ์ และมีการประสานงานหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อการส่งเสริมสนับสนุนเกี่ยวกับเงินทุน การจัดการฝึกอบรมและถ่ายทอดความรู้ที่เป็นประโยชน์และเป็นไปตามความต้องการของวิสาหกิจชุมชน รวมทั้งแก้ไขกฎหมายระเบียบข้อบังคับที่อุปสรรคต่อการดำเนินงานและนำไปสู่ระบบเศรษฐกิจชุมชนที่เข้มแข็ง พึ่งพาตนเองได้และพร้อมสำหรับการพัฒนาเพื่อที่จะแข่งขันทางการค้าในอนาคต

ตลาดของวิสาหกิจชุมชน

กรมส่งเสริมการเกษตร (2548, หน้า 21) แบ่งตลาดของวิสาหกิจชุมชนออกเป็น 3 ประเภท คือ

1. ตลาดพอเพียง หมายถึง ตลาดท้องถิ่น ตลาดภายในชุมชนและระหว่างชุมชนหรือในเครือข่าย
 2. ตลาดผูกพัน หมายถึง ตลาดที่มีการตกลงหรือเซ็นสัญญาซื้อขายระหว่างองค์กร หน่วยงานนอกชุมชน
 3. ตลาดทั่วไป หมายถึง ตลาดที่ต้องแข่งขันกับคนอื่นในเมืองหรือส่งออกต่างประเทศ
- กรมการพัฒนาชุมชน ได้กำหนดกรอบแนวคิดในการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชน ดังนี้ (กรมการพัฒนาชุมชน, 2546, หน้า 9-16)

1. จุดมุ่งหมายของการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน คือการเสริมสร้างภูมิปัญญาท้องถิ่น และกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน เพื่อสร้างโอกาสและรายได้ของชุมชนฐานรากให้ชุมชนและเครือข่ายสามารถพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืน
2. หลักการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน คือ การนำภูมิปัญญาของชุมชนมาบริหารจัดการทำให้สินทรัพย์ของชุมชนกลายเป็นสินทรัพย์ที่มีค่า และทำให้มีมูลค่าเพิ่ม นำไปสู่การผลิตสินค้า การให้บริการอื่นๆ ของชุมชน ทำให้เกิดรายได้แก่ชุมชน และเครือข่าย สร้างความมั่นคงแก่เศรษฐกิจฐานราก

3. องค์ประกอบของวิสาหกิจชุมชน มีดังนี้

- 3.1 เป็นกิจการของชุมชน หมายถึง เป็นการประกอบกิจการทั้งด้านการผลิตและบริการที่กลุ่มคนในชุมชนเป็นเจ้าของ (ไม่ใช่ปัจเจกชน)

3.2 การดำเนินการโดยใช้ทุนของชุมชน และมีการบริหารจัดการที่เหมาะสม หมายถึง กิจกรรมที่ดำเนินการโดยใช้ทุนของชุมชนเป็นหลัก (สินทรัพย์ เงิน แรงงาน ทรัพยากร ภูมิปัญญา เป็นต้น) โดยมีการบริหารจัดการ รวมถึงการใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมในการผลิตหรือกิจการบริหารนั้นๆ ด้วยความคิดสร้างสรรค์ คิดค้นเองโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐาน เป็นการจัดการแบบประสานพลัง (synergy) ทำกิจกรรมทางเศรษฐกิจ และสังคมแบบเสริมกันไม่ใช่แยกทำเป็นเรื่องราว

3.3 ดำเนินการด้วยหลักสามัคคีธรรม หมายถึง กิจกรรมดำเนินด้วยการมีส่วนร่วมของหมู่คณะในชุมชนอย่างเป็นเอกภาพ ก่อให้เกิดผลประโยชน์ส่วนรวมแก่สมาชิกและชุมชน โดยไม่ส่งผลกระทบต่อสาธารณะอันหมายถึงความรวมถึงสภาพแวดล้อมของชุมชนด้วย

3.4 เน้นกระบวนการเรียนรู้ในการดำเนินการ หมายถึง ในการดำเนินกิจการก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ เชื่อมั่นในศักยภาพของตนเองและชุมชน เรียนรู้ที่จะบริหารจัดการทุนชุมชน ด้วยการริเริ่มสร้างสรรค์ให้เกิดนวัตกรรม

3.5 มีเป้าหมายเพื่อพึ่งพาตนเองของชุมชน หมายถึง การดำเนินกิจการโดยเป้าหมายเพื่อการพึ่งตนเองเป็นรากฐาน ทำให้พอกินพอใช้ในครัวเรือน ชุมชนและเครือข่าย เป็นลำดับแรก

4. รูปแบบการดำเนินวิสาหกิจชุมชน มีดังนี้

4.1 วิสาหกิจที่ประกอบกิจการเดี่ยว ได้แก่ วิสาหกิจที่ประกอบกิจการเพียงหนึ่งเดียว โดยกระผู้บริหารในชุมชนเดียว และไม่สร้างเครือข่ายกับวิสาหกิจชุมชนอื่นๆ โดยจะมีผลผลิตมากกว่าหนึ่งผลิตภัณฑ์

4.2 วิสาหกิจที่ประกอบในรูปแบบเครือข่าย ได้แก่ วิสาหกิจที่ปฏิสัมพันธ์กับกิจการอื่น โดยแต่ละวิสาหกิจต่างมีการประกอบการตามเป้าหมายวัตถุประสงค์ของกิจการ หากแต่มีปฏิสัมพันธ์แบบพึ่งพา เกื้อกูล เชื่อมโยงกันในรูปแบบต่างๆ เช่น

1) เครือข่ายกิจกรรม ได้แก่ วิสาหกิจที่มีกิจกรรมเกื้อกูลกันมาเป็นเครือข่ายกัน ทั้งที่เป็นกิจกรรมเดียวกัน และหรือหลายประเภท

2) เครือข่ายพื้นที่ ได้แก่ วิสาหกิจที่ดำเนินการอยู่ในระดับพื้นที่เดียวกัน เช่น ระดับหมู่บ้านเดียวกัน หรือระดับตำบลเดียวกัน หรือต่างพื้นที่กัน เช่น วิสาหกิจระดับหมู่บ้านกับระดับตำบลมาเชื่อมโยงเป็นเครือข่ายเดียวกัน

5. ระดับการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชน วิสาหกิจชุมชนสามารถจัดระดับการดำเนินการ โดยใช้เป้าหมายของผลผลิตของวิสาหกิจชุมชนเป็นเกณฑ์ 3 ระดับ ดังนี้

5.1 วิสาหกิจชุมชนระดับพื้นฐาน ได้แก่ วิสาหกิจที่มีการประกอบการเพื่อให้เกิดผลผลิตที่จะนำไปกิน และใช้ได้อย่างพออยู่พอกิน มุ่งเน้นการลดรายจ่ายทั้งระดับครัวเรือนและชุมชน

5.2 วิสาหกิจชุมชนระดับพัฒนา ได้แก่ วิสาหกิจชุมชนที่มีการประกอบการเพื่อให้เกิดผลผลิตมีพอกินพอใช้ เพื่อลดรายจ่าย และมีส่วนเหลือสามารถนำไปแบ่งปันและแลกเปลี่ยนหรือจำหน่ายให้เกิดรายได้เพิ่ม นำไปสู่การอยู่ดีกินดีของครัวเรือน ชุมชนและระหว่างชุมชน

5.3 วิสาหกิจชุมชนระดับก้าวหน้า ได้แก่ วิสาหกิจที่มีการประกอบการมุ่งสู่การเพิ่มรายได้ไปสู่การขยายการลงทุน ลดการนำเข้า เพิ่มการส่งออกของผลิตภัณฑ์ขยายกิจการ ขณะเดียวกันก็สามารถจัดสรรผลกำไร เพื่อสวัสดิการชุมชน หรือเพื่อกิจกรรมสาธารณะประโยชน์ สร้างความมั่งมีศรี

สุขของครัวเรือน ชุมชน ขยายไปถึงระหว่างชุมชน และนำไปสู่การเป็นวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมต่อไป

จุดแข็งของชุมชนที่เอื้อต่อการเป็นวิสาหกิจชุมชน

จุดแข็งของชุมชนควรมีอย่างน้อย 3 อย่าง คือ (กรมส่งเสริมการเกษตร, 2548, หน้า 23)

1. ความหลากหลายทางชีวภาพ ชุมชนมีป่า ดิน น้ำ ธรรมชาติที่มากด้วยสิ่งที่มีคุณค่าต่อชีวิต เป็นอาหาร เป็นยา เป็นของใช้ต่างๆ ถ้าหากค้นให้พบก็จะสามารถสร้างมูลค่าได้
2. ภูมิปัญญาท้องถิ่น แม้ว่าจะหายไปพร้อมกับคนรุ่นเก่า แต่ก็ยังมีเหลืออยู่ และหากรู้จักค้นหา นำมาประยุกต์และผสมผสานก็อาจได้สิ่งสร้างสรรค์ใหม่ๆ ที่มีคุณค่าและมูลค่าได้
3. เครือข่ายความสัมพันธ์ระหว่างผู้คน แม้ว่าอาจจะไม่เหมือนเดิมแต่ก็ยังมียังพอให้ฟื้นคืน มาจนสามารถพึ่งพาอาศัยกัน ร่วมกันจัดการองค์กรชุมชนและเครือข่ายในเชิงเศรษฐกิจ ร่วมกันจัดการทรัพยากร ผลผลิตต่างๆ แบ่งกันผลิตและร่วมกันบริโภคการผลิตของกิน ของใช้จะได้ไม่ล้นตลาดเกิดความพอเพียง ชุมชนพึ่งตนเองได้

ยุทธศาสตร์ส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน

คณะกรรมการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน ได้กำหนดยุทธศาสตร์ส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน เพื่อพัฒนาวิสาหกิจชุมชนให้เข้มแข็ง และอาจพัฒนาไปสู่การจัดตั้งเป็นบริษัทที่มีกิจการใหญ่ขึ้น ดังนี้ (สำนักงานเลขาธิการคณะกรรมการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน, 2548ข)

ตารางที่ 2.1 ยุทธศาสตร์และยุทธวิธีการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน

ยุทธศาสตร์	ยุทธวิธี
ยุทธศาสตร์ที่ 1 การเรียนรู้ วิจัย และพัฒนา	
1.1 การส่งเสริมสนับสนุนการวิจัยและพัฒนา ระบบบริหารจัดการวิสาหกิจชุมชน	1.1.1 ส่งเสริมการวิจัยและพัฒนาผลิตภัณฑ์ วิสาหกิจชุมชนโดยชุมชน 1.1.2 ส่งเสริมการวิจัยและพัฒนาเทคโนโลยี วิสาหกิจชุมชนโดยชุมชน 1.1.3 ส่งเสริมการวิจัยและพัฒนาองค์ความรู้การ ประกอบการวิสาหกิจชุมชน 1.1.4 ให้กลไกของรัฐสนับสนุนการวิจัยและ พัฒนาวิสาหกิจชุมชน

ตารางที่ 2.1 (ต่อ)

<p>1.2 การส่งเสริมสนับสนุนการวิจัยและพัฒนา ระบบบริหารจัดการวิสาหกิจชุมชน</p>	<p>1.2.1 ส่งเสริมการวิจัยและพัฒนากระบวนการ วิสาหกิจชุมชน 1.2.2 ส่งเสริมการวิจัยและพัฒนาคลัสเตอร์ วิสาหกิจชุมชน 1.2.3 ส่งเสริมการวิจัยและพัฒนาาระบบเศรษฐกิจ ชุมชน 1.2.4 ส่งเสริมการวิจัยและพัฒนาดัชนีชี้วัดการ พัฒนาคุณภาพชีวิตและเศรษฐกิจชุมชน</p>
<p>1.3 การส่งเสริมสนับสนุนการวิจัยและพัฒนา ระบบบริหารจัดการ</p>	<p>1.3.1 ส่งเสริมการวิจัยและพัฒนาผลิตภัณฑ์ วิสาหกิจชุมชนโดยชุมชน 1.3.2 ส่งเสริมการวิจัยและพัฒนาเทคโนโลยี วิสาหกิจชุมชนโดยชุมชน 1.3.3 ส่งเสริมการวิจัยและพัฒนาองค์ความรู้การ ประกอบการวิสาหกิจชุมชน 1.3.4 ให้กลไกของรัฐสนับสนุนการวิจัยและ พัฒนาวิสาหกิจชุมชน</p>
<p>1.4 การส่งเสริมสนับสนุนการวิจัยและพัฒนา ระบบบริหาร</p>	<p>1.4.1 ส่งเสริมการวิจัยและพัฒนากระบวนการ วิสาหกิจชุมชน 1.4.2 ส่งเสริมการวิจัยและพัฒนาคลัสเตอร์ วิสาหกิจชุมชน 1.4.3 ส่งเสริมการวิจัยและพัฒนาาระบบเศรษฐกิจ ชุมชน 1.4.4 ส่งเสริมการวิจัยและพัฒนาดัชนีชี้วัดการ พัฒนาคุณภาพชีวิตและเศรษฐกิจชุมชน</p>
<p>ยุทธศาสตร์ที่ 2 การบริหารจัดการวิสาหกิจชุมชน เพื่อการพึ่งตนเองจัดการวิสาหกิจชุมชนวิสาหกิจ ชุมชน 2.1 การบริหารจัดการทุนชุมชน</p>	<p>2.1.1 ส่งเสริมระบบการสะสมทุนวิสาหกิจชุมชน ในรูปแบบที่หลากหลาย 2.1.2 ส่งเสริมให้จัดตั้งกองทุนวิสาหกิจชุมชนทั้ง ระดับองค์กรและเครือข่าย 2.1.3 ให้มีการประกอบการวิสาหกิจชุมชนบน พื้นฐานทรัพยากรและผลผลิตของชุมชนอย่าง ยั่งยืน</p>

ตารางที่ 2.1 (ต่อ)

ยุทธศาสตร์	ยุทธวิธี
<p>ยุทธศาสตร์ที่ 2 การบริหารจัดการวิสาหกิจชุมชน เพื่อการพึ่งตนเองจัดการวิสาหกิจชุมชนวิสาหกิจ ชุมชน</p> <p>2.1 การบริหารจัดการทุนชุมชน</p>	<p>2.1.4 ให้มีการฟื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่นผสมผสาน เทคโนโลยีในการพัฒนาและประกอบการ วิสาหกิจ ชุมชน</p> <p>2.1.5 ให้มีการฟื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่นผสมผสาน เทคโนโลยีในการพัฒนาและประกอบการ วิสาหกิจชุมชน</p> <p>2.1.6 ให้มีการเพิ่มประสิทธิภาพในการบริหาร จัดการทุนชุมชน</p> <p>2.1.7 ส่งเสริมการบูรณาการทุนชุมชน</p>
<p>2.2 การบริหารจัดการวิสาหกิจชุมชน</p>	<p>2.2.1 ให้มีการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนตั้งแต่ระดับ ครอบครัวชุมชนและเครือข่ายชุมชนอย่างสัมพันธ์ กัน</p> <p>2.2.2 ให้มีการบริหารจัดการเชื่อมโยงวิสาหกิจ ชุมชนเป็นคลัสเตอร์ภายใต้ระบบเศรษฐกิจชุมชน</p> <p>2.2.3 ส่งเสริมการพัฒนามาตรฐานผลิตภัณฑ์ วิสาหกิจชุมชน</p> <p>2.2.4 ส่งเสริมการพัฒนาเครือข่ายตลาดวิสาหกิจ ชุมชน</p> <p>2.2.5 ให้มีการสนับสนุนกองทุนวิสาหกิจชุมชน</p> <p>2.2.6 ให้มีการบริหารจัดการอย่างโปร่งใสและ สมาชิกสามารถตรวจสอบกันเองได้</p>
<p>2.3 การลดรายจ่ายเพิ่มรายได้</p>	<p>2.3.1 ให้มีการพัฒนาวิสาหกิจประเภททดแทน การนำเข้าจากภายนอกชุมชน รวมทั้งการพัฒนา ทรัพยากรผลผลิตและวิสาหกิจชุมชน</p> <p>2.3.2 ให้มีการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนเพื่อ ตอบสนองความต้องการของชุมชนอย่างครบ วงจร อย่างน้อยให้ได้หนึ่งในสี่ (ตามหลักสูตร เศรษฐกิจพอเพียง)</p>

ตารางที่ 2.1 (ต่อ)

ยุทธศาสตร์	ยุทธวิธี
<p>ยุทธศาสตร์ที่ 3 การส่งเสริมและสนับสนุนวิสาหกิจชุมชนและเครือข่ายวิสาหกิจชุมชน</p> <p>3.1 การรับรองสถานภาพวิสาหกิจชุมชนและเครือข่ายวิสาหกิจชุมชน</p>	<p>3.1.1 ให้มีการส่งเสริมสนับสนุนการทำแผนแม่บทในทุกตำบลรวมทั้งปรับแผนดังกล่าวทุกปีพร้อมกับการปรับฐานข้อมูลและเครือข่ายข้อมูลข่าวสาร</p> <p>3.1.2 ให้หน่วยงานที่มีภารกิจด้านการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนสนับสนุนให้เข้าไปจดทะเบียนวิสาหกิจชุมชนเพื่อให้การส่งเสริมเป็นเอกภาพ</p> <p>3.1.3 ให้มีการพัฒนามาตรabanวิสาหกิจชุมชนโดยวิสาหกิจชุมชน/เครือข่ายวิสาหกิจชุมชนมีส่วนร่วม</p>
<p>3.2 การพัฒนาและสนับสนุนเครือข่ายวิสาหกิจชุมชน</p>	<p>3.2.1 ให้มีการจัดตั้งสภาวิสาหกิจชุมชน</p> <p>3.2.2 ให้มีการจัดตั้งวิสาหกิจชุมชนสัมพันธ์</p> <p>3.2.3 ให้มีการส่งเสริมสนับสนุนการพัฒนาเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนในระดับตำบลและระหว่างตำบลในพื้นที่ที่มีประเด็นและความสนใจร่วมกัน</p> <p>3.2.4 ให้มีการส่งเสริมสนับสนุนเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนผู้ผลิตกับผู้บริโภค</p>
<p>3.3 การส่งเสริมสนับสนุนการเรียนรู้</p>	<p>3.3.1 ให้มีการส่งเสริมสนับสนุนการทำแผนแม่บทโดยกระบวนการเรียนรู้ในชุมชน</p> <p>3.3.2 ให้มีการส่งเสริมการเรียนรู้ในการประกอบวิสาหกิจชุมชนทุกระดับ ทุกประเภท โดยให้มีการฝึกอบรมทางวิชาการในประเด็นเฉพาะต่างๆ</p> <p>3.3.3 ให้จัดการเรียนรู้และดูงานสำหรับตัวแทนจากภาครัฐ เอกชน วิชาการ</p>
<p>3.4 การสนับสนุนการจัดการวิสาหกิจชุมชน</p>	<p>3.4.1 ให้มีการทบทวนระบบบริหารจัดการของรัฐให้เหมาะสมกับวิสาหกิจชุมชน</p>

ที่มา. จากสรุปประเด็นจากการประชุมคณะกรรมการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนครั้งที่ 2/2548 (หน้า 2-5), โดย สำนักงานเลขาธิการคณะกรรมการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน, 2548.

แผนส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนตามยุทธศาสตร์ส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน ประกอบด้วย (สำนักงาน
เลขาธิการคณะกรรมการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน, 2548ก, หน้า 31-34)

1. เสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้ในการบริหารจัดการทุนของชุมชน
2. ส่งเสริมสนับสนุนวิสาหกิจชุมชนและเครือข่ายวิสาหกิจชุมชน
3. รับรองสถานภาพวิสาหกิจชุมชนและเครือข่ายวิสาหกิจชุมชน
4. ประสานความร่วมมือกับภาครัฐ ภาคเอกชนและชุมชน เพื่อให้เกิดการส่งเสริมสนับสนุน

วิสาหกิจชุมชนอย่างมีเอกภาพ

ยุทธศาสตร์ที่ 1 การเรียนรู้ วิจัย และพัฒนา

เป้าประสงค์

วิสาหกิจชุมชนและทุกภาคส่วนเกิดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาวิสาหกิจชุมชนผลผลิต

1. สมาชิกวิสาหกิจชุมชนมีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้
2. วิสาหกิจชุมชนสามารถทำแผนพัฒนากิจการวิสาหกิจชุมชนได้
3. แหล่งเรียนรู้ที่สมาชิกวิสาหกิจชุมชนสามารถแลกเปลี่ยนเรียนรู้ได้
4. งานวิจัยเพื่อการพัฒนากิจการวิสาหกิจชุมชนและเครือข่าย

ตัวชี้วัด/เป้าหมาย

1. จำนวนสมาชิกวิสาหกิจชุมชนที่มีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้
2. จำนวนวิสาหกิจชุมชนที่สามารถทำแผนพัฒนากิจการวิสาหกิจชุมชนได้
3. จำนวนแหล่งเรียนรู้ที่สมาชิกวิสาหกิจชุมชนสามารถแลกเปลี่ยนเรียนรู้ได้
4. จำนวนงานวิจัยเพื่อการพัฒนากิจการวิสาหกิจชุมชนและเครือข่าย

ยุทธศาสตร์ที่ 2 การบริหารจัดการวิสาหกิจชุมชนเพื่อการพึ่งตนเอง

เป้าประสงค์

วิสาหกิจชุมชนมีระบบการบริหารจัดการทุนทั้งที่เป็นตัวเงินและไม่เป็นตัวเงินรวมทั้งมีระบบ
การจัดสวัสดิการแก่สมาชิกและสาธารณชนประโยชน์อย่างเหมาะสม

ผลผลิต

1. มีการจัดสวัสดิการแก่สมาชิกวิสาหกิจชุมชน
2. วิสาหกิจชุมชนมีการบริหารจัดการรายได้ เพื่อสาธารณชนประโยชน์อย่างสมัครงใจ
3. วิสาหกิจชุมชนมีความสามารถในการบริหารจัดการทุนอย่างเหมาะสม

ตัวชี้วัด/เป้าหมาย

1. จำนวนวิสาหกิจชุมชนที่มีการจัดการสวัสดิการแก่สมาชิก
2. จำนวนวิสาหกิจชุมชนที่มีการบริหารจัดการรายได้ เพื่อสาธารณชนประโยชน์อย่างสมัครงใจ
3. จำนวนวิสาหกิจชุมชนที่มีความสามารถในการบริหารจัดการทุนอย่างเหมาะสม

ยุทธศาสตร์ที่ 3 การส่งเสริมและสนับสนุนวิสาหกิจชุมชนและเครือข่ายวิสาหกิจชุมชน

เป้าประสงค์

วิสาหกิจชุมชนและเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนได้รับการส่งเสริม สนับสนุนอย่างเป็นระบบและมี

เอกภาพ

ผลผลิต

1. เกิดการเชื่อมโยงการทำงานระหว่างภาครัฐ เอกชน เพื่อการพัฒนาวิสาหกิจชุมชน
2. นโยบายและแนวทางการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน
3. เกิดเครือข่ายวิสาหกิจชุมชน เพื่อการช่วยเหลือ สนับสนุนซึ่งกันและกัน
4. วิสาหกิจชุมชนได้รับการส่งเสริม สนับสนุนตามแผนพัฒนากิจการและศักยภาพจากหน่วยงานภาคีที่เกี่ยวข้อง

ตัวชี้วัด/เป้าหมาย

1. จำนวนวิสาหกิจชุมชน เครือข่ายวิสาหกิจชุมชนที่ได้รับการส่งเสริม สนับสนุนตามแผนพัฒนากิจการ และศักยภาพจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
การจัดทำแผนแม่บทชุมชน

แผนแม่บทชุมชน คือแผนการดำเนินชีวิตของชุมชนและพัฒนาตนเองของชุมชน โดยมีเป้าหมายให้สามารถพึ่งตนเองได้ ชุมชนจึงต้องเป็นผู้ลงมือเองทุกขั้นตอน ตั้งแต่เตรียมความคิด เตรียมชุมชน เตรียมทีมงาน สืบหาข้อมูลแล้วนำมาข้อมูลมาวิเคราะห์ มาทำเป็นแผนเป็นโครงการและกิจกรรมทำประชาพิจารณ์แล้วนำไปสู่การปฏิบัติ การทำแผนแม่บทชุมชนจึงเป็นกระบวนการเรียนรู้เพื่อสร้างปัญญา หัวใจของการทำแผนแม่บทชุมชน คือ การสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้กับคนในชุมชน เพื่อให้ชุมชนหลุดพ้นจากวิถีคิดแบบพึ่งพาจากภาครัฐหรือภายนอก แผนแม่บทชุมชนที่ดีจะต้องเป็นแผนที่นำไปปฏิบัติได้จริงและเกิดผลสามารถพึ่งตนเองได้ หลุดพ้นจากวัฒนธรรมอุปถัมภ์มาสู่วัฒนธรรมข้อมูลความรู้ หลุดพ้นจากวัฒนธรรมการเรียนรู้แบบมาเรียนรู้แบบรุก สืบค้น สืบหา วิจัย แสวงหา และพัฒนาองค์ความรู้ใหม่ด้วยตนเอง สามารถบูรณาการและจัดการแบบผืนปีกพลัง (synergy) ก่อให้เกิดผลที่ตั้งไว้ (เสรี พงศ์พิศ, 2548, หน้า 53-55)

จากยุทธศาสตร์ส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน คณะกรรมการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนได้กำหนดยุทธศาสตร์ เพื่อการพัฒนาท้องถิ่น ยุทธศาสตร์ที่ 1 การเรียนรู้ วิจัย และบริหารจะเห็นได้ว่า วิสาหกิจชุมชนเกิดการเรียนรู้และการจัดการแบบใหม่ วิธีการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพก็คือ การทำแผนแม่บทชุมชน ซึ่งเป็นกระบวนการเรียนรู้ เพื่อให้คนค้นหาศักยภาพของตนเองและพัฒนาศักยภาพดังกล่าวไปสู่การพึ่งตนเอง แผนแม่บทชุมชนเป็นแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของชุมชน ที่เกิดจากการเรียนรู้และการจัดการระบบเศรษฐกิจชุมชนใหม่ จัดระเบียบชีวิตใหม่ โดยมีฐานข้อมูลและความรู้ที่เกิดจากการทำแผนแม่บท (กรมส่งเสริมการเกษตร, 2548, หน้า 24)

คณะผู้วิจัยได้สรุปสาระสำคัญของการทำแผนแม่บทชุมชน ได้ดังนี้

1. คนในชุมชนเป็นคนทำแผนเองทุกขั้นตอน ตั้งแต่เก็บข้อมูล วิเคราะห์และทำแผน โดยข้าราชการหรือคนที่สนับสนุนเป็นพี่เลี้ยง ที่คอยช่วยเหลือเมื่อมีปัญหาหรือคอยประสานงานเท่านั้น
2. การทำแผนแม่บทชุมชนเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่ชุมชนมีส่วนร่วมทั้งหมด ไม่ใช่ผู้นำร่วมมือกันทำตามลำพังกับคนที่เข้าไปส่งเสริมสนับสนุน
3. แผนแม่บทชุมชนจะเป็นแผนยุทธศาสตร์ที่กำหนดทิศทางให้ชุมชนต้องการไปทางไหน และจะประสบผลสำเร็จได้อย่างไร เป็นแผนที่ประกอบด้วยวิสัยทัศน์

จากแนวคิดเกี่ยวกับการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิดดังกล่าว จึงสรุปและวิเคราะห์ได้ว่า วิสาหกิจชุมชนเป็นการประกอบการโดยชุมชนที่สมาชิกในชุมชนเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิต ทั้งด้านการผลิต การค้า และการจัดการเงินทุนของชุมชนอย่างสร้างสรรค์ เพื่อการสร้างรายได้ อาชีพ ให้กับคนในชุมชนทั้งในระดับครอบครัวและชุมชนให้ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมรับผิดชอบ แบ่งทุกข์ แบ่งสุขซึ่งกันและกันโดยผ่านกระบวนการ การประกอบการของชุมชน เพื่อตอบสนองการพึ่งตนเอง และความพอเพียงของครอบครัวและชุมชน วิสาหกิจชุมชนมีองค์ประกอบที่สำคัญอย่างน้อย 7 ประการ คือ (1) ชุมชนเป็นเจ้าของและดำเนินการ (2) ผลผลิตมาจากกระบวนการในชุมชน (3) ริเริ่มสร้างสรรค์เป็นนวัตกรรมของชุมชน (4) มีฐานภูมิปัญญาท้องถิ่นผสมผสานภูมิปัญญาสากล (5) ดำเนินการแบบบูรณาการเชื่อมโยงกิจกรรมต่างๆ ให้เป็นระบบ (6) มีกระบวนการเรียนรู้เป็นหัวใจ และ (7) มีการพึ่งตนเองของครอบครัวและชุมชนเป้าหมาย

คณะผู้วิจัยได้สรุปปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จในการดำเนินงานแบบวิสาหกิจชุมชน ดังนี้

1. ความหลากหลายทางชีวภาพของชุมชน ได้แก่ ความสมบูรณ์ของดิน น้ำ ป่า ซึ่งสามารถใช้เป็นอาหาร ยา และของใช้ต่างๆ ภายในชุมชน
2. ภูมิปัญญาท้องถิ่น สามารถนำมาประยุกต์และผสมผสานให้เกิดนวัตกรรมของชุมชน เพื่อเพิ่มมูลค่าผลผลิตในชุมชน
3. การสร้างเครือข่ายและความสัมพันธ์ระหว่างผู้คน โดยร่วมกันจัดการองค์กรชุมชน และเครือข่ายในเชิงเศรษฐกิจ และการจัดการทรัพยากรในชุมชน
4. ผลผลิตต่างๆ มีการแบ่งปันกันผลิตและร่วมกันบริโภคผลผลิตของชุมชน เพื่อใช้ผลผลิตไม่ล้นตลาด เกิดความพอเพียงทำให้ชุมชนพึ่งตนเองได้
5. การประกอบกิจกรรมทั้งด้านการผลิตและการบริการเป็นกิจการของกลุ่มคนในชุมชน
6. มีการดำเนินการโดยใช้ทุนของชุมชนเป็นหลัก
7. มีการดำเนินการด้วยหลักสามัคคีธรรม โดยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนในลักษณะกรรมกร
8. เน้นกระบวนการเรียนรู้ในการดำเนินการ โดยเรียนรู้ที่จะบริหารจัดการทุนชุมชนด้วยการริเริ่มสร้างสรรค์ให้เกิดนวัตกรรม
9. มีการกำหนดเป้าหมายอย่างชัดเจน

2.2 แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

ความหมายของเศรษฐกิจพอเพียง

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงมีพระราชดำรัสเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง ในวันที่ 4 ธันวาคม 2540 ไว้ดังนี้

“การเป็นเสือนั้นไม่สำคัญ สำคัญอยู่ที่เรามีเศรษฐกิจแบบพอมีพอกิน แบบพอมีพอกินนั้น หมายความว่า อุ้มชูตัวเองได้ให้มีพอกเพียงพอกับตัวเอง อันนี้ก็เคยบอกว่าความพอเพียงนี้ไม่ได้หมายความว่า ทุกครอบครัวจะต้องผลิตอาหารของตัวเอง จะต้องทอผ้าใส่เอง อย่างนั้นมันเกินไป แต่ว่าในหมู่บ้านหรือในอำเภอ จะต้องมีความพอเพียง พอสมควรบางสิ่งบางอย่างที่ผลิตได้

มากกว่าความต้องการก็ขายได้ แต่ขายในที่ไม่ว่าไกลเท่าไร ไม่ต้องเสียค่าขนส่งมากนัก” (สมพร เทพสิทธา, 2549, หน้า 24)

สุเมธ ตันติเวชกุล (2542, หน้า 15) กล่าวว่า เศรษฐกิจพอเพียง หมายถึงเศรษฐกิจที่สามารถอุ้มชูตัวเอง (Relative Self-Sufficiency) อยู่ได้โดยไม่ต้องเดือดร้อน ต้องสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจของตนเองให้ดีเสียก่อน คือตั้งตัวให้มีพอกินพอใช้ ไม่ใช่มุ่งหวังแต่จะทุ่มเทสร้างความเจริญยกเศรษฐกิจให้รวดเร็วแต่เพียงอย่างเดียว เพราะผู้ที่มีอาชีพและฐานะเพียงพอที่จะพึ่งตนเองย่อมสามารถสร้างความเจริญก้าวหน้าและฐานะทางเศรษฐกิจที่สูงขึ้นไปตามลำดับต่อไปได้

นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2549) มีทัศนะว่าเศรษฐกิจพอเพียงไม่ใช่เทคนิค แต่มีความหมายกว้างกว่านั้นมาก เพราะต้องรวมเอา 1) อุดมการณ์บางอย่าง 2) โลกทัศน์บางอย่าง 3) ความสัมพันธ์บางอย่าง 4) ค่านิยมบางอย่างอยู่ในนั้นด้วยจึงจะนับได้ว่าเป็นเศรษฐกิจพอเพียงที่แท้จริง ซึ่งทั้ง 4 ประการที่จะกล่าวถึงเรื่องนี้ คือ ส่วนที่เรารู้จักกันว่าวัฒนธรรมนั่นเอง

“ถ้าไม่เข้าใจเศรษฐกิจพอเพียงตามความหมายเช่นนี้ เศรษฐกิจพอเพียงจะมีความเป็นไปได้แค่คนจำนวนน้อยเท่านั้น คือ เกษตรกรที่มีที่ดินของตนเองในปริมาณเพียงพอจะผลิตเพื่อพอบริโภคหรือทำรายได้พอสำหรับครัวเรือนเท่านั้น ฉะนั้น เศรษฐกิจพอเพียง คือ วัฒนธรรม ไม่ใช่เทคนิคการเพาะปลูกหรือศิลปกรรม ความไม่ละโมภและการประหยัดเท่านั้น แม้ว่าเป็นส่วนที่ขาดไม่ได้ของเศรษฐกิจพอเพียงก็ตาม”

ประเวศ วะสี (2539, หน้า 9) กล่าวว่าเศรษฐกิจพอเพียงไม่ได้แปลว่าไม่เกี่ยวข้องกับใคร ไม่ค้าขายไม่ส่งออก ไม่ผลิตเพื่อคนอื่น ไม่ทำเศรษฐกิจมหภาค สิ่งเหล่านี้หลายคนอาจคิดเอาเอง พุดเอาเอง และกลัวไปเองทั้งนั้น กรณีประเทศเนเธอร์แลนด์ เดนมาร์ก สวิตเซอร์แลนด์ เป็นตัวอย่างของประเทศที่เคยยากลำบากและเสียสมดุล ต่อมาเมื่อพัฒนาประเทศแบบเศรษฐกิจพอเพียงจึงกลับเข้มแข็งได้สมดุลและเติบโตไปด้วยดี ดังนั้นเศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง พอเพียงในอย่างน้อย 7 ประการ ด้วยกัน คือ

ประการที่ 1 พอเพียงสำหรับทุกคน ทุกครอบครัว ไม่ใช่เศรษฐกิจแบบทอดทิ้งกัน

ประการที่ 2 จิตใจพอเพียง ทำให้รักและเอื้ออาทรคนอื่นได้ คนที่ไม่พอจะรักคนอื่นไม่เป็นและทำลายมาก

ประการที่ 3 สิ่งแวดล้อมพอเพียง การอนุรักษ์และเพิ่มพูนสิ่งแวดล้อม ทำให้ยังชีพและทำมาหากินได้ เช่น การทำเกษตรผสมผสาน ซึ่งได้ ทั้งอาหาร ได้สิ่งแวดล้อม และได้ทั้งเงิน

ประการที่ 4 ชุมชนเข้มแข็งพอเพียง การรวมตัวกันเป็นชุมชนที่เข้มแข็ง จะทำให้สามารถแก้ปัญหาต่างๆ ได้ เช่น ปัญหาสังคม ปัญหาความยากจน หรือปัญหาสิ่งแวดล้อม

ประการที่ 5 ปัญหาพอเพียง มีการเรียนรู้ร่วมกันในการปฏิบัติและปรับตัวได้อย่างต่อเนื่อง

ประการที่ 6 อยู่บนพื้นฐานวัฒนธรรมพอเพียง วัฒนธรรมหมายถึงวิถีชีวิตของกลุ่มชนที่สัมพันธ์อยู่กับสิ่งแวดล้อมที่หลากหลาย ดังนั้น เศรษฐกิจจึงควรสัมพันธ์และเติบโตขึ้นจากรากฐานทางวัฒนธรรม จึงจะมั่นคง เช่น เศรษฐกิจของจังหวัดตราด ขณะนี้ไม่กระทบกระเทือนจากพองสบู่แต่ก็ไม่มีคนตกงาน เพราะอยู่บนพื้นฐานของสิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมท้องถิ่นที่เอื้อต่ออาชีพการทำสวนผลไม้ ทำการประมง และการท่องเที่ยว

ประการที่ 7 มีความมั่นคงพอเพียงไม่ใช่ুবวาบ เดียวจนเดี่ยวรวยแบบกะทันหัน เดี่ยวตงาน ไม่มีกินไม่มีใช้ ถ้าเป็นแบบนี้ประสาทมนุษย์คงทนไม่ไหวต่อความผันผวนที่เร็วเกิน ทำให้สุขภาพจิตเสีย เครียดเพี้ยน รุนแรง ฆ่าตัวตาย ติดยา เศรษฐกิจพอเพียงที่มั่นคงจึงทำให้สุขภาพจิตดี

เมื่อทุกอย่างพอเพียงเกิดความสมดุล ความสมดุล คือ ความเป็นปกติ และยั่งยืน ซึ่งเราอาจเรียกเศรษฐกิจพอเพียงในชื่ออื่นๆ เช่น เศรษฐกิจพื้นฐาน เศรษฐกิจสมดุล เศรษฐกิจบูรณาการ และ เศรษฐกิจศีลธรรม

เศรษฐกิจพอเพียงจึงเป็นเศรษฐกิจทางสายกลาง หรือเศรษฐกิจแบบมัชฌิมาปฏิปทา เพราะเชื่อมโยงทั้งเศรษฐกิจ จิตใจ สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม ที่จริงคำว่าเศรษฐกิจ เป็นคำที่มีความหมายที่ดี ที่หมายถึงความเจริญที่เชื่อมโยงกาย ใจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมเข้าด้วยกัน แต่ได้มีการนำเอาคำว่าเศรษฐกิจไปใช้ในลักษณะแบบแยกส่วน ที่หมายถึงการแสวงหาเงินเท่านั้น เมื่อแยกส่วนก็ทำลายส่วนอื่นๆ จนเสียสมดุลและวิกฤติ”

อภิชัย พันธเสน (2550, หน้า 14) กล่าวว่า เศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง การดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจตามแนวทางพุทธธรรม เนื่องจาก เศรษฐกิจพอเพียง คือความพอประมาณ ซื่อตรง ไม่โลภมาก และต้องไม่เบียดเบียนผู้อื่น ระบบเศรษฐกิจพอเพียง มุ่งเน้นให้บุคคลสามารถประกอบอาชีพได้อย่างยั่งยืน และใช้จ่ายเงินให้ได้มาอย่างพอเพียงและประหยัด ตามกำลังของเงินของบุคคลนั้น โดยปราศจากการกู้หนี้ยืมสิน และถ้ามีเงินเหลือ ก็แบ่งเก็บออมไว้บางส่วน ช่วยเหลือผู้อื่นบางส่วน และอาจจะใช้จ่ายมาเพื่อปัจจัยเสริมอีกบางส่วน (ปัจจัยเสริมในที่นี้เช่น ท่องเที่ยว ความบันเทิง เป็นต้น) สาเหตุที่แนวทางการดำรงชีวิตอย่างพอเพียง ได้ถูกกล่าวถึงอย่างกว้างขวางในขณะนี้ เพราะสภาพการดำรงชีวิตของสังคมทุนนิยมในปัจจุบันได้ถูกปลุกฝัง สร้าง หรือกระตุ้น ให้เกิดการใช้จ่ายอย่างเกินตัว ในเรื่องที่ไม่เกี่ยวข้องหรือเกินกว่าปัจจัยในการดำรงชีวิต เช่น การบริโภคเกินตัว ความบันเทิง หลากหลายรูปแบบ ความสวยความงาม การแต่งตัวตามแฟชั่น การพนันหรือเสี่ยงโชค เป็นต้น จนทำให้ไม่มีเงินเพียงพอเพื่อตอบสนองความต้องการเหล่านั้น ส่งผลให้เกิดการกู้หนี้ยืมสิน เกิดเป็นวัฏจักรที่บุคคลหนึ่งไม่สามารถหลุดออกมาได้ ถ้าไม่เปลี่ยนแนวทางในการดำรงชีวิต

สรุปได้ว่าหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตของประชาชนทุกระดับให้มีชีวิตแบบทางสายกลางหรือพอเพียง โดยยึดหลักการพึ่งตนเองให้มากที่สุด โดยใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ให้คุ้มค่าที่สุด ไม่บริโภคแบบเกินกำลังและให้การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน นอกจากนี้ต้องมี ความสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์ สุจริต และมีความรู้ที่เหมาะสม สามารถดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติปัญญาและความรอบคอบ เพื่อให้เกิดความสมดุลและมีความพร้อมต่อการเปลี่ยนแปลงทั้งทางด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมจากโลกภายนอกเป็นอย่างดี

ความสำคัญของเศรษฐกิจพอเพียง

สุเมธ ตันติเวชกุล (2542, หน้า 15) กล่าวว่าแนวทางการปฏิบัติตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง อันเนื่องมาจากพระราชดำรินี้

1. ยึดความประหยัด ตัดทอนค่าใช้จ่ายในด้านที่ไม่จำเป็น ลด ละ ความฟุ่มเฟือยในการดำรงชีวิตอย่างจริงจัง ดังพระราชดำรัสที่ว่า ความเป็นอยู่ที่ดีต้องไม่ฟุ่มเฟือยต้องประหยัดในทางที่ถูกต้อง

2. ยึดถือการประกอบอาชีพที่ถูกต้อง สุจริต แม้มักอยู่ในภาวะขาดแคลนในการดำรงชีพก็ตาม ดังพระราชดำรัสที่ว่า ความเจริญของคนทั้งหลายย่อมเกิดจากความประพฤติชอบและการหาเลี้ยงชีพชอบเป็นหลักสำคัญ

3. ละ เลิก การแก่งแย่งผลประโยชน์และการแข่งขันในการค้าขาย ประกอบอาชีพแบบต่อสู้กันอย่างรุนแรง ซึ่งมีพระราชดำรัสในเรื่องนี้ว่า ความสุข ความเจริญ อันแท้จริงนั้นหมายถึง ความสุข ความเจริญที่บุคคลแสวงหามาได้ด้วยความเป็นธรรมทั้งในเจตนาและการกระทำ ไม่ใช่ได้มาด้วยความบังเอิญหรือด้วยการแก่งแย่งเบียดเบียนมาจากผู้อื่น

4. ไม่หยุดนิ่งที่จะหาทางใช้ชีวิตหลุดพ้นจากความทุกข์ยากครั้งนี้ โดยต้องขวนขวายใฝ่หาความรู้ให้เกิดรายได้เพิ่มพูนขึ้น จนถึงขั้นพอเพียงเป็นเป้าหมายสำคัญ

5. ปฏิบัติในแนวทางที่ดี ลดละสิ่งชั่วทั้งหมดสืบไป ดังพระราชดำรัสที่ว่า พยายามไม่ก่อความชั่วเป็นเครื่องทำลายตัว ทำลายผู้อื่น พยายามก่อความดีให้แก่ตนเองเสมอ พยายามและเพิ่มพูนความดีที่มีอยู่นั้นให้งอกงามสมบูรณ์

อาจกล่าวโดยสรุปได้ว่า เศรษฐกิจพอเพียงมีความสำคัญเกี่ยวกับการยึดถือความประหยัด การยึดถือการประกอบอาชีพสุจริต การละ เลิกการแก่งแย่งผลประโยชน์และการแข่งขันในการค้าขาย ไม่หยุดนิ่งที่จะแสวงหาทางความยากจน และมีแนวปฏิบัติที่ดี ซึ่งชุมชนสามารถปฏิบัติได้ตามศักยภาพของตนเองเรียกว่ายืนบนขาตัวเองได้

องค์ประกอบและหลักสำคัญของเศรษฐกิจพอเพียง

หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงนี้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชได้พระราชทานพระบรมราโชวาทในการดำเนินชีวิตของพสกนิกรชาวไทย ถึงแนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตน เพื่อให้สามารถแก้ไขภาวะวิกฤติทางเศรษฐกิจและสามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงและยั่งยืน ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์และการเปลี่ยนแปลงต่างๆ

เศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาชี้ถึงการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจ เพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ ความพอเพียงหมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี พอสมควร ต่อการมีผลกระทบใดๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน ทั้งนี้ จะต้องอาศัยความรอบรู้ ความรอบคอบ ความระมัดระวัง อย่างยิ่ง ในการนำวิชาการต่างๆ มาใช้ในการวางแผนและการดำเนินการทุกขั้นตอน และขณะเดียวกันจะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎี และนักธุรกิจในทุกระดับ ให้มีสำนึกคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต และให้ความรอบรู้ที่เหมาะสม ในการดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติ ปัญญา

และความรอบคอบ เพื่อให้สมดุล และพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวาง ทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี

แผนภูมิ 2.1 แสดงหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงใน 3 ห่วง 2 เงื่อนไข
ที่มา : สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2550, หน้า 21)

ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง มีหลักพิจารณาอยู่ 4 ส่วน ดังนี้

1) กรอบแนวคิด เป็นปรัชญาที่ชี้แนะแนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตนในทางที่ควรจะเป็น โดยมีพื้นฐานมาจากวิถีชีวิตดั้งเดิมของสังคมไทย สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ตลอดเวลา และเป็นการมองโลกเชิงระบบที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา มุ่งเน้นการรอดพ้นจากภัยและวิกฤติ เพื่อความมั่นคงและความยั่งยืนของการพัฒนา

2) คุณลักษณะเศรษฐกิจพอเพียงสามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการปฏิบัติตนได้ในทุกระดับ โดยเน้นการปฏิบัติบนทางสายกลางและการพัฒนาอย่างเป็นขั้นตอน

3) คำนิยาม ความพอเพียงจะต้องประกอบด้วย 3 คุณลักษณะ พร้อมๆ กัน ดังนี้

(1) ความพอประมาณ หมายถึง ความพอดีที่ไม่น้อยเกินไปและไม่มากเกินไป โดยไม่เบียดเบียนตนเอง และผู้อื่น เช่น การผลิต และการบริโภคที่อยู่ในระดับพอประมาณ

(2) ความมีเหตุผล หมายถึง การตัดสินใจเกี่ยวกับระดับของความพอเพียงนั้น จะต้องเป็นไปอย่างมีเหตุผล โดยพิจารณาจากเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้องตลอดจนคำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้นๆ อย่างรอบคอบ

(3) การมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี หมายถึง การเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบและการ

เปลี่ยนแปลงด้านต่างๆ ที่จะเกิดขึ้น โดยคำนึงถึงความเป็นไปได้ของสถานการณ์ต่างๆ ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคตทั้งใกล้และไกล

4) เงื่อนไข การตัดสินใจและการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ให้อยู่บนระดับพอเพียงนั้น ต้องอาศัย ทั้งความรู้ และคุณธรรมเป็นพื้นฐาน กล่าวคือ

(1) เงื่อนไขความรู้ ประกอบด้วย ความรอบรู้เกี่ยวกับวิชาการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องอย่างรอบด้าน ความรอบคอบที่จะนำความรู้เหล่านั้นมาพิจารณาให้เชื่อมโยง เพื่อประกอบการวางแผนและความระมัดระวังในขั้นปฏิบัติ

(2) เงื่อนไขคุณธรรม ที่จะต้องเสริมสร้างประกอบด้วย มีความตระหนักในคุณธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริตและมีความอดทน มีความเพียร ใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิต

การประยุกต์ใช้เศรษฐกิจพอเพียงในระดับต่างๆ

เศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวคิดหลักที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ไม่เฉพาะแต่เพียงด้านที่เกี่ยวข้องกับการเกษตรเท่านั้น สามารถนำมาใช้ในทุกในระดับบุคคล ครอบครัว ชุมชน และประเทศชาติได้ด้วย (ปริญานุษ พิบูลสรารุช, 2549)

การประยุกต์ใช้เศรษฐกิจพอเพียงระดับครอบครัว

เริ่มต้นจากการเสริมสร้างคนให้มีการเรียนรู้ วิชาการและทักษะต่างๆ ที่จำเป็น เพื่อให้สามารถรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงในด้านต่างๆ พร้อมทั้งเสริมสร้างคุณธรรม จนมีความเข้าใจและตระหนักถึงคุณค่าของการอยู่ร่วมกันของคนในสังคม และอยู่ร่วมกับระบบนิเวศวิทยาอย่างสมดุล เพื่อจะได้มีความเกรงกลัวและละอายต่อการประพฤติผิดมิชอบ ไม่ตระหนี่ เป็นผู้ให้ เกื้อกูล แบ่งปัน มีสติ ยังคิดพิจารณาอย่างรอบคอบ ก่อนที่จะตัดสินใจ หรือกระทำการใดๆ จนกระทั่งเกิดเป็นภูมิคุ้มกันที่ดีในการดำรงชีวิต โดยสามารถคิดและกระทำบนพื้นฐานของความมีเหตุมีผล พอเหมาะ พอประมาณ กับสถานภาพ บทบาทและหน้าที่ของแต่ละบุคคล ในแต่ละสถานการณ์ แล้วเพียรฝึกปฏิบัติเช่นนี้ จนตนสามารถทำตนให้เป็นพึ่งของตนเองได้ และเป็นที่พึ่งของผู้อื่นได้ในที่สุด

การประยุกต์ใช้เศรษฐกิจพอเพียงระดับชุมชน

ชุมชนพอเพียง ประกอบด้วย บุคคล/ครอบครัวต่างๆ ที่มีความพอเพียงแล้ว คือมีความรู้และคุณธรรมเป็นกรอบในการดำเนินชีวิต จนสามารถพึ่งตนเองได้ บุคคลเหล่านี้มารวมกลุ่มกันทำกิจกรรมต่างๆ ที่สอดคล้องเหมาะสมกับสถานภาพ ภูมิสังคมของแต่ละชุมชน โดยพยายามใช้ทรัพยากรต่างๆ ที่มีอยู่ในชุมชนให้เกิดประโยชน์สูงสุด ผ่านการร่วมแรง ร่วมใจ ร่วมคิด ร่วมทำ แลกเปลี่ยนเรียนรู้กับบุคคลหลายสถานภาพ ในสิ่งที่จะสร้างประโยชน์สุขของคนส่วนรวม และความก้าวหน้าของชุมชนอย่างมีเหตุผล โดยอาศัยสติ ปัญญา ความสามารถของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง และ บนพื้นฐานของความซื่อสัตย์สุจริต อดกลั้นต่อการกระทบกระทั่ง ขยันหมั่นเพียร และมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ช่วยเหลือ แบ่งปันกันระหว่างสมาชิกชุมชน จนนำไปสู่ความสามัคคีของคนในชุมชน ซึ่งเป็นภูมิคุ้มกันที่ดีของ

ชุมชน จนนำไปสู่การพัฒนาของชุมชนที่สมดุลและพร้อมรับการเปลี่ยนแปลงต่างๆ จนกระทั่งสามารถพัฒนาไปสู่เครือข่ายระหว่างชุมชนต่างๆ

การประยุกต์ใช้เศรษฐกิจพอเพียงระดับประเทศ

การประยุกต์ใช้เศรษฐกิจพอเพียงในการบริหารจัดการประเทศที่ส่งเสริมให้บุคคล/ชุมชนต่างๆ มีวิถีปฏิบัติ มีความร่วมมือ และการพัฒนาในสาขาต่างๆ ตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง และดำเนินการตามแผนดังกล่าวอย่างรอบคอบ เป็นขั้นตอน เริ่มจากการวางรากฐานของประเทศให้มีความพอเพียง โดยส่งเสริมให้ประชาชนส่วนใหญ่ สามารถอยู่อย่างพอกินพอใช้ และพึ่งตนเองได้ โดยมีความรู้และทักษะที่จำเป็นในการดำรงชีวิตอย่างเท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลงต่างๆ และมีคุณธรรม ซื่อสัตย์สุจริต ขยันหมั่นเพียร เอื้อเฟื้อแบ่งปัน และใช้สติปัญญา ในการตัดสินใจและดำเนินชีวิต พร้อมทั้งส่งเสริมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ระหว่างกลุ่มคนต่างๆ จากหลากหลายภูมิสังคม หลากหลายอาชีพ หลากหลายความคิด ประสบการณ์ เพื่อสร้างความเข้าใจ และรู้ความเป็นจริง ระหว่างกันของคนในประเทศ จนนำไปสู่ความสามัคคี และจิตสำนึกที่จะร่วมแรงร่วมใจกันพัฒนาประเทศให้เจริญก้าวหน้าไป อย่างสอดคล้องสมดุลกับสภาพความเป็นจริงของคนในประเทศ อย่างเป็นขั้นเป็นตอนเป็นลำดับๆ ต่อไป

การประยุกต์ใช้เศรษฐกิจพอเพียงระดับครอบครัว

เกษตรทฤษฎีใหม่ ประกอบด้วย 3 ขั้นตอนหลัก คือ

ขั้นตอนที่ 1 เป็นแนวทางการจัดการพื้นที่เกษตรกรรมในระดับครอบครัวที่สอดคล้องสมดุลกับระบบนิเวศวิทยา เพื่อให้พออยู่ พอกิน สมควรแก่อัตภาพในระดับที่ประหยัด และเลี้ยงตนเอง/ครอบครัว ได้

ขั้นตอนที่ 2 การรวมกลุ่มในรูปแบบสหกรณ์ ร่วมมือกันในการผลิต จัดการตลาด และพัฒนาสวัสดิการของชุมชนในรูปแบบต่างๆ เป็นการสร้างความสามัคคีภายในท้องถิ่น และเตรียมความพร้อมก่อนก้าวสู่โลกภายนอก

ขั้นตอนที่ 3 ติดต่อประสานงานกับหน่วยงานภายนอกเพื่อจัดหาทุน วิชาการ ความรู้ เทคโนโลยี จากธุรกิจเอกชน เช่น ธนาคาร บริษัท ห้างร้าน เอกชน ตลอดจนหน่วยงานภาครัฐ มูลนิธิต่างๆ มาช่วยในการลงทุน และพัฒนาคุณภาพชีวิต

สรุปได้ว่า แนวพระราชดำริส่งเสริมให้เกษตรกรสามารถพึ่งตนเองได้ และมีการรวมกลุ่มกัน และเชื่อมโยงเครือข่ายในด้านต่างๆ เพื่อให้เกิดความก้าวหน้าไปอย่างสมดุลกับสภาพแวดล้อมในแต่ละท้องถิ่นที่มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องและเป็นขั้นตอน โดยประยุกต์ใช้ความรู้ ภูมิปัญญา และทรัพยากรด้านต่างๆ ที่มีอยู่อย่างเหมาะสม บนพื้นฐานของคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต ขยันหมั่นเพียร เอื้อเฟื้อแบ่งปัน และใช้สติปัญญา ในการตัดสินใจและดำเนินชีวิต

การประยุกต์ใช้เศรษฐกิจพอเพียงระดับนักธุรกิจ

นักธุรกิจพอเพียง จะคำนึงถึงความมั่นคงและยั่งยืนของการดำเนินธุรกิจ มากกว่าการแสวงหาผลประโยชน์ระยะสั้น ฉะนั้นจึงต้องมีความรอบรู้ในธุรกิจที่ตนดำเนินการอยู่ และมีการศึกษาข้อมูลข่าวสารอยู่ตลอดเวลา เพื่อให้สามารถก้าวทันต่อการเปลี่ยนแปลงต่างๆ มีความรอบคอบในการตัดสินใจในแต่ละครั้ง เพื่อป้องกันข้อบกพร่องเสียหายต่างๆไม่ให้เกิดขึ้น และต้องมีคุณธรรม คือมีความซื่อสัตย์สุจริตในการประกอบอาชีพ ไม่ผลิตหรือค้าขายสินค้าที่ก่อโทษ หรือสร้างปัญหาให้กับคนในสังคมและสิ่งแวดล้อม มีความขยันหมั่นเพียร อดทน ในการพัฒนาธุรกิจไม่ให้ความบงการของกำไรก้าวหน้าไปอย่างต่อเนื่อง โดยมีการพัฒนาประสิทธิภาพการผลิต การปรับปรุงสินค้าและคุณภาพให้ทันกับความต้องการของตลาดและการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยี และในขณะเดียวกัน ต้องมีความรับผิดชอบต่อสังคม และระบบนิเวศวิทยา ในทุกขั้นตอนของการดำเนินธุรกิจ โดยการรักษาสมดุล ในการแบ่งปันผลประโยชน์ของธุรกิจในระหว่างผู้มีส่วนได้ส่วนเสียต่างๆ อย่างสมเหตุสมผล ตั้งแต่ผู้บริโภค พนักงาน บริษัทคู่ค้า ผู้ถือหุ้น และสังคมวงกว้าง รวมถึงสิ่งแวดล้อม

2.3 แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิต

ความหมายของวิถีชีวิต

คณะผู้วิจัยได้รวบรวมแนวคิดของนักวิชาการและได้สรุปแนวคิดเรื่องวิถีชีวิตใน 2 มิติหลักๆ ตามประเด็นในการวิจัยเรื่อง การนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต และเรื่อง วิถีชีวิตด้านเศรษฐกิจ สังคมที่เกี่ยวกับวิถีชีวิตของสังคม ซึ่งมีความหมายของวิถีชีวิต ดังนี้

ประเวศ วะสี (2539, หน้า 7) กล่าวว่ามนุษย์ชาตินั้นมีความงอกงามหรือมีวัฒนธรรม อันหมายถึงการเรียนรู้สะสมความรู้และถ่ายทอดความรู้ได้ในรูปแบบของการปฏิบัติหรือเป็นพฤติกรรม ชุมชนหรือเรียกว่า วิถีชีวิตของชุมชนได้แก่ การยืนสองขา การเดิน การพูด การกิน การคิด การอยู่อาศัย การทำมาหากิน การปฏิบัติต่อกันในเรื่องขนบธรรมเนียมประเพณี การนับถือศาสนา การปกครอง ซึ่งการปฏิบัติหรือวิถีชีวิตนั้น จะสะท้อนให้เห็นถึงภูมิปัญญาของชุมชนหรือสังคม ซึ่งได้มาจากประสบการณ์การเลือกสรร กลั่นกรอง ทดลองใช้และถ่ายทอดสืบต่อกันมา

พระมหาภูติชัย วชิรเมธี (ว.วชิรเมธี) (2550, หน้า 55) กล่าวว่าวิถีชีวิตคือ ความมีเหตุผลและความพอประมาณ นอกจากจะช่วยให้มีความสามารถพึ่งตนเองได้จริงแล้ว ยังจะช่วยให้ชีวิตมีความสุขเพิ่มขึ้นด้วย เพราะความพอประมาณหมายถึง ความพอดีไม่สุดขีดไปในทางใดทางหนึ่ง อันเป็นสาเหตุสำคัญของความทุกข์

สรุปได้ว่า วิถีชีวิตหมายถึงการเรียนรู้และการถ่ายทอดความรู้ที่ได้จากการปฏิบัติโดยการปรับปรุงและการประยุกต์การดำเนินชีวิตให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมที่อยู่รอบตัวมนุษย์โดยมีหลักของความอยู่ดีมีสุขให้มีความทุกข์น้อยที่สุด

แนวคิดเกี่ยวกับวิถีชีวิตด้านเศรษฐกิจ

ชม ภูมิภาค (2531, หน้า 857) ได้กล่าวว่า เศรษฐกิจ หมายถึง กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรที่มีอย่างจำกัด ด้วยวิธีการต่างๆ เพื่อสนองความต้องการที่ไม่มีสิ้นสุดของมนุษย์

จำนง อติวัฒน์สิทธิ์ และคณะ (2540, หน้า 93) ได้ให้ความหมายว่า สถาบันทางเศรษฐกิจ หมายถึง สถาบันซึ่งเกี่ยวกับกิจกรรมขั้นพื้นฐานของมนุษย์ ประกอบด้วย 3 กิจกรรมหลัก คือ การผลิต , การแจกจ่ายหน่วยผลผลิตและการบริโภค

มาร์ช (Marx อ้างถึงใน ยศ สันตสมบัติ, 2530, หน้า 27-28, 30) พบว่า ความสัมพันธ์ในสังคมดั้งเดิมนั้นมีศูนย์รวมอยู่ที่ระบบเครือญาติ พันธะทางสังคมเกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในครอบครัว การแต่งงาน วงศาคุณญาติ นอกจากนี้ระบบเครือญาติยังควบคุมระบบการผลิต การแลกเปลี่ยนและการบริการ ความสัมพันธ์ทางเครือญาติในสังคมดั้งเดิมมีลักษณะแตกต่างจากสังคมในระบบทุนนิยม สังคมดั้งเดิมจะมีลักษณะถ้อยที ถ้อยอาศัย ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน แต่สังคมระบบทุนนิยมมีลักษณะเย็นชา เอารอดเอาเปรียบกัน

สรุปได้ว่า วิถีชีวิตด้านเศรษฐกิจของมนุษย์นอกจากประกอบด้วยกิจกรรมหลัก คือ การผลิต การแจกจ่ายหน่วยผลผลิตและการบริโภคแล้ว ยังครอบคลุมมิติทางด้านสังคมคือการปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ทั้งภายในและภายนอกชุมชน มีการเปลี่ยนถ่ายวัฒนธรรมผ่านผลผลิตอีกด้วย

แนวคิดเกี่ยวกับวิถีชีวิตด้านสังคม

นอกจากสังคมมนุษย์จะมีกิจกรรมทางด้านเศรษฐกิจเพื่อสร้างปัจจัยในการดำรงชีวิตสังคมก็เช่นเดียวกันก็ต้องมีกิจกรรมทางด้านสังคม เพื่อให้สมาชิกในสังคมสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างปกติสุข และทำกิจกรรมต่างๆ ได้อย่างมีระเบียบแบบแผน

สมศักดิ์ ศรีสันติสุข และสุวรรณ บัวทวน (2527, หน้า 7-8) ให้ความหมายสังคมว่ามีลักษณะดังนี้

1. ประกอบด้วยประชากรตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป
2. มีอาณาเขตอยู่ร่วมกันอย่างแน่นอน
3. มีการติดต่อกระทำระหว่างกัน
4. มีระยะเวลาในการอยู่ร่วมกัน
5. มีความสัมพันธ์อันดีซึ่งกันและกัน
6. มีสถาบันที่ให้บริการตอบสนองความต้องการของสมาชิกในสังคม โดยสมาชิกยอมรับและยึดถือปฏิบัติกันมา เพื่อช่วยให้สังคมอยู่รอดได้และมีระเบียบ มีนักวิชาการได้กล่าวถึงแนวทางการศึกษาสังคมหรือประเด็นที่นักสังคมวิทยาใช้ในการศึกษาสังคมมนุษย์ว่าควรศึกษาในเรื่องใดบ้างสรุปได้ดังนี้

สเปนเซอร์ (Spencer, 1877 อ้างถึงใน วราคม ทีสุกะ, 2527, หน้า 6) อธิบายไว้ว่า การศึกษาวิจัยสังคมจะต้องศึกษาในเรื่องต่างๆ ดังนี้ คือ ครอบครัว การเมืองการปกครอง ศาสนา การควบคุมทางสังคม การอุตสาหกรรมหรือการทำงานสมาคม ชุมชน การแบ่งแยกแรงงาน การแยกความแตกต่างหรือการจัดการระดับชนชั้นทางสังคม สังคมวิทยาแห่งความรู้และวิทยาศาสตร์ ศิลปะ

หรือสุนทรียศาสตร์ ซึ่งจะต้องศึกษาถึงกระบวนการต่างๆ เช่นการควบคุมทางสังคม ความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันในสังคม

วราคม ทีสุกะ (2527, หน้า 46) ได้แบ่งการศึกษาสังคมไว้ ดังนี้

1. การศึกษาในหน่วยพื้นฐานของชีวิต ได้แก่ การกระทำทางสังคมและความสัมพันธ์ทางสังคม บุคลิกภาพเฉพาะบุคคล กลุ่ม ชุมชนเมือง ชนบท ประชากรและสังคม
2. สถาบันพื้นฐานทางสังคม ได้แก่ ครอบครัวและเครือญาติ เศรษฐกิจ การเมือง และกฎหมาย ศาสนา การศึกษาและวิทยาศาสตร์
3. กระบวนการพื้นฐานทางสังคม ได้แก่ การแยกความแตกต่างและการจัดระดับชั้น ความร่วมมือ ความผสมผสานกลมกลืน การผ่อนปรนเข้าหากัน ความขัดแย้งทางสังคม การติดต่อสื่อสาร รวมถึงการแสดงออก การขัดเกลาทางสังคม การอบรมสั่งสอน การประเมินค่าทางสังคม ภาวะเบี่ยงเบนทางสังคมและการเปลี่ยนแปลงทางสังคม

ในปีเดียวกันนี้ วราคม ทีสุกะ (2527, หน้า 152-160) อธิบายไว้ว่า จากการศึกษาจากนักวิชาการหลายๆ ท่านเกี่ยวกับการศึกษาในเรื่องสังคม ทำให้ผู้ศึกษาวิจัยเห็นว่าสังคมเป็นส่วนสำคัญในการดำเนินชีวิต ดังนั้น คณะผู้วิจัยจึงได้สรุปแนวคิดพื้นฐานของสังคมไว้ดังนี้

1. รูปแบบการกระทำทางสังคม มี 3 รูปแบบ คือ

1.1 ความร่วมมือ (Co-operation) ซึ่งรูปแบบการกระทำทางสังคมประเภทความร่วมมือนี้อาจเกิดจากการที่บุคคลเห็นถึงประโยชน์ที่เกิดขึ้นส่วนตน การเจตนาบำเพ็ญประโยชน์ต่อผู้อื่น เช่นองค์กรอาสาสมัครที่ทำงานเพื่อสังคมหรือเป็นความร่วมมือที่เห็นประโยชน์เพื่อปวงชน เช่นการก่อสร้างสิ่งสาธารณะประโยชน์ต่าง ๆ

1.2 การแข่งขัน (Competition) เป็นรูปแบบการกระทำทางสังคมอีกรูปแบบหนึ่งซึ่งคนเราพยายามที่จะต่อสู้ซึ่งกันและกัน เพื่อเข้าครอบครองหรือมีการใช้บางสิ่งบางอย่างที่มีจำนวนจำกัด เช่น การแข่งขันกันในการศึกษา

1.3 ความขัดแย้ง (Conflict) เป็นการกระทำที่บุคคลหรือกลุ่มคนพยายามที่จะบรรลุเป้าหมายของตน โดยการกำจัดคู่แข่งคนอื่น ๆ ที่มีเป้าหมายเช่นเดียวกัน ความขัดแย้งเป็นลักษณะที่ต้องการให้ผู้แข่งขันอื่นย่อหย่อนสมรรถภาพในการแข่งขันและพ่ายแพ้ไปในที่สุด

2. กลุ่มทางสังคม สามารถจำแนกกลุ่มทางสังคมได้โดยการพิจารณาจากความสัมพันธ์ซึ่งประกอบด้วย

2.1 กลุ่มปฐมภูมิ คือ สมาชิกจำนวนน้อยมีการกระทำต่อกันโดยตรง สมาชิกรู้จักมักคุ้นเป็นการส่วนตัวซึ่งกลุ่มปฐมภูมิ ได้แก่ กลุ่มครอบครัว กลุ่มเพื่อน

2.2 กลุ่มทุติยภูมิ คือ สมาชิกที่ไม่มีความสัมพันธ์กันเป็นการส่วนตัว เป็นการติดต่อกันและแสดงบทบาทตามหน้าที่การงานเฉพาะด้าน จำนวนสมาชิกจะมากหรือน้อยก็ได้ เช่น คณะทำงานต่างๆ

3. ครอบครัวและเครือญาติ ครอบครัวและเครือญาติถือเป็นหน่วยสังคมที่มีความสำคัญมากที่สุดเพราะครอบครัวนั้นมีหน้าที่ ที่สำคัญต่อการดำรงอยู่ของสังคม ดังนี้

3.1 ครอบครัวเป็นที่กำเนิดแห่งมนุษย์

3.2 ครอบครัวเป็นที่อบรมเลี้ยงดูเด็กก่อน

3.3 หน้าที่ทางเศรษฐกิจ คือการผลิต

3.4 หน้าที่ให้ความอบอุ่นทางจิตใจและการช่วยเหลือปกป้องสมาชิกของครอบครัว ครอบครัวนั้นมีหลายรูปแบบ ดังนี้ 1) ครอบครัวพื้นฐาน คือประกอบด้วย พ่อ แม่ ลูก เท่านั้น 2) ครอบครัวขยาย คือ ครอบครัวพื้นฐานมารวมเข้าให้ใหญ่กว่าเดิม และ 3) ครอบครัวซ้อน คือ ครอบครัวที่เกิดในสังคมที่อนุญาตให้ชายหรือหญิงมีคู่ครองมากกว่า 1 คนในขณะเดียวกัน

4. สถาบันการศึกษาในสังคม สถาบันการศึกษาไม่ได้หมายถึงโรงเรียนหรือสถาบันที่ทำหน้าที่ให้การศึกษาแต่หมายถึงแบบแผน บรรทัดฐานหรือระบบความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องกับการเรียนการสอน การถ่ายทอดวัฒนธรรม ความรู้ความคิดต่างๆ การศึกษาเป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมสมาชิกให้เป็นไปตามที่สังคมต้องการ

5. การขัดเกลาทางสังคม เป็นวิธีการช่วยให้มนุษย์ปรับตัวให้เข้ากับสังคมและดำรงอยู่ในสังคมได้

6. บรรทัดฐาน ค่านิยม สถานภาพและบทบาท

6.1 บรรทัดฐาน คือแบบแผนสำหรับประพฤติปฏิบัติที่มีมาตรฐานสร้างขึ้นมาเพื่อความ เป็นระเบียบเรียบร้อยของสังคม

6.2 ค่านิยม คือ ความคิดเกี่ยวกับสิ่งที่คนส่วนใหญ่ชอบ ประารถนา ต้องการและความรู้สึก อื่นๆ ที่มนุษย์เชื่อและยึดถือเป็นแนวทางสำหรับการประพฤติและปฏิบัติ

6.3 สถานภาพ คือ ตำแหน่งของบุคคลในกลุ่มในฐานะเป็นสมาชิกของสังคม บุคคลทุกคน ย่อมมีตำแหน่งต่างกันมากบ้าง น้อยบ้าง บางตำแหน่งก็มีอยู่กับทุกๆ คน

สถานภาพทางสังคมนั้น ผู้ที่เป็นสมาชิกของสังคมจะต้องมีทุกคน ซึ่งอย่างน้อยก็ต้องมี สถานภาพที่ได้มาโดยกำเนิดหรือสถานภาพที่ติดตัวมาตั้งแต่เกิด เช่น การเป็นบุตรชาย-หญิงหรือ ฐานันดรและอีกประเภทหนึ่งคือ สถานภาพสัมฤทธิ์ เป็นสถานภาพที่ได้มาทีหลังด้วยการกระทำหรือ ความสามารถของบุคคล

6.4 บทบาท คือพฤติกรรมที่คาดหวังสำหรับผู้ที่อยู่ในสถานภาพต่างๆ ว่าต้องปฏิบัติ อย่างไร เป็นบทบาทที่คาดหวังสำหรับกลุ่มคนหรือสังคมที่ทำให้ความสัมพันธ์มีการกระทำระหว่างกัน

สรุปได้ว่า วิถีชีวิตทั้งหมดของมนุษยชาตินั้นมีความสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งต่อการดำรงอยู่ ของสังคม โดยวิถีชีวิตด้านการผลิตซึ่งเป็นวิถีชีวิตขั้นพื้นฐานของทุกสังคมที่จะต้องกระทำ เพื่อให้ได้มา ซึ่งปัจจัย 4 ในการดำเนินชีวิต นอกจากนี้วิถีชีวิตด้านเศรษฐกิจยังหมายถึงกิจกรรมขั้นพื้นฐานของ มนุษย์เพื่อความอยู่รอด ซึ่งประกอบด้วยการผลิต การสร้างหรือบริการ เพื่อสนองความต้องการในการ บริโภค การจำหน่ายผลผลิตไปสู่สมาชิกในสังคมและการบริโภคซึ่งเกี่ยวกับการใช้สินค้า บริการ ส่วน วิถีชีวิตด้านสังคมนั้น หมายถึงรูปแบบการกระทำทางสังคม กลุ่มสังคม ครอบครัวและเครือญาติ สถาบันการศึกษา บรรทัดฐานทางสังคมนวมถึงค่านิยม สถานภาพและบทบาทที่สมาชิกในสังคมมีอยู่ เช่น บทบาทในอุดมคติ บทบาทตามที่บุคคลรับรู้เข้าใจและบทบาทที่แสดงออกจริง เป็นต้น เมื่อทราบ ถึงวิถีชีวิตของคนในสังคมแล้ว เมื่อปัญหาวิกฤติเศรษฐกิจขึ้น เมื่อมนุษย์ต้องการความอยู่ดีมีสุขจะต้อง

ช่วยกันแก้ปัญหา โดยเริ่มตั้งแต่การเปลี่ยนวิถีชีวิตที่เคยเป็นกลุ่มบริโภคนิยมให้หันกลับมาดำเนินชีวิตแบบทางสายกลางตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อให้สามารถรับมือกับการเปลี่ยนแปลงในยุคโลกาภิวัตน์ได้

2.4 แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน

เศรษฐกิจชุมชนเป็นแนวคิดที่ต้องการส่งเสริมและสนับสนุนให้ชุมชนมีความเข้มแข็งโดยเน้นให้ชุมชนสามารถดำเนินการผลิตเพื่อการบริโภคและการแลกเปลี่ยนภายในชุมชนให้เข้มแข็งยิ่งขึ้นตามแนวคิดของนักวิชาการดังต่อไปนี้

ประเวศ วะสี (2541) ได้กล่าวถึงยุทธศาสตร์ชาติเพื่อความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจและศีลธรรมว่า เศรษฐกิจพื้นฐาน เศรษฐกิจพอเพียง และเศรษฐกิจชุมชนเป็นเรื่องเดียวกัน และมีใช่เป็นเรื่องเศรษฐกิจเพียงอย่างเดียวแต่เป็นเรื่องของสังคม วัฒนธรรม ประชาธิปไตย สิ่งแวดล้อม การศึกษา จิตใจ ศีลธรรม และสุขภาพอนามัยพร้อมกันไปด้วย

ประทีป วีระพัฒนนิรันดร์ (2541) ได้เสนอแนวความคิดการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนว่าการพัฒนาเศรษฐกิจท้องถิ่นให้มั่นคง โดยเริ่มต้นจากการปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ การพัฒนาแบบแยกส่วนไปสู่การพัฒนาแบบบูรณาการ ซึ่งทุกส่วนมีความเชื่อมโยงกันว่าเมืองและชนบทก็ไม่สามารถแยกส่วนจากกันได้ ในการพัฒนาเกษตรกรรม อุตสาหกรรมและการบริหารเกื้อกูลกัน ขณะเดียวกันควรสร้างโอกาสการเรียนรู้ให้แก่คนในชุมชน คือ การสร้างอาชีพหลากหลาย โดยคนในชุมชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจด้วยตนเองและสอดคล้องกับศักยภาพ ทรัพยากร ภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อก่อให้เกิดผลประโยชน์ในการเพิ่มพูนความรู้ รายได้ ทรัพยากร ความเอื้ออาทรต่อกัน

สังคิต พิริยะรังสรรค์ (2541) ได้แสดงทัศนะว่า รัฐบาลมีนโยบายให้ภาคราชการต่างๆ ไปดำเนินการในการส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชนกับชาวบ้าน เพื่อให้เกิดรายได้เสริม มิใช่รายได้หลักของชาวบ้าน ฉะนั้นรายได้หลักของชาวบ้านต้องพึ่งพาเศรษฐกิจตลาด ทั้งนี้ได้แก่ การปลูกพืชเชิงเดี่ยว การส่งเสริมภาคเกษตร เป้าหมายหลักของยุทธศาสตร์เศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองคือ การยกระดับกิจกรรมเหล่านี้อย่างจริงจัง เพื่อให้เป็นยุทธศาสตร์อันหนึ่งของเศรษฐกิจแห่งชาติ ระยะเวลาที่ผ่านมาเกษตรกรได้ทดลองลงมือทำด้วยตนเอง ฉะนั้นเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองเป็นทั้งวิถีชีวิต การดำรงชีพ ภูมิปัญญาชาวบ้าน และวิถีการผลิต ซึ่งมีส่วนช่วยให้พวกเขาและครอบครัวได้รับประโยชน์สูงสุดขึ้นกับการตัดสินใจของชาวบ้านและชุมชน

ไพบุลย์ วัฒนศิริธรรม (2542) ได้เสนอแนวความคิดการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนไว้อย่างน่าสนใจว่า การพัฒนาเศรษฐกิจระดับชุมชน ซึ่งถือเป็น “เศรษฐกิจรากฐาน” ที่มีความสำคัญยิ่ง จึงควรส่งเสริมการสร้างเสริมความเข้มแข็งในระบบเศรษฐกิจชุมชน และสนับสนุนการเชื่อมโยงเป็นเครือข่ายระหว่างองค์กรท้องถิ่นด้วยกัน ได้แก่ องค์กรเชิงปกครอง องค์กรเชิงทุนของชุมชน องค์กรเชิงกลุ่มอาชีพของชุมชน ทั้งในระดับแนวราบ คือ ท้องถิ่นและระดับแนวตั้ง คือระดับภาคและระดับประเทศ ให้สามารถมีส่วนร่วมในการสร้างกิจกรรมทางธุรกิจให้มีความมั่นคงแข็งแรง สามารถสร้างเกราะคุ้มภัยจากผลกระทบกระเทือนจากเศรษฐกิจมหภาคหรือจากเศรษฐกิจโลก

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา (2546) ผสมผสานแนวคิดมาร์กซิสต์กับแนวคิดวัฒนธรรมชุมชนเข้าด้วยกัน ซึ่งการใช้ทฤษฎีดังกล่าวทำให้ได้ข้อคิด 2 ประการคือ

1. การที่หมู่บ้านไม่สามารถพัฒนาได้อย่างเต็มที่ เพราะถูกรัฐดึงเอาส่วนเกินไป แต่หมู่บ้านยังมีศักยภาพ มีเอกลักษณ์ของตนเอง ยังคงเก็บลักษณะสังคมและวัฒนธรรมแห่งการช่วยเหลือกันและกัน ซึ่งเป็นลักษณะของชุมชนบุพกาลเอาไว้ ซึ่งสำนักเศรษฐศาสตร์การเมืองของศาสตราจารย์ ดร.ฉัตรทิพย์มีความเห็นว่า ลักษณะดังกล่าวนี้เป็นลักษณะพิเศษของสังคมและวัฒนธรรมไทย และเป็นเหตุผลพื้นฐานในการเสนอให้ใช้วัฒนธรรมชุมชนเป็นแนวทางของการพัฒนา

2. การใช้กรอบการวิเคราะห์แบบมาร์กซิสต์ทำให้ได้ความคิดว่า จะเข้าใจชุมชนได้จะต้องรู้ความสัมพันธ์ระหว่างหมู่บ้านกับรัฐ และจะต้องปฏิเสธรัฐที่มีลักษณะเดิม การปฏิเสธรัฐจะทำให้ชุมชนรู้จักตนเอง รู้ฐานะและบทบาทของตนเองเด่นชัดขึ้น ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมที่ดีของชุมชนซึ่งถูกทำลายโดยรัฐ มีความสำคัญสูงสุดในการรื้อฟื้นพลังชุมชน

สรุปได้ว่า เศรษฐกิจชุมชนเป็นเรื่องของสังคม วัฒนธรรม ประชาธิปไตย สิ่งแวดล้อม การศึกษา จิตใจ ศีลธรรม และสุขภาพอนามัยเป็นการสร้างโอกาสการเรียนรู้ให้แก่คนในชุมชน คือการสร้างอาชีพหลากหลาย โดยคนในชุมชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจด้วยตนเอง และสอดคล้องกับศักยภาพ ทรัพยากร ภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อก่อให้เกิดผลประโยชน์ในการเพิ่มพูนความรู้ รายได้ ทรัพยากร ความเอื้ออาทรต่อกัน ฉะนั้นเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองเป็นทั้งวิถีชีวิต การดำรงชีพ ภูมิปัญญาชาวบ้าน และวิถีการผลิต ซึ่งมีส่วนช่วยให้พวกเขาและครอบครัวได้รับประโยชน์สูงสุดขึ้นกับการตัดสินใจของชาวบ้านและชุมชน ซึ่งถือเป็น “เศรษฐกิจรากฐาน” ที่มีความสำคัญยิ่ง

2.5 แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม

ความหมายการมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง กระบวนการที่รัฐบาลทำการส่งเสริมชัก นำสนับสนุน และสร้างโอกาสให้ประชาชนในชุมชน ทั้งในรูปส่วนบุคคล กลุ่มคน ชมรม สมาคม มูลนิธิและองค์กรอาสาสมัครรูปแบบต่างๆ ให้เข้าร่วมในการดำเนินการเรื่องใดเรื่องหนึ่งหรือหลาย เรื่องร่วมกัน การมีส่วนร่วมของประชาชนในเรื่องต่างๆ ซึ่งมีผลกระทบถึงตัวประชาชนเอง ผู้นำการ เปลี่ยนแปลงต้องยอมรับในความสามารถของประชาชนเป็นยุทธศาสตร์สำคัญของหลักการพัฒนา ชุมชน ซึ่งจะนำประชาชนให้บังเกิดการพึ่งตนเอง (Self reliance) และความเชื่อมั่น (Self confidence) ในการปฏิบัติงานตามโครงการพัฒนาต่างๆ ในชุมชนก่อให้เกิดความสามารถและประสิทธิภาพในการดูแลตนเอง ตามระบอบประชาธิปไตยโดยเน้นให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม ในการริเริ่มการพึ่งพา ตนเอง การพิจารณาตัดสินใจและเลือกโครงการให้สอดคล้องกับความต้องการพื้นฐานของประชาชนการมีส่วนร่วมในลักษณะที่เป็นกระบวนการของการพัฒนา โดยให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนา ตั้งแต่เริ่มจนถึงที่สุดโครงการ ได้แก่ การร่วมกัน ค้นหาปัญหา การวางแผน การตัดสินใจ การระดมทรัพยากร และเทคโนโลยีในท้องถิ่น การบริหารจัดการ การติดตามประเมินผลรวมทั้งการรับผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากโครงการ โดยโครงการพัฒนาดังกล่าว จะต้องมีความสอดคล้องกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมชุมชน

ลักษณะการมีส่วนร่วม ซึ่งการมีส่วนร่วมของประชาชนเกิดขึ้นได้ในหลาย ลักษณะดังต่อไปนี้

- 1) ร่วมทำการศึกษาค้นคว้าปัญหา และสาเหตุของปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน รวมตลอดความต้องการของชุมชน
- 2) ร่วมคิดหาและสร้างรูปแบบและวิธีการพัฒนา เพื่อแก้ไขและลดปัญหา ของชุมชนหรือ สรรค์สร้างสิ่งใหม่ที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชนหรือสนองความต้องการของชุมชน
- 3) ร่วมวางแผนนโยบายหรือแผนงาน หรือโครงการ หรือกิจกรรมเพื่อจัด และแก้ปัญหาและ สสนองความต้องการของชุมชน
- 4) ร่วมตัดสินใจในการใช้ทรัพยากรที่มีจำกัดให้เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม
- 5) ร่วมจัดหรือปรับปรุงระบบการบริหารการพัฒนา ให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล
- 6) ร่วมกันลงทุนในกิจกรรมโครงการของชุมชน ตามขีดความสามารถของตนเองและ หน่วยงาน
- 7) ร่วมปฏิบัติตามนโยบาย แผนงานโครงการ และกิจกรรมให้บรรลุตามเป้าหมายที่วางไว้
- 8) ร่วมควบคุม ติดตาม ประเมินผล และร่วมบำรุงรักษาโครงการและ กิจกรรมที่ได้ทำไว้ทั้ง โดยเอกชนและรัฐบาลให้ประโยชน์ให้ตลอดไป

ประเภทของการมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วมในทางการเมืองนั้น ได้มีการแบ่งออกเป็น 2 ประเภท

1. การส่งเสริมสิทธิและพลังอำนาจของพลเมืองโดยประชาชน หรือชุมชน พัฒนาขีด ความสามารถของตนในการจัดการ เพื่อรักษาผลประโยชน์ของกลุ่ม ควบคุมการใช้และ กระจาย ทรัพยากรชุมชน อันจะก่อให้เกิดกระบวนการและโครงสร้างที่ประชาชนในชนบทสามารถ แสดงออก ซึ่งความสามารถของตน และได้รับผลประโยชน์จากการพัฒนา

2. การเปลี่ยนแปลงกลไกการพัฒนาโดยรัฐ มาเป็นการพัฒนาที่ประชาชนมีบทบาทหลักโดย การกระจายอำนาจในการวางแผนจากส่วนกลางมาเป็นส่วนภูมิภาค เพื่อให้ภูมิภาค เป็นเอกเทศ ให้มี อำนาจทางการเมือง การบริหาร มีอำนาจต่อรองในการจัดสรรทรัพยากรอยู่ใน มาตรฐานเดียวกัน โดย ประชาชนสามารถตรวจสอบได้ การมีส่วนร่วมของชาวบ้านในการพัฒนาได้ 5 ขั้นตอน

2.1 ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหา การพิจารณาปัญหาและจัดลำดับ ความสำคัญ ของปัญหา

2.2 ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการค้นหาสาเหตุแห่งปัญหา

2.3 ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการค้นหาและพิจารณาแนวทางวิธีการในการแก้ปัญหา

2.4 ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมเพื่อแก้ปัญหา

2.5 ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการประเมินผลของกิจกรรมการพัฒนา

การที่ประชาชนรวมกลุ่มกันในงานพัฒนาชนบทในทุกๆ ขั้นตอน ตั้งแต่ การร่วมทำการศึกษา ค้นคว้าปัญหา หาสาเหตุของปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน ร่วมงานนโยบายหรือ แผนงาน โครงการ ร่วม ตัดสินใจในการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดให้เกิดประโยชน์สูงสุด ร่วมจัดหรือปรับปรุงระบบการ บริหารการพัฒนา ร่วมลงทุนในกิจกรรมโครงการ ตามขีด ความสามารถของชุมชนหรือองค์การ ร่วม

ปฏิบัติตามนโยบายแผนงานโครงการ รวมไปถึงการ ติดตามประเมินผล อีกทั้งเป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ในกิจกรรมของกลุ่มร่วมกันอันเป็นการยอมรับความสามารถของประชาชน นับเป็นการแก้ไขปัญหาที่ ถูกวิธี ผู้วิจัยได้นำทฤษฎีนี้มาใช้เป็นกรอบแนวคิดเรื่องปัจจัยภายในกลุ่มทอผ้าพื้นเมือง ปัจจัยภายนอก ที่มาสนับสนุนการมีส่วนร่วมมีผู้ให้ความหมายที่หลากหลายแล้วแต่ความเข้าใจหรือประสบการณ์ของ แต่ละบุคคล

ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ (2543) ได้กล่าวถึงลักษณะของการมีส่วนร่วมไว้ 2 ลักษณะ คือ

1. การมีส่วนร่วมในลักษณะที่เป็นกระบวนการของการพัฒนา โดยให้ประชาชนเข้ามามีส่วน ร่วมตั้งแต่เริ่มจนถึงสิ้นสุดโครงการ ได้แก่ การร่วมกันค้นหาปัญหา การวางแผน การตัดสินใจ การระดม ทรัพยากร และเทคโนโลยีในท้องถิ่น การบริหารจัดการ การติดตามประเมินผล รวมทั้งการรับ ผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากโครงการ โดยโครงการพัฒนาดังกล่าวจะต้องมีความสอดคล้องกับวิถีชีวิต และวัฒนธรรมชุมชน

2. การมีส่วนร่วมในนัยทางการเมือง คือ การส่งเสริมสิทธิและพลังอำนาจของพลเมืองโดย ประชาชน พลังชุมชน พัฒนาขีดความสามารถของคนในการจัดการ เพื่อรักษาผลประโยชน์ ของกลุ่ม ควบคุมการใช้และการกระจายทรัพยากรของชุมชน อันก่อให้เกิดกระบวนการและโครงสร้าง ประชาชนที่สามารถแสดงออกซึ่งความสามารถของคนและได้รับผลประโยชน์จากการพัฒนา

ประเวศ วะสี (2541) กล่าวถึงการมีส่วนร่วมว่าเป็นความเข้มแข็งของสังคมหรือชุมชนที่มีความ หมายถึง การที่ประชาชนจำนวนหนึ่งมีวัตถุประสงค์ร่วมกัน อุดมคติร่วมกันหรือมีความเชื่อ ร่วมกันในเรื่อง มีการติดต่อสื่อสารกันหรือมีการรวมกลุ่มกัน จะอยู่ห่างกันก็ได้ มีความเอื้ออาทร ต่อกัน มีจิตใจเข้ามาร่วมกัน มีความรัก มีมิตรภาพ มีการเรียนรู้ ร่วมกันในการกระทำหรือการปฏิบัติ บางสิ่งบางอย่าง และมีการบริหารจัดการ

สรุปได้ว่า การมีส่วนร่วมมีหลายประเภท แล้วแต่บริบทของสังคมหรือชุมชนนั้นๆ จะมี ลักษณะอย่างไร ตามความแตกต่างของบริบททางสังคม และการให้คำนิยามจำกัดความของการมีส่วนร่วม ว่าจะใช้ในเรื่องอะไร เช่น ในความหมายทางการเมือง ในความหมายของการพัฒนาชุมชน เป็นต้น อยู่ที่บริบทนั้นๆจะกำหนดว่าการมีส่วนร่วมจะใช้อยู่ในความหมายใด อาจกล่าวได้ว่า การมีส่วนร่วมในเชิง กระบวนการตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงมีส่วนร่วมในขั้นตอนสุดท้าย

ยุทธวิธีการกระตุ้นการมีส่วนร่วมของชุมชน

1. วิธีการกระตุ้นให้เกิดการรวมตัวกันของผู้แทนประชาชนของกลุ่มต่างๆ

1.1 ให้ร่วมคิดร่วมทำเรื่องที่เป็นประเด็นปัญหาใกล้ตัว และแนวทางการพัฒนาที่ไม่ ยากนักในพื้นที่นั้นก่อน

1.2 หากกิจกรรมที่ให้ร่วมคิด ร่วมทำ ในการแก้ไขปัญหา เช่น ปัญหา ยาเสพติด การ อนุรักษ์การเลือกตั้ง การจัดทำแผนชุมชน ฯลฯ ไปอย่างต่อเนื่อง

1.3 การสร้างบรรยากาศให้เปิดรับฟังปัญหา และในบางกรณีที่กำลังของชาวบ้านไม่ สามารถแก้ไขให้เป็นรูปธรรมได้โดยชี้แนะเท่าที่จำเป็น แต่ไม่ชักนำโดยเด็ดขาด

1.4 จากการร่วมคิดร่วมทำในกิจกรรมจากง่ายไปยาก ที่ค่อยๆ ประสบความสำเร็จ จะนำไปสู่การเรียนรู้ ความมั่นใจและชุมชนที่เข้มแข็งอย่างยั่งยืนในอนาคต

2. สิ่งจูงใจประกอบการกระตุ้น

การกระตุ้นให้ เกิดการรวมตัวของชาวบ้าน หากจะให้ได้ผลสำเร็จ จำเป็นต้องมีสิ่งจูงใจ ทั้งในระยะสั้นและระยะยาว ทั้งนี้เพราะตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ชาวบ้าน เปรียบเสมือนคนไข้ที่รับยามาหลายขนาน จากส่วนราชการต่าง ๆ จากนโยบายของรัฐบาลบางยุค บางสมัย ซึ่งต่างก็ยื่นยาขนานต่าง ๆ ให้จนชาวบ้านส่วนใหญ่เกิดอาการเบื่อหน่าย การที่จะลุกขึ้นมาทำ อะไรเองโดย ไม่มีสิ่งจูงใจที่พอมองเห็นได้นั้นน่าจะยาก ดังนั้นจึงหาวิถีในการดำเนินงานดังนี้

2.1 ระยะสั้น เป็นโครงการที่รัฐบาลนำลงมาให้ประชาชน การจัดทำ โครงการพัฒนาต่าง ๆ โดยผ่านองค์การบริหารส่วนตำบลหรือโครงการพัฒนาตำบลกำหนดให้ ตำบลลำปลายมาศสองแสนถึงสี่แสนบาทซึ่งเป็นสิ่งจูงใจให้ชาวบ้านมารวมตัวในรูปของประชาคม โดยมีนโยบายตั้งแต่เริ่มต้นว่าหากประชาคมได้ประชุมเสนอปัญหาความต้องการและได้จัดลำดับความสำคัญแล้วห้ามคณะกรรมการหมู่บ้านและองค์การบริหารส่วนตำบลแก้ไขโครงการของ ชาวบ้านโดยเด็ดขาด โดยให้นายอำเภอกำกับ ดูแลให้เป็นไปตามนโยบายโดยเคร่งครัดหากเรา สามารถกระตุ้นให้ชาวบ้านรวมตัวกันแล้วต้องให้ชาวบ้านเห็นคุณค่าของการรวมตัวนั้น การรวมตัว นั้นจะเกิดความยั่งยืน ซึ่งในขณะนี้ก็มีโครงการพัฒนาเศรษฐกิจ ชุมชนละไม่เกิน 2 ล้านบาท ที่ต้อง ใช้การมีส่วนร่วมของประชาคมประชารัฐ ในการร่วมคิดร่วมดำเนินการ

2.2 ระยะกลางและระยะยาวปัญหา และความต้องการของชาวบ้านส่วน ใดก็ตาม ที่ชาวบ้านสามารถแก้ไขให้ดำเนินการ โดยมีการติดตามประเมินผล มีการประชุมทุกเดือน และแจ้งผลให้สมาชิกประชาชนทราบว่าส่วนใดได้แก้ไขแล้ว ส่วนใดต้องประโยชน์ของการที่มี ส่วนร่วมในการพัฒนา

2.3 รongบประมาณและรอนานเท่าใด เพื่อให้ชาวบ้านเห็นประโยชน์ พบปะกันทุกเดือน

2.4 ปัญหาและความต้องการของชาวบ้านในส่วนที่ยังไม่ได้รับการแก้ไขให้นำมารวบรวมจัดทำเป็นแผนพัฒนาอำเภอ โดยชี้แจงให้ชาวบ้านเข้าใจว่าที่มารวมตัวกันนี้เพื่อจะนำปัญหาและความต้องการของเขามาจัดทำโครงการในอนาคต ซึ่งหากเราสามารถสะท้อน ปัญหาของชาวบ้านถูกต้องมาตั้งแต่ระดับหมู่บ้านจนถึงการจัดทำแผนพัฒนาอำเภอ จะเป็นแผนที่อยู่บนความต้องการของประชาชนส่วนกระบวนการทำงานกับชาวบ้านจนถึงเก็บรวบรวมข้อมูลให้ เป็นไปตามขั้นตอนโดยการให้ชาวบ้านถกเถียงกันถึงปัญหาและความต้องการที่เสนอมาโดยใช้ หลักเกณฑ์ง่าย ๆ คือ ดูความเสียหายว่ากระทบประชาชนกี่ครอบครัว กระทบพื้นที่กี่ไร่ เพื่อให้มีการ ถกเถียงด้วยเหตุผลมิใช่พวกมากลากไปและสรุปด้วยการลำดับปัญหาและความต้องการของหมู่บ้าน นั้นปัญหาใดแก้ไขได้เอง แก้ไขได้เองบางส่วนหรือเกินกำลังความสามารถ ทำบัญชีปัญหาความต้องการของหมู่บ้านต่างๆ และนำมาจัดลำดับอีกครั้งในประชาคมตำบล โดยยึดหลักเกณฑ์จำนวนครัวเรือนและพื้นที่ที่ประสบความเสียหาย ตลอดจนความรุนแรงของปัญหานั้น

(1) นำลำดับปัญหาความต้องการในแต่ละปัญหามาพิจารณาจัดลำดับ อีกครั้งในประชาคม เพื่อให้เป็นการวางแผนแบบล่างขึ้นบน (Bottom up) ไม่ใช่จากบนลงล่าง เหมือนในอดีต

(Top down) เพราะเราต้องยอมรับว่าปัญหาความต้องการของชาวบ้านมักเป็นเรื่อง ใกล้ตัว เช่น ขาด น้ำอุปโภคบริโภค ขาดไฟฟ้า ฯลฯ แต่ปัญหาในเรื่องการศึกษา วัฒนธรรม ประเพณี ปัญหาเยาวชน และปัญหาสังคมอื่นๆ ที่ชาวบ้านยังไม่พูดถึง ซึ่งเป็นหน้าที่ของส่วนราชการที่ถือว่ามี การศึกษาสูงมาก จะช่วยเสริมเติมบางส่วนลงไปให้ครบถ้วน

(2) เมื่อได้ลำดับปัญหาและความต้องการในระดับตำบลแล้ว ให้มีการประชุมร่วมกัน ระหว่างประชาคม ส่วนราชการและผู้บริหารองค์การบริหารส่วนตำบล เพื่อรับปัญหาดังกล่าวไป พิจารณาจัดสรรงบประมาณในการพัฒนาต่อไป

(3) ใช้แผนพัฒนาตำบลหรืออำเภอเป็นแม่บทในการกำกับการจัดทำโครงการและ งบประมาณของส่วนราชการเป็นหลัก

ยุทธศาสตร์และยุทธวิธีการมีส่วนร่วม

ยุทธศาสตร์การมีส่วนร่วมเป็นกระบวนการสร้างจิตสำนึกและสร้าง แรงจูงใจให้ประชาชน ตระหนักและเข้ามามีส่วนร่วม ได้สรุป ประสบการณ์การทำงานที่ถือว่าเป็นยุทธศาสตร์ในการส่งเสริม การมีส่วนร่วมของประชาชนไว้หลายประการ (นเรศ สงเคราะห์สุข, 2541, หน้า 113-114)

1. การจัดการกระบวนการเรียนรู้ (Learning process) การจัดการกระบวนการ เรียนรู้ สามารถทำให้หลายวิธีดังต่อไปนี้
2. จัดเวทีวิเคราะห์สถานการณ์ของหมู่บ้านเพื่อทำความเข้าใจและ เรียนรู้ร่วมกันใน ประเด็นต่าง ๆ
3. จัดเวทีแลกเปลี่ยนประสบการณ์หรือจัดทัศนศึกษาดูงานระหว่าง กลุ่มองค์กร ต่างๆ ภายในชุมชนและระหว่างชุมชน
4. ฝึกอบรมเพื่อพัฒนาทักษะเฉพาะด้านต่างๆ
5. ลงมือปฏิบัติจริง
6. ถอดประสบการณ์และสรุปผลบทเรียนที่จะนำไปสู่การปรับปรุง กระบวนการ ทำงานที่เหมาะสม เพื่อให้ผู้นำเกิดความมั่นใจในความรู้และความสามารถที่มีอยู่จะช่วยให้ สามารถริเริ่มกิจกรรมการแก้ไขปัญหาหรือกิจกรรมการพัฒนาได้ซึ่งสามารถทำได้หลายวิธี

อาจกล่าวโดยสรุปได้ว่า ยุทธศาสตร์และยุทธวิธีการมีส่วนร่วมเริ่มจากการจัดการกระบวนการ เรียนรู้ การจัดเวทีวิเคราะห์สถานการณ์และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การฝึกอบรมพร้อมการปฏิบัติจริง และการถอดบทเรียน สรุปบทเรียนที่จะนำไปสู่การปรับปรุงและพัฒนา

2.6 แนวคิดเกี่ยวกับการรวมกลุ่ม

มนุษย์เราเริ่มใช้ชีวิตด้วยการมีการกระทำร่วมกันกับบุคคลอื่น ในการแสวงหาผลประโยชน์ ของตนเองบางอย่าง เพราะมนุษย์เป็นสัตว์สังคม อยู่โดดเดี่ยวตามลำพังไม่ได้ ต้องการการตอบสนอง ความต้องการต่างๆ ของตน ซึ่งไม่สามารถจะตอบสนองได้เอง ต้องอาศัยความช่วยเหลือจากบุคคล จึง เกิดการรวมกลุ่มกันขึ้นเพื่อบำบัดความต้องการเหล่านั้น ให้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น เมื่อรวมกันเป็นกลุ่ม

ซึ่งมีลักษณะต่างๆ กันออกไปตามความเหมาะสมตามสถานการณ์ ความต้องการ ความสนใจ ความสามารถขนาดของกลุ่มและอื่นๆ (อุทัย บุญประเสริฐ, 2532, หน้า 21-22)

ความหมายของกลุ่ม

กลุ่มประกอบด้วยสมาชิกตั้งแต่ 2 คนขึ้นไปมารวมกัน มีการแสดงพฤติกรรมตอบโต้สัมพันธ์กัน ทุกๆ กลุ่มที่เกิดขึ้นมานั้นจะมีความผูกพันกันไม่ว่าจะเป็นการผูกพันทางโครงสร้าง หรือทางจิตใจก็ตาม สมาชิกแต่ละคนในกลุ่มอาจจะประสบความสำเร็จกัน หรืออาจจะมีความคิดเห็นสอดคล้องกันก็ได้ที่เป็นเรื่องธรรมดาภายในกลุ่ม กลุ่มทุกกลุ่มจะต้องมีระบบ การดำเนินงานในกลุ่มจะมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน และถ้าเป็นไปในทางที่ดีงามก็จะบรรลุเป้าหมายได้ผลคุ้มค่า แต่ถ้าเป็นไปในทางที่ไม่ดีงามก็จะไม่เด่น (โสภณา ชูพิกุลชัย, 2522, หน้า 58)

กลุ่ม หมายถึง กลุ่มซึ่งมีลักษณะต่างๆ กันออกไปตามความเหมาะสม ตามสถานการณ์ ความต้องการ ความสนใจ ความสามารถขนาดของกลุ่มและอื่นๆ กลุ่มจะดำรงอยู่ได้ต้องอาศัยอาศัยความร่วมมือของสมาชิกในกลุ่มในการยอมรับสิ่งต่างๆ หรือเครื่องยึดเหนี่ยวกฎเกณฑ์หรือแนวทางในการปฏิบัติที่เหมือนกันในแต่ละกลุ่ม (พัชนี วรภิน, 2526, หน้า 11)

กลุ่ม หมายถึง การมีคนตั้งแต่สองคนขึ้นไปมีความสัมพันธ์กัน เช่น มีงานที่ต้องทำร่วมกัน มีสิ่งที่จะต้องตั้งเป้าหมาย การกระทำให้สำเร็จร่วมกัน เกิดทัศนคติแรงจูงใจความรู้สึกร่วมกัน มีการติดต่อสื่อสารสื่อความหมายเกิดขึ้นก่อให้เกิดความสัมพันธ์และการมีอิทธิพลต่อกันในรูปแบบต่าง (พูนศักดิ์ บุญสาส์, 2541, หน้า 1)

กลุ่ม หมายถึง บุคคลจำนวนหนึ่งซึ่งประกอบด้วยบุคคลสองคนหรือมากกว่ามาปฏิสัมพันธ์ (interaction) กัน เพื่อให้ปฏิบัติการอย่างใดอย่างหนึ่งของแต่ละบุคคลและกลุ่มบรรลุตามเป้าหมาย (ศักดิ์ไทย สุรภิจบวร, 2545, หน้า 191)

กลุ่ม ได้แก่ คนจำนวนเท่าใดก็ได้ที่มีการสื่อสารติดต่อกัน โดยแยกได้ ดังนี้ (จิรพรรณ กาญจนะจิตตรา, 2545, หน้า 188)

1. กลุ่มประกอบด้วยคนมากกว่าสองขึ้นไป
2. การสื่อสารต่อกันก่อให้เกิดลักษณะ แต่การอยู่ใกล้ชิดกัน (เช่น นั่งใกล้ ยืนใกล้กัน) ไม่จำเป็นต้องก่อให้เกิดสภาพที่เรียกว่ากลุ่มชน การอยู่ใกล้ชิดกันแม้กระทั่งมีการถูกต้องตัวซึ่งกันและกัน (เช่น การเบียดกันบนรถเมล์) ก็ไม่เข้าข่ายแห่งการเป็นกลุ่มตามคำนิยาม คำนิยามเน้นเรื่องการติดต่อหรือการตอบโต้ซึ่งกันและกัน คือปฏิสัมพันธ์ต่อกัน (reciprocal communication)
3. การสื่อสารต่อกันอันก่อให้เกิดกลุ่มชนนั้น ไม่จำเป็นต้องมีการประจันหน้าหรือซึ่งๆ หน้ากัน คืออาจติดต่อโดยเอกสารก็ได้ นอกจากนี้การติดต่อกันไม่จำเป็นต้องใช้คำพูดที่ออกมาจากปาก แต่อาจจะใช้การเขียนหรือโทรเลขหรืออาจใช้ท่าทาง (gesture) แทนคำพูดก็ได้ เช่น โดยการยิ้ม หรือใช้สัญลักษณ์อื่นๆ ที่พอเข้าใจกัน
4. การมีสภาพเป็นกลุ่มชนนั้นขึ้นอยู่กับมีการสื่อสารต่อกันและกัน มิใช่เป็นการกระทำของฝ่ายเดียว การเป็นกลุ่มขึ้นอยู่กับการสื่อสาร แบบ “ยุคลวิธิ” (two-way communication) การสื่อสารแบบยุคลวิธิ คือแบบจรรยาจรสองทางหรือปฏิภิกิริยาโต้ตอบกัน

โครงสร้างของกลุ่ม

เมื่อบุคคลหลายๆ คนเข้าร่วมกลุ่มกันเป็นครั้งแรกและเริ่มมีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน ความแตกต่างของบุคคลย่อมปรากฏ เช่น บางคนพูดมาก บางคนพยายามที่จะมีอิทธิพลเหนือคนอื่น บางคนกระตือรือร้นในกิจการต่างๆ บางคนเรียกร้องความนับถือจากสมาชิกอื่นๆ ความแตกต่างดังกล่าวเป็นพื้นฐานก่อให้เกิดโครงสร้างของกลุ่ม ขณะที่ความแตกต่างเหล่านี้เกิดขึ้น ความสัมพันธ์ได้ถูกสร้างขึ้นจากส่วนต่างๆ เพื่อก่อให้เกิดแบบแผนของความสัมพันธ์ระหว่างส่วนต่างๆ ของกลุ่ม ได้แก่ (ศักดิ์ไทย สุรกิจบวร, 2545, หน้า 192)

1. สถานภาพ (status) หมายถึง ตำแหน่งทางสังคมหรือ ตำแหน่งในกลุ่มที่จะมาอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มซึ่งมีความแตกต่างกันอยู่แล้ว ฉะนั้นแต่ละคนจะได้รับตำแหน่งต่างๆ ตามความเหมาะสมหรือบางทีก็ได้รับตำแหน่งตามที่ตนเองพยายามใช้อิทธิพลได้มา เช่น การใช้อิทธิพลเพื่อให้ได้มาซึ่งตำแหน่งหัวหน้าพรรค ผู้อำนวยการ ผู้จัดการ เป็นต้น

2. บทบาท (role) หมายถึง พฤติกรรมของบุคคลที่แสดงออกให้เหมาะสมกับตำแหน่งที่ครอบครองอยู่ เช่น ผู้ที่มีตำแหน่งเป็นประธานกลุ่มต้องแสดงพฤติกรรมผู้นำส่วนที่เป็นสมาชิกกลุ่มก็ต้องแสดงพฤติกรรมของผู้ตาม เป็นต้น

3. ปทัสถาน (norms) หมายถึง กฎเกณฑ์ที่สมาชิกของกลุ่มพึงปฏิบัติตามเพื่อจะทำให้ปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันเป็นไปโดยราบรื่นและคงเส้นคงวา ปทัสถานมีหลายแบบ เช่น ระเบียบกฎหมาย คำสั่ง ข้อควรปฏิบัติของสมาชิก เป็นต้น ปทัสถานเป็นแนวทางปฏิบัติของสมาชิกกลุ่ม ซึ่งผู้ใดไม่ปฏิบัติตามจะได้รับการลงโทษจากกลุ่ม เช่น การตำหนิ การไม่คบด้วย การไล่ออกจากกลุ่ม เป็นต้น และในทางกลับกันผู้ที่ทำตามปทัสถานจะได้รับการยอมรับจากกลุ่ม ในบางกรณีได้รับการยกย่องจากกลุ่มด้วย คนทั่วไปจึงมักจะยอมทำตามปทัสถานของกลุ่มมากกว่าต่อต้าน

4. การสื่อสาร (communication) หมายถึง การติดต่อแลกเปลี่ยนข่าวสารระหว่างบุคคล การสื่อสารเป็นสะพานเชื่อมคนในกลุ่มเข้าด้วยกัน ถ้าขาดกระบวนการสื่อสารแล้ว ความเป็นกลุ่มจะเกิดขึ้นไม่ได้เลย หรือแม้แต่ว่าเป็นกลุ่มอยู่แล้ว ถ้าขาดการติดต่อสื่อสารแล้ว ความเป็นกลุ่มจะสลายไปในที่สุด เพราะสมาชิกจะไม่รู้กันว่ากลุ่มนี้มีเป้าหมายอะไรที่ต้องการจะไปให้ถึง สมาชิกในกลุ่มจะต้องปฏิบัติอย่างไรบ้าง จึงจะทำให้กลุ่มหรือองค์การบรรลุเป้าหมายตามต้องการได้

5. ปัจจัยเสริมสร้างความเข้มแข็งของกลุ่ม ได้แก่ สิ่งที่อยู่รอบตัวเราทั่วไปอาจจะเป็นสิ่งมีชีวิตหรือไม่มีชีวิตก็ได้ ซึ่งทำหน้าที่อำนวยความสะดวกให้กลุ่มพัฒนาขึ้นมาและดำรงอยู่ได้ เช่น การที่คนเรามีความคิด เจตคติ ค่านิยม และความเชื่อคล้ายคลึงกันหรือการที่คนเรามีสถานภาพทางเศรษฐกิจใกล้เคียงกัน เป็นต้น ย่อมทำให้การสื่อสารระหว่างกันบ่อยและเกิดเป็นกลุ่มได้เร็วขึ้น และทำให้กลุ่มเข้มแข็งมีความเหนียวแน่นมากอีกด้วย

วัตถุประสงค์ของกลุ่ม

วัตถุประสงค์ของกลุ่ม หมายถึง สภาวะอันเป็นความต้องการของกลุ่ม วัตถุประสงค์ของกลุ่มกำหนดขึ้นมาจากวัตถุประสงค์ของบุคคลซึ่งเป็นสมาชิกกลุ่ม เมื่อตั้งกลุ่มมาแล้วก็จำเป็นต้องมีวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายที่จะเป็นแนวทางให้กลุ่มเคลื่อนที่ไปตามเป้าหมายนั้นๆ กลุ่มที่รวมกลุ่ม

อย่างหลวมๆ มักจะเป็นกลุ่มที่มีเป้าหมาย หรือวัตถุประสงค์ไม่แน่นอนหรืออาจเป็นวัตถุประสงค์ชั่วคราว พอบรรลุถึงวัตถุประสงค์นั้นแล้วก็สลายตัวไป ในการทำงานกับกลุ่มก็คือ จะต้องคำนึงถึงผลประโยชน์หรือวัตถุประสงค์ของกลุ่ม เพื่อที่จะทำให้สมาชิกในกลุ่มนั้นมีความต้องการที่จะบรรลุถึงวัตถุประสงค์นั้น โดยอาศัยการร่วมมือร่วมใจกันทำงาน (จิรพรรณ กาญจนะจิตรา, 2545, หน้า 192-193)

มูลเหตุในการรวมกลุ่มของบุคคลในองค์การ

มูลเหตุที่เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้คนมารวมกันเป็นกลุ่ม มีคำตอบในเรื่องนี้มากมายหลายประการด้วยกัน คำตอบในทัศนะหนึ่งที่สำคัญก็คือ การรวมตัวของบุคคลเข้าเป็นกลุ่มมีมูลเหตุใหญ่ๆ สองด้าน ได้แก่ (อุทัย บุญประเสริฐ, 2532, หน้า 20-21)

1. ธรรมชาติของมนุษย์ มนุษย์นั้นโดยธรรมชาติแล้วเป็นสัตว์สังคม (social animal) ไม่อาจอยู่โดดเดี่ยวได้ และจะแสวงหาการอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่ม เป็นหมู่ เป็นเหล่า อยู่เสมอหรือตลอดเวลา ทั้งนี้เป็นไปเพื่อตอบสนองความต้องการทางธรรมชาติในด้านการอยู่รอด (survive) ในด้านความมั่นคงปลอดภัย และด้านความต้องการทางด้านจิตใจเป็นสำคัญ

2. การรวมกลุ่มเป็นสิ่งช่วยให้คนสามารถระทำการหรือมีความกล้าที่จะทำการสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ที่บุคคลคนเดียวไม่อาจทำได้ถ้าใช้กลุ่มจะได้ผลดีกว่า มีประสิทธิภาพประสิทธิผลสูงกว่าลักษณะทั่วไปของการรวมกลุ่ม

ลักษณะทั่วไปของกลุ่มโดยสรุป คือ (อุทัย บุญประเสริฐ, 2529, หน้า 20-21)

1. มีการติดต่อสัมพันธ์หรือมีการปฏิสัมพันธ์ (interactive) ระหว่างสมาชิกในกลุ่ม ถ้าเป็นกลุ่มขนาดใหญ่ จะมีปฏิสัมพันธ์ผ่านข่ายงาน (network)
2. มีจุดมุ่งหมายร่วมกัน (shared goals)
3. ระบบพฤติกรรม (a behavior system) เฉพาะของกลุ่ม ซึ่งสมาชิกต้องปฏิบัติตาม
4. มีปทัสฐานของกลุ่ม (group norms) เป็นเครื่องมือควบคุมกำกับทางสังคมของกลุ่ม หรือรับรองความเป็นสมาชิกของกลุ่ม (belongingness)
5. มีบทบาทในความสัมพันธ์ที่สม่ำเสมอแน่นอน (stable role relationships)
6. มักจะมีกลุ่มย่อยภายในเป็นเครือข่ายของการผูกพันต่อกัน (network of attraction)

ประเภทของกลุ่ม

พัณณ์ บุญยรัตพันธุ์ (2549, หน้า 122-123) ได้แบ่งกลุ่มออกเป็น 2 ประเภท คือ

1. กลุ่มที่เป็นทางการ (formal group) ซึ่งทุกฝ่ายในกลุ่มประเภทนี้ค่อนข้างจะมีระเบียบแบบแผนที่แน่นอน มีกฎเกณฑ์แบ่งความรับผิดชอบกันเป็นสัดส่วน เป็นกลุ่มที่มีขนาดใหญ่ กลุ่มที่มีพิธีการมากกว่าธรรมดา ถือหลักการติดต่อกันในสังคมเป็นส่วนใหญ่หรือพุดง่ายๆ กลุ่มประเภทนี้จัดตั้งขึ้นมาก็เพื่อที่จะปฏิบัติงานซึ่งต้องใช้ความชำนาญงานเป็นพิเศษเพื่อให้บรรลุถึงวัตถุประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่งโดยเฉพาะ และนับเป็นกลุ่มที่มีเสถียรภาพมั่นคง ตัวอย่างที่เห็นได้ง่ายของกลุ่มประเภทนี้ก็คือ หน่วยงานราชการต่างๆ ซึ่งมีระเบียบวินัย และสายการบังคับบัญชาที่แน่นอน เป็นต้น ในบางครั้ง

เราเรียกกลุ่มประเภทนี้ว่า กลุ่มทุติยภูมิ (secondary group) อย่างไรก็ตามกลุ่มที่เป็นทางการยังสามารถแบ่งออกได้เป็นอีก 2 ประเภท คือ

1.1 กลุ่มชนิดถาวร กลุ่มชนิดนี้เป็นหัวใจสำคัญของสังคมหรือองค์การต่างๆ เช่น คณะผู้บริหารชั้นสูง แผนกต่างๆ ของห้างร้าน บริษัท คณะกรรมการพัฒนาหมู่บ้าน คณะกรรมการพัฒนาตำบล สภาตำบล กลุ่มสหกรณ์ชาวนา เป็นต้น

1.2 กลุ่มชนิดชั่วคราว ได้แก่ คณะกรรมการที่ถูกแต่งตั้งขึ้นมาทำงานใดงานหนึ่ง ในช่วงระยะเวลาจำกัด เมื่อผลงานสำเร็จคณะกรรมการที่ถูกแต่งตั้งก็หมดภาระหน้าที่แล้วก็เลิกกันไป เช่น คณะกรรมการจัดงานปีใหม่ หรือคณะกรรมการจัดงานวัด เป็นต้น

2. กลุ่มที่ไม่เป็นทางการ (informal group) กลุ่มนี้เกิดขึ้นได้โดยสมาชิกมารวมกันเองตามธรรมชาติหรือที่เรียกว่ากลุ่มธรรมชาตินั่นเอง กลุ่มนี้มีขนาดที่ค่อนข้างเล็กกว่า มีการติดต่อกันแบบเผชิญหน้า หรือการสนทนาสนมคุ้นเคยกันโดยตรง ตัวอย่างของกลุ่มนี้ได้แก่ กลุ่มสนทนา การทำงานระหว่างเพื่อนฝูงและครอบครัว เป็นต้น กลุ่มประเภทนี้บางครั้งเรียกว่า กลุ่มปฐมภูมิ (primary group) อย่างไรก็ตาม ก็ดีกลุ่มเหล่านี้พอนานเข้าก็อาจมีโอกาสพัฒนาไปสู่กลุ่มที่เป็นทางการต่อไป

การเกิดขึ้นของกลุ่ม (group formation)

โดยทั่วไปการที่คนมารวมกันเป็นกลุ่มก็เพราะเขารู้ว่ากลุ่มจะสามารถสนองความต้องการบางอย่างหรือหลายๆ อย่างให้แก่เขาได้ แต่ถ้าจะแยกออกเป็นเหตุผลแล้ว ก็มีอยู่หลายประการ ดังนี้ (พงษ์พันธ์ พงษ์โสภณ, 2542, หน้า 5)

1. บุคคลนั้นอาจถูกดึงเข้ากลุ่มโดยบุคคลที่เป็นสมาชิกของกลุ่มนั้นอยู่แล้ว โดยคนที่ถูกดึงจะคาดไว้ล่วงหน้าว่าสิ่งที่เขาได้เกี่ยวข้องกับบุคคลนั้นจะได้รับผลดี

2. บุคคลนั้นรู้ว่าจุดมุ่งหมายของกลุ่มนั้นมีผลที่คุ้มค่า และเขารู้สึกว่าการที่เขาเข้าร่วมกลุ่มนั้น จะช่วยให้สามารถบรรลุถึงความสำเร็จตามจุดมุ่งหมายของกลุ่มได้ง่ายขึ้นแสดงว่าความต้องการของกลุ่มและความต้องการของบุคคลนั้นมีความสอดคล้องกัน

3. บุคคลนั้นเข้าร่วมกลุ่ม เพราะเขาพอใจที่จะได้มีความสัมพันธ์กับสมาชิกคนอื่นๆ ในกลุ่ม

4. กิจกรรมของกลุ่มเป็นที่ดึงดูดใจให้บุคคลนั้นมาเข้าร่วมเป็นสมาชิก เช่น เข้าร่วมเป็นสมาชิกชมรมว่ายน้ำก็เพราะเขาอยากจะทำว่ายน้ำให้เป็น

5. บุคคลนั้นๆ อาจเข้าร่วมกลุ่มเพื่อจุดมุ่งหมายทางอ้อม เช่น นักธุรกิจเข้าร่วมกลุ่มอาหารกลางวัน ไม่ใช่เพื่อการสังสรรค์อย่างที่ป็นวัตถุประสงค์ของกลุ่ม แต่เพื่อผลการติดต่อทางธุรกิจเป็นสำคัญ

ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการทำงานและการเกิดประสิทธิภาพของกลุ่ม

พูนศักดิ์ บุญสาส์ (2541, หน้า 6-7) ได้สรุปปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการทำงานและการเกิดประสิทธิภาพของกลุ่ม ประกอบด้วย

1. การมีเป้าหมายร่วมกัน ถ้าสมาชิกส่วนมากมีเป้าหมายที่ตรงกับเป้าหมายของกลุ่ม จะเกิดความร่วมมือยอมรับเต็มใจที่จะทำให้กลุ่มเกิดประสิทธิภาพ แต่ถ้ามีสมาชิกกลุ่มมีเป้าหมายส่วนตัวที่ขัดแย้งกับเป้าหมายกลุ่ม จะทำให้ประสิทธิภาพการทำงานของกลุ่มด้อยลง

2. ลักษณะงาน ถ้าสามารถแบ่งงานของกลุ่มเป็นสัดส่วนได้และมอบงานนั้นๆ ได้ตรงกับความสามารถและความสามารถของสมาชิก โดยมีระบบเชื่อมโยงการทำงานนั้นอย่างมีขั้นตอนจะมีผลต่อความรู้สึกที่ดีของบุคคลในกลุ่มสูง แต่ถ้าสมาชิกต้องทำงานนั้นด้วยการตัดสินใจร่วมกันบางครั้งก็จะเกิดผลดีถ้าสามารถตกลงกันได้ แต่ในหลายๆ ครั้ง ก็อาจตกลงกันยากและก่อให้เกิดผลเสีย ในกรณีนี้ การเพิ่มประสิทธิภาพในการรู้จักทำงานกลุ่ม จะมีความสำคัญไม่น้อยกว่าการมีความรู้ ความสามารถ และความชำนาญในงานของบุคคล

3. การสื่อความหมายและโครงสร้างกลุ่ม กลุ่มที่มีสถานภาพของบุคคล (status) ต่างกันมาก คนที่มีสถานภาพสูงกว่ามักจะเป็นศูนย์กลางของกลุ่ม ทั้งการสื่อความหมายและการเป็นศูนย์กลางของความคิดและการตัดสินใจของสมาชิก ถ้าบุคคลนั้นเป็นผู้มีความรู้ มีความสามารถ มีประสิทธิภาพ กลุ่มจะมีประสิทธิภาพอย่างยิ่ง แต่ถ้าบุคคลนั้นขาดความรู้ ขาดความสามารถและด้อยประสิทธิภาพ งานของกลุ่มก็จะด้อยหรือเสียไปในกรณีเช่นนี้การให้บุคคลได้มีโอกาสสื่อสาร ร่วมพิจารณา ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ จะเกิดประสิทธิภาพสูงกว่า

4. ลักษณะของสมาชิกกลุ่ม กลุ่มที่สามารถมีทัศนคติคล้ายคลึงกันมาก จะมีข้อดีในบรรยากาศกลุ่มแต่อาจจะขาดการแก้ปัญหาที่สลับซับซ้อน กลุ่มที่มีบุคคลมีความสามารถแตกต่างกัน จะมีความสามารถในการพิจารณาปัญหาได้อย่างกว้างขวางลึกซึ้ง

การที่องค์กรจะแต่งตั้งสมาชิกเป็นกลุ่มย่อยๆ เพื่อการทำงานบางอย่าง ผู้นำหรือหัวหน้าจึงมีความจำเป็นต้องทราบวัตถุประสงค์ของงานว่าเป็นแบบใด และต้องทราบคุณสมบัติของสมาชิกในกลุ่มด้วยเพื่อการบรรลุวัตถุประสงค์ที่มีประสิทธิภาพ

5. ขนาดของกลุ่ม กลุ่มที่ใหญ่สมาชิกมีโอกาสแสดงความคิดเห็นและมีส่วนร่วมน้อยกว่า ซึ่งอาจทำให้ความกระตือรือร้นของบุคคลเสียหายไปด้วย

6. ความรู้สึกของบุคคลในกลุ่ม ถ้าสมาชิกในกลุ่มมีสัมพันธภาพที่ดีต่อกัน การทำงาน การร่วมมือก็จะเกิดประสิทธิภาพ แต่ถ้าสมาชิกมีความขัดแย้งกันเป็นส่วนตัวกลุ่มจะขาดความสามารถในการตัดสินใจเพราะความขัดแย้งส่วนตัวมีอิทธิพลต่อความร่วมมือภายในกลุ่ม

7. ผู้นำ เป็นผู้ที่มีอิทธิพลมากที่สุดต่อประสิทธิภาพ ผลงาน และบรรยากาศของกลุ่มถ้าผู้นำกลุ่มมีทั้งความสามารถในการทำงาน ได้แก่ กำหนดเป้าหมาย วางแผน มอบหมาย ติดตามประเมินผลได้ดี และมีความสามารถในการจัดการพฤติกรรมกลุ่ม โดยเข้าใจมนุษย์รู้จักเรื่องของจิตใจ การจูงใจ การรักษาสัมพันธภาพ งานของกลุ่มจะมีประสิทธิภาพอย่างยิ่ง แต่ถ้าผู้นำเอาแต่ใจตนเองขาดประสิทธิภาพในการทำงานกลุ่มก็จะด้อยลงไปด้วย

ลักษณะของกลุ่มที่มีประสิทธิภาพ

กลุ่มใดจะเรียกได้ว่าเป็นกลุ่มที่มีประสิทธิภาพนั้น อาจจะพิจารณาได้จากลักษณะต่างๆ หลายอย่าง เช่น อาจดูได้จากความสำเร็จของกลุ่มที่ทำให้เป็นไปตามจุดมุ่งหมาย หรืออาจดูได้จาก

วิธีการดำเนินงานของกลุ่มให้เป็นไปตามจุดมุ่งหมาย หรืออาจดูได้จากความสัมพันธ์ของสมาชิกและผลผลิตของกลุ่ม ซึ่งเห็นได้จากแมค เกรเกอร์ (Mc Gregor) ที่ได้สนใจเกี่ยวกับประสิทธิภาพของกลุ่ม ได้กล่าวถึงลักษณะของกลุ่มที่มีประสิทธิภาพไว้ ดังนี้ (ถวิล ธาราโกชน, 2524, หน้า 148-149)

1. บรรยากาศของกลุ่มมักจะเป็นกันเอง ไม่เป็นแบบทางการและไม่มีเครียด
2. ทุกๆ ความคิดเห็นของสมาชิกไม่ว่าเป็นสมาชิกคนใด ควรจะได้รับการรับฟังและเอาใจใส่ซึ่งกันและกัน
3. สมาชิกทุกคนควรมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ของกลุ่ม มีส่วนร่วมในการอภิปรายอันเกี่ยวกับความสัมพันธ์ในกิจกรรมของกลุ่ม
4. งานทุกอย่างของกลุ่มจะเป็นที่เข้าใจ และยอมรับของสมาชิกภายในกลุ่มเป็นอย่างดี
5. การมีความคิดเห็นไม่ตรงกันเป็นสิ่งธรรมดาที่เกิดขึ้น สมาชิกที่มีความคิดเห็นแตกต่างไปจากสมาชิกส่วนใหญ่จะไม่แสดงการก้าวร้าวหรือขัดขวาง
6. การตัดสินใจทุกอย่างเป็นที่ยอมรับจากสมาชิกทุกคนว่า เห็นด้วยที่จะปฏิบัติร่วมกัน หรืออย่างน้อยที่สุดก็เต็มใจที่จะปฏิบัติร่วมกัน
7. มีการดำเนินมติเตียนบ่อยครั้ง อย่างตรงไปตรงมาเพื่อมุ่งแก้ไขอุปสรรคต่างๆ ร่วมกัน
8. ทุกคนมีอิสระที่จะแสดงความรู้สึกได้อย่างเปิดเผย
9. เมื่อกลุ่มตกลงใจและแบ่งงานให้ทำ สมาชิกจะรับทำตามหน้าที่ เพื่อให้บรรลุถึงจุดมุ่งหมาย
10. สิ่งสำคัญของกลุ่มไม่ได้อยู่ที่ว่าใครควรจะทำหรือมีอำนาจควบคุม แต่อยู่ที่ว่าจะทำงานให้สำเร็จตามจุดมุ่งหมายได้อย่างไร

ตารางที่ 2.2 ข้อเปรียบเทียบระหว่างกลุ่มที่มีประสิทธิภาพมากกับกลุ่มที่มีประสิทธิภาพน้อย

กลุ่มที่มีประสิทธิภาพ	กลุ่มที่ด้อยประสิทธิภาพ
1. เป้าหมาย ของสมาชิกกับกลุ่มเข้ากันได้ เป้าหมายเอื้อต่อการร่วมมือกัน	1. สมาชิกถูกสั่งให้ทำเป้าหมาย เป้าหมายเอื้อให้สมาชิกแข่งขัน
2. มีการสื่อสาร สองทางในบรรยากาศที่เปิดเผย สื่อทั้งความคิดและความรู้สึก	2. สื่อสารทางเดียว สื่อเฉพาะความคิดเห็นนั้น ละเลยความรู้สึก
3. สมาชิกมีส่วนร่วมและมีโอกาสเป็นผู้นำ	3. ผู้นำมอบหมายให้สมาชิก มีส่วนร่วมไม่เท่าเทียมกัน
4. มีการกระจายอำนาจให้เท่าเทียมกันที่มาของอำนาจคือความสามารถและข้อมูล	4. ที่มาของอำนาจ คือตำแหน่ง ทุกคนต้องเชื่อฟังผู้มีตำแหน่ง
กลุ่มที่มีประสพการณ์	กลุ่มที่ด้อยประสพการณ์
5. ส่งเสริมการตัดสินใจโดยกลุ่ม กระบวนการตัดสินใจเปลี่ยนไปตามสถานการณ์เสียงส่วนใหญ่ เป็นมติที่กลุ่มต้องการ	5. ผู้ที่อยู่ในตำแหน่งสูงสุดคือผู้ที่จะตัดสินใจไม่มี การอภิปรายกลุ่ม สมาชิกมีส่วนร่วมน้อยกว่า
6. ความขัดแย้งและการตัดสินใจกันเป็นสิ่งที่อาจจะช่วย ในการปรับปรุงงานกลุ่ม	6. หลีกเลี่ยงความขัดแย้งและถกเถียงหรือเก็บเอาไว้

7. ความเหนียวแน่นในกลุ่ม เกิดจากการที่มีการยอมรับการสนับสนุน การเชื่อฟังความรัก และการถือปฏิบัติเป็นพวกเดียวกัน	7. ไม่สนใจความเหนียวแน่นในกลุ่มสมาชิกกลุ่ม ต้องทำหน้าที่ตามสั่งใช้กำลังบังคับทำตาม
8. สมาชิกทุกคนมีส่วนร่วมในการประเมินประสิทธิภาพของกลุ่มและตัดสินใจที่จะทำหน้าที่ให้บรรลุเป้าหมายรักษากลุ่มให้อยู่ต่อไป และพัฒนากลุ่มบางครั้ง	8. ผู้มีอำนาจสูงสุดเป็นผู้ประเมิน และตัดสินใจในการทำหน้าที่ให้บรรลุเป้าหมายและพัฒนากลุ่ม
9. ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลที่ดี การพัฒนาศักยภาพของตนเอง และความคิดริเริ่มเป็นสิ่งที่กลุ่มสนับสนุน	9. ส่งเสริมให้สมาชิกเป็นคนที่ต้องอยู่ในระเบียบ กฎเกณฑ์ อยู่เฉยๆ ทำตามสั่ง

ที่มา. จาก Joining Together : Group Theory and Group Skills (p. 28), by D.W. Johnson and F.P. Johnson, 1994, Boston: Allyn and Bacon.

ประโยชน์ของกลุ่มในการพัฒนาชุมชน

กลุ่มมีประโยชน์ต่องานพัฒนาชุมชนในลักษณะดังต่อไปนี้ (จิรพรรณ กาญจนะจิตรา, 2545, หน้า 191-194)

1. กลุ่มมีอิทธิพลต่อบุคคล สามารถที่จะเปลี่ยนทัศนคติและท่าทีของชาวบ้านให้คล้อยตามหรือปฏิบัติได้
2. กลุ่มช่วยส่งเสริมการทำงานร่วมกันแบบประชาธิปไตย เมื่อรวมกลุ่มกันแล้วเปิดโอกาสให้คนได้อภิปราย ถกเถียงถึงปัญหา ตลอดจนเสนอความคิดใหม่ๆ ซึ่งจะทำให้การแสดงความคิดเห็นและการตัดสินใจเกี่ยวกับเรื่องนั้นๆ ได้ง่ายขึ้น
3. การทำงานกับกลุ่มช่วยให้ประหยัดเวลาและแรงงาน นอกจากนั้นการรวมกลุ่มกันก็ก่อให้เกิดพลังหรืออำนาจในการต่อรองในเรื่องต่างๆ ตัวอย่างเช่น ชาวนาคนเดียวไม่สามารถจะต่อรองราคาข้าว ซึ่งพ่อค้าคนกลางกดไว้ แต่หากรวมตัวกันหลายๆ คน ก็อาจจะทำได้โดยการก่อตั้งสหกรณ์ผู้ผลิตและจัดการเรื่องตลาดเอง แต่สหกรณ์ในท้องถิ่นชนบทเวลานี้มักจะไม่นิยมรวมกลุ่มกัน จึงทำให้ขาดกลุ่มอำนาจ งานพัฒนาชุมชนจึงได้เน้นในเรื่องการรวมกลุ่ม พยายามสร้างกลุ่มต่างๆ ขึ้นในท้องถิ่นชนบท เช่น กลุ่มสหกรณ์ กลุ่มผู้เลี้ยงโค เป็นต้น

ความสำเร็จของกลุ่ม

กลุ่มไม่ว่าจะตั้งขึ้นมาเพราะวัตถุประสงค์ด้านไหน ประสิทธิภาพในการทำงานของกลุ่มขึ้นอยู่กับความร่วมมือร่วมใจของบรรดาสมาชิกที่มีอยู่ในกลุ่ม (cohesiveness) เมื่อกลุ่มได้ตัดสินใจอะไรลงไปแล้ว สมาชิกทุกคนจะต้องปฏิบัติตามการตัดสินใจของกลุ่ม กลุ่มถ้ามีความร่วมมือกันสูงก็จะทำให้ปฏิบัติงานได้ผลดี ขวัญของสมาชิกก็สูงสมาชิกมีความคล่องตัวในการทำงาน ออกความคิดเห็นและ

ช่วยเหลือซึ่งกันและกันได้การที่กลุ่มไหนมีการร่วมมือร่วมใจกันสูงอาจสังเกตได้จากการประชุมของกลุ่ม ซึ่งสมาชิกส่วนใหญ่มักออกความคิดเห็น บางครั้งอาจมีการถกเถียงกันโดยใช้เหตุผล สมาชิกมักมีการปรึกษาหารือกันต่อไปหลังจากที่ปิดประชุมแล้ว ตรงกันข้ามกับกลุ่มที่ไม่ค่อยมีความร่วมมือร่วมใจกันอย่างจริงจังการประชุมมักจะเงียบ น่าเบื่อ สมาชิกมาประชุมก็เพราะหน้าที่ไม่ได้ให้ความสนใจกับเรื่องประชุม มักจะไม่ค่อยมีการถกเถียง การตัดสินใจแม้แต่ปัญหาที่สำคัญก็เป็นไปอย่างรวดเร็วไม่ได้มีการพิจารณากันอย่างละเอียดถี่ถ้วนการที่สมาชิกมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ก็จะช่วยดึงดูดใจสมาชิกไม่ยอมให้ละทิ้งกลุ่ม หรือทำให้กลุ่มไม่สลาย (จิรพรรณ กาญจนะจิตรา, 2545, หน้า 253-264)

จากแนวคิดดังกล่าวสรุปได้ว่า กลุ่ม ประกอบด้วยบุคคลตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป มีความสัมพันธ์และวัตถุประสงค์อย่างเดียวกัน สมาชิกในกลุ่มมีความร่วมมือกัน ภายใต้กฎเกณฑ์หรือแนวทางปฏิบัติที่เหมือนกัน กลุ่มมีประสิทธิภาพมากขึ้นอยู่กับเป้าหมาย ลักษณะงาน การสื่อความหมายและโครงสร้างกลุ่ม ทักษะคติของสมาชิกในกลุ่ม ขนาดของกลุ่ม ความรู้สึกรักของบุคคลในกลุ่ม เหล่านี้เป็นปัจจัยทำให้กลุ่มมีประสิทธิภาพในการทำงาน กลุ่มจะมีประโยชน์ต่อการพัฒนาชุมชน กล่าวคือ กลุ่มมีอิทธิพลในการเปลี่ยนแปลงทัศนคติของชาวบ้านให้คล้อยตาม ช่วยส่งเสริมการทำงานรวมกันแบบประชาธิปไตย การทำงานเป็นกลุ่มช่วยประหยัดเวลาและแรงงาน การรวมกลุ่มก่อให้เกิดพลังหรืออำนาจในการต่อรองเรื่องต่างๆ ได้เป็นอย่างดี

วิสาหกิจชุมชน เป็นการประกอบการโดยการรวมกลุ่มของคนในชุมชน ทั้งทางด้านปัจจัยการผลิต กระบวนการผลิต การค้า การเงิน และต้องใช้ปัจจัยการผลิตนี้ให้เกิดดอกออกผล ทั้งทางเศรษฐกิจและสังคม ด้านเศรษฐกิจ คือ การสร้างรายได้และอาชีพด้านสังคม คือ การยึดโยงร้อยรัดความเป็นครอบครัวและชุมชนให้ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมรับผิดชอบ แบ่งทุกข์แบ่งสุขซึ่งกันและกันโดยผ่านกระบวนการ การประกอบการของชุมชน กลุ่มจึงมีความสำคัญในการดำเนินการเพื่อให้เกิดกลุ่มที่เป็นทางการ (formal group) ซึ่งทุกฝ่ายในกลุ่มประเภทนี้ค่อนข้างจะมีระเบียบแบบแผนที่แน่นอน มีกฎเกณฑ์แบ่งความรับผิดชอบกันเป็นสัดส่วน เป็นกลุ่มที่มีขนาดใหญ่ กลุ่มที่มีพิธีการมากกว่าธรรมดา ถือหลักการติดต่อกันในสังคมเป็นส่วนใหญ่ หรือพูดง่าย ๆ กลุ่มประเภทนี้จัดตั้งขึ้นมา ก็เพื่อที่จะปฏิบัติงาน ซึ่งต้องใช้ความชำนาญงานเป็นพิเศษเพื่อให้บรรลุถึงวัตถุประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่งโดยเฉพาะ และนับเป็นกลุ่มที่มีเสถียรภาพมั่นคง การที่กลุ่มจะอยู่รอดและมีการพัฒนาเจริญรุ่งเรืองมากยิ่งขึ้น ขึ้นอยู่กับว่ากลุ่มมีประสิทธิภาพหรือไม่ กลุ่มที่มีประสิทธิภาพคือกลุ่มที่สามารถตอบสนองความต้องการของกลุ่ม และความต้องการของสมาชิกแต่ละคนในกลุ่มได้สำเร็จช่วยให้กลุ่มบรรลุถึงจุดมุ่งหมายที่ตั้งใจ ส่วนกลุ่มที่ขาดประสิทธิภาพคือกลุ่มที่ไม่สามารถตอบสนองความต้องการของกลุ่มและของสมาชิกได้ ไม่สามารถนำกลุ่มไปสู่จุดมุ่งหมายที่ตั้งใจ

2.7 แนวคิดเกี่ยวกับเศรษฐกิจสร้างสรรค์

ความหมายของเศรษฐกิจสร้างสรรค์

เศรษฐกิจสร้างสรรค์ (Creative Economy) คือ การสร้างมูลค่าสินค้าหรือบริการที่เกิดจากความคิดของมนุษย์ สำหรับสาขาการผลิตที่พัฒนาไปสู่เศรษฐกิจสร้างสรรค์ จะเรียกว่า “อุตสาหกรรมสร้างสรรค์” (Creative Industry) ซึ่งหมายถึง กลุ่มกิจกรรมการผลิตที่ต้องพึ่งพาความคิดสร้างสรรค์

เป็นสิ่งสำคัญ “เศรษฐกิจสร้างสรรค์” คือ แนวคิดการขับเคลื่อนเศรษฐกิจบนพื้นฐานของการใช้องค์ความรู้ (Knowledge) การศึกษา (Education) การสร้างสรรค์งาน (Creativity) และการใช้ทรัพย์สินทางปัญญา (Intellectual property) ที่เชื่อมโยงกับรากฐานทางวัฒนธรรม การสั่งสมความรู้ของสังคม และเทคโนโลยี/นวัตกรรมสมัยใหม่

เศรษฐกิจสร้างสรรค์คือกระบวนการหรือกิจกรรม (Process or Activity) โดยเกิดจาก 2 ส่วนปัจจัยหลักด้วยกันคือ 1) ทูทางปัญญา หรือองค์ความรู้ และ 2) ทักษะการประยุกต์นำความคิดสร้างสรรค์ (หรือองค์ความรู้) นั้นไปใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดในเชิงพาณิชย์ (พิริยะ ผลพิรุฬห์, 2556, หน้า 6-10)

1. ทูทางปัญญา (Intellectual Capital) สามารถอยู่ในรูปแบบของ “ฐานความรู้” เดิมหรือ “ความรู้ใหม่” ที่จะสามารถนำไปใช้ต่อยอดความคิดโดยทุนในลักษณะนี้สามารถเกิดได้จากทุนมนุษย์ (Human Capital) เช่น ศึกษาและการฝึกอบรมที่นำมาสู่ความคิดใหม่ๆ ทูทางวัฒนธรรม (Culture Capital) เช่น วัฒนธรรมดั้งเดิมของไทย และทูทางสังคม (Social Capital) เช่น ขนบธรรมเนียมและองค์ความรู้ในท้องถิ่น เป็นต้น

2. ทักษะการประยุกต์ (Adaptive Skills) ได้แก่ ทักษะที่สนับสนุนการนำองค์ความรู้และทูทางปัญญานั้นมาประยุกต์ให้เกิดการผลิต/บริการที่สามารถสร้างคุณค่า/มูลค่าได้อย่างเป็นรูปธรรม ดังนั้น คำว่า “เศรษฐกิจสร้างสรรค์” อันประกอบไปด้วยคำว่า 1) เศรษฐกิจ (Economy) และ 2) สร้างสรรค์ (Creative) จะเกิดขึ้นได้ต้องมีทั้งสองส่วนนี้เกิดคู่กันการมีเพียงความคิดสร้างสรรค์ (หรือองค์ความรู้) แต่เพียงอย่างเดียวไม่สามารถสร้างระบบเศรษฐกิจสร้างสรรค์ได้ถ้าความคิดนั้นไม่ได้นำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ทางเศรษฐกิจแก่ผู้สร้างสรรค์ การนำความคิดเข้าไปประสานกับการดำเนินธุรกิจทำให้เกิดการต่อยอดไปสู่ทั้งการสร้าง “ความแตกต่าง” ซึ่งจะส่งผลต่อการ “สร้างมูลค่า” และท้ายที่สุดเป็นการ “สร้างคุณค่า” ซึ่งความหมายของคำว่าเศรษฐกิจสร้างสรรค์นี้สอดคล้องกับคำว่า นวัตกรรม (Innovation) โดย Swann (2007) ได้ระบุความหมายของนวัตกรรมไว้ว่า “The Successful Exploitation of New Ideas” ซึ่งหมายถึง “การใช้ประโยชน์ จากความคิดใหม่ๆ” นั้นเองในปัจจุบันยังไม่มีข้อกำหนดคำนิยามของเศรษฐกิจสร้างสรรค์ที่เป็นหนึ่งเดียวกันทั้งโลก โดยคำนิยามต่างๆ ขึ้นอยู่กับการนำไปปรับใช้ให้เข้ากับระบบเศรษฐกิจของแต่ละประเทศและกับองค์กรที่เกี่ยวข้อง ในระดับสากล การแบ่งกลุ่มของเศรษฐกิจสร้างสรรค์มีความแตกต่างกัน โดยมีรูปแบบ 2 แนวคิดหลัก ได้แก่

1. กลุ่มเศรษฐกิจสร้างสรรค์ที่แยกประเภทตามชนิดสินค้า/บริการ Department for Culture Media and Sport (DCMS) ของประเทศสหราชอาณาจักร (DCMS Model) เป็นหน่วยงานแรกที่ได้เริ่มกำหนดประเภทของเศรษฐกิจสร้างสรรค์ขึ้นในปี ค.ศ. 1998 โดยได้ตั้งคำจำกัดความว่า “เศรษฐกิจสร้างสรรค์คือจุดเริ่มต้นของการใช้ความคิดสร้างสรรค์, ทักษะ, และพรสวรรค์ส่วนบุคคล เพื่อเพิ่มศักยภาพในการสร้างความมั่งคั่งและการสร้างงานจากการใช้ประโยชน์ในเชิงของทรัพย์สินทางปัญญา” โดยประเทศอังกฤษได้กำหนดให้เศรษฐกิจสร้างสรรค์ประกอบไปด้วย 13 ประเภทของอุตสาหกรรมสร้างสรรค์ (Creative Industries) ได้แก่ 1) โฆษณา (Advertising) 2) สถาปัตยกรรม (Architecture) 3) งานศิลปะและโบราณวัตถุ (Art and Antiques) 4) งานฝีมือ (Craft) 5) งาน

ออกแบบ (Design) 6) แฟชั่น (Fashion) 7) ภาพยนตร์และวิดีโอ (Film and Video) 8) ซอฟต์แวร์/เกมส์ (Leisure Software) 9) เพลง (Music) 10) ศิลปะการแสดง (Performing Arts) 11) สิ่งพิมพ์ (Publishing) 12) ซอฟต์แวร์และบริการทางด้านคอมพิวเตอร์ (Software and Computer Services) และ 13) โทรทัศน์และวิทยุ (TV and Radio) โดยรัฐบาลอังกฤษได้สร้างหน่วยงานย่อยเพื่อบริหารงานเศรษฐกิจสร้างสรรค์นี้โดยเป็นการทำงานร่วมมือกันระหว่างภาครัฐและตัวแทนจากภาคเอกชน อย่างไรก็ตาม การจัดประเภทของอุตสาหกรรมสร้างสรรค์ทั้ง 13 ประเภท ในลักษณะนี้ได้สร้างข้อจำกัดแก่รัฐบาลของประเทศอังกฤษบ้างจากการที่ อุตสาหกรรมโทรคมนาคมเกิดการเจริญเติบโตอย่างรวดเร็วในช่วงต้นปี พ.ศ. 2543 (ค.ศ. 2000) หากแต่เดิมนั้นได้นำธุรกิจกระจายเสียง (Media) เข้ามารวมในอุตสาหกรรมสร้างสรรค์ในตอนแรก รวมถึงไม่ได้นำสาขาวัฒนธรรม (Culture) วรรณกรรมและกีฬาเข้ามารวมในเศรษฐกิจสร้างสรรค์ด้วยเช่นกัน

ในขณะที่ที่ประชุมองค์การสหประชาชาติว่าด้วยการค้าและการพัฒนา (United Nations Conference on Trade and Development: UNCTAD) ได้ระบุความสำคัญของเศรษฐกิจสร้างสรรค์จากการประชุม ครั้งที่ 11 ที่ประเทศบราซิล ในปี พ.ศ. 2543 (ค.ศ. 2004) และได้จำแนกประเภทของอุตสาหกรรมสร้างสรรค์เป็น 4 กลุ่มได้แก่ 1) กลุ่มมรดก (Heritage) 2) กลุ่มศิลปะ (Arts) 3) กลุ่มสื่อ (Media) และ 4) กลุ่มงานสร้างสรรค์และออกแบบ (Functional Creation) (โดยแสดงอุตสาหกรรมย่อยไว้ในตารางที่ 2)

2. กลุ่มเศรษฐกิจสร้างสรรค์ที่แยกตามประเภทกิจกรรมการผลิตและห่วงโซ่การผลิตการจำแนกในลักษณะนี้จะเน้นการจำแนกตามวัฒนธรรมเป็นหลัก (เช่น แบบ Symbolic Texts Model หรือแบบขององค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization: UNESCO) ตามศิลปะ (Concentric Circle Model) หรือตามระดับของความเข้มข้นของการใช้ลิขสิทธิ์อย่างขององค์การทรัพย์สินทางปัญญาโลก องค์การทรัพย์สินทางปัญญาโลก (World Intellectual Property Organization: WIPO) ในรูปแบบของ Concentric Circle Model ในส่วนของ WIPO ได้จัดตั้งส่วนงานทางด้านเศรษฐกิจสร้างสรรค์ (Creative Industry Division) ในปี พ.ศ. 2548 (ค.ศ. 2005) เพื่อทำการวิเคราะห์และศึกษาทางด้านนี้โดยตรง ซึ่งทาง WIPO จะเน้นให้ความสำคัญกับงานประเภทอุตสาหกรรมสร้างสรรค์และสิทธิ์ที่เกี่ยวข้อง Copyright Industry ในขณะที่ UNESCO Institute of Statistics (UIS) ซึ่งเป็นหน่วยงานภายใต้ UNESCO ที่เก็บข้อมูลสถิติทางวัฒนธรรมและนำเศรษฐกิจสร้างสรรค์เข้ามาอยู่ใน Framework for Cultural Statistics โดย UNESCO ได้มีการกำหนดของเขตของอุตสาหกรรมที่คล้ายๆ กับ WIPO แต่จะให้ความสำคัญกับสินค้าประเภทวัฒนธรรม (Cultural Products) และได้เพิ่มแฟชั่นเข้าเป็นเศรษฐกิจสร้างสรรค์ด้วยในกรณีของประเทศไทย ได้ให้คำจำกัดความของ “เศรษฐกิจสร้างสรรค์” ไว้ว่า “แนวคิดการขับเคลื่อนเศรษฐกิจบนพื้นฐานของการใช้องค์ความรู้ การศึกษา การสร้างสรรค์งาน และการใช้ทรัพย์สินทางปัญญาที่เชื่อมโยงกับรากฐานทางวัฒนธรรม การสั่งสมความรู้ของสังคมและเทคโนโลยี/นวัตกรรมสมัยใหม่” โดยสำนักงานคณะกรรมการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) ซึ่งได้กำหนดขอบเขตขนาดของเศรษฐกิจสร้างสรรค์ในประเทศไทยโดยยึดตามรูปแบบขององค์การสหประชาชาติว่าด้วยการค้าและการพัฒนา (UNCTAD) และปรับเปลี่ยนเพิ่มเติม

ตามรูปแบบของ UNESCO โดยได้รวมอาหารไทยและการแพทย์แผนไทยเข้าไว้ในอุตสาหกรรมสร้างสรรค์ด้วย พร้อมทั้งได้จำแนกประเภทอุตสาหกรรมสร้างสรรค์ออกเป็น 4 กลุ่มอุตสาหกรรมหลัก (และ 15 กลุ่มอุตสาหกรรมย่อย) ดังนี้

1. มรดกทางวัฒนธรรมและธรรมชาติ
 - 1.1 งานฝีมือและหัตถกรรม
 - 1.2 อาหารไทย การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม/ความหลากหลายทางชีวภาพ
 - 1.3 การแพทย์แผนไทย
2. ศิลปะ (arts)
 - 2.1 ศิลปะการแสดง
 - 2.2 ทัศนศิลป์
3. สื่อ (media)
 - 3.1 ภาพยนตร์และวีดิทัศน์
 - 3.2 การพิมพ์
 - 3.3 การกระจายเสียง
 - 3.4 ดนตรี
4. งานสร้างสรรค์และออกแบบ (function creation)
 - 4.1 การออกแบบ
 - 4.2 แฟชั่น
 - 4.3 สถาปัตยกรรม
 - 4.4 การโฆษณา
 - 4.5 ซอฟต์แวร์

อย่างไรก็ดี การจัดกลุ่มของเศรษฐกิจสร้างสรรค์ในลักษณะนี้ยังนำมาสู่ข้อสังเกต/ข้อสงสัยในด้านการวัดมูลค่าจากการจำกัดความดังต่อไปนี้

1. เป็นการยากที่จะระบุความแตกต่างหรือจำแนกระหว่างการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม (Cultural Tourism) กับการท่องเที่ยวโดยทั่วไปการแพทย์แผนไทยกับการแพทย์แผนปัจจุบันหรืออาหารไทยกับอาหารอื่นๆกตัวอย่างเช่นการท่องเที่ยว ซึ่งในหลายๆ ครั้งที่นักท่องเที่ยวอาจเข้ามาท่องเที่ยวในประเทศไทยโดยไม่ได้ระบุวัตถุประสงค์ที่แน่นอน เช่นนักท่องเที่ยวที่เดินทางเข้ามาสัมมนา อาจเลือกที่จะท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมด้วยซึ่งอาจเกิดความซ้ำซ้อนและทำให้เกิดการนับซ้อน (Double-counting)

2. เป็นการยากที่จะจำแนกส่วนประกอบของความคิดสร้างสรรค์ (Creative Elements) จากสินค้าหรือบริการประเภทต่างๆ เช่น ความคิดสร้างสรรค์ที่ผูกติดอยู่กับสถานที่ (Location) อย่างการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมความคิดสร้างสรรค์ที่ผูกติดอยู่กับลักษณะของการออกแบบ หรือความคิดสร้างสรรค์ที่ผูกติดอยู่กับประเภทของกิจกรรมอย่างอาหารหรือสปา เป็นต้น

3. เป็นการยากที่จะระบุว่าแพทย์แผนไทยมีการใช้ความคิดสร้างสรรค์ที่มากกว่าการแพทย์แผนปัจจุบันอื่นๆ ทั่วไปอย่างไร

4. อาหารไทย (และอาหารอื่นๆ) มีส่วนประกอบของการใช้ความคิดสร้างสรรค์ไม่มากนัก เนื่องจากการทำอาหารแต่ละประเภทมักมีเครื่องปรุงที่แน่ชัดและไม่สามารถที่จะสร้างความคิดสร้างสรรค์อะไรใหม่ๆ เข้าไปได้มากนัก เพราะการใส่ความคิดสร้างสรรค์เข้าไปมากอาจเป็นการบิดเบือนรสชาติซึ่งอาจทำให้เกิดการสูญเสียทางวัฒนธรรมในท้ายที่สุด การใส่ความคิดสร้างสรรค์ในอาหารไทยส่วนใหญ่จึงอยู่ในลักษณะของการจัดแต่งรูปร่างของอาหารมากกว่าการเปลี่ยนแปลง/ ประยุกต์รสชาติของอาหาร

5. เป็นการยากที่จะประเมินขนาดของเศรษฐกิจสร้างสรรค์ในบางประเภทโดยเฉพาะในประเภทสินค้าวัฒนธรรม เช่น งานศิลปะ โบราณสถาน และศิลปะการแสดง เป็นต้น เนื่องจากสินค้าทางวัฒนธรรมเหล่านั้นมักไม่มีการซื้อขายผ่านกลไกทางการตลาด หรืออาจไม่มีมูลค่าทางการตลาด (Non-Market Value)

6. การวัดการโฆษณาจำเป็นต้องผ่านสื่อต่างๆ เป็นสำคัญ ดังนั้นมูลค่าของตลาดโฆษณาจึงเป็นการวัดค่าใช้จ่ายผ่านสื่อไม่ได้เป็นการวัดค่าใช้จ่ายในแต่ละบริษัทโฆษณา

7. หน่วยงานที่ทำการทดลองทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีในหลายๆ ชิ้น (เช่น ทดลองทางด้านชีววิทยา และงานทางด้านวิทยาศาสตร์และนวัตกรรมขั้นสูงต่างๆ) ต่างมองว่าตัวเองก็ควรที่จะเป็นหนึ่งในระบบเศรษฐกิจสร้างสรรค์ด้วย แต่ยังไม่ชัดเจนที่ชัดเจนว่า ภาครัฐจะนำหน่วยงานวิจัย ดังกล่าวเข้ามารวมอยู่ในประเภทของอุตสาหกรรมสร้างสรรค์หรือไม่

ด้วยสาเหตุกล่าว การกำหนดขอบเขตของการศึกษาในเศรษฐกิจสร้างสรรค์จึงยังคงมีความซับซ้อนในการวัดขนาดมูลค่าของเศรษฐกิจสร้างสรรค์ที่แน่นอนว่า “อะไรควรที่จะรวมหรือไม่รวมอยู่ในเศรษฐกิจสร้างสรรค์” จึงอาจทำให้เกิดความสับสนว่า การพัฒนาทางด้านวิทยาศาสตร์ องค์ความรู้ต่างๆ และงานนวัตกรรมควรเข้ามารวมอยู่ในเศรษฐกิจสร้างสรรค์หรือไม่ และถ้าเป็นเช่นนั้นเศรษฐกิจสร้างสรรค์จะเหมือนหรือแตกต่างจาก “เศรษฐกิจฐานความรู้” (Knowledge-Based Economy) อย่างไร

สำหรับ John Howkins ผู้เขียนหนังสือ The Creative Economy : How People Make Money from Ideas (คุณากร วาณิชยวิรุฬห์, 2552 : บทนำ) ได้กล่าวไว้ว่า เศรษฐกิจสร้างสรรค์นั้นเป็นความสร้างสรรค์และอุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้องครอบคลุมถึงจินตนาการสร้างสรรค์ทุกรูปแบบ แต่คำจำกัดความที่ได้ให้ไว้นั้น ก็เป็นไปตามแนวปฏิบัติสากล แต่ไม่มีความเห็นที่สอดคล้องหรือเหมือนกันว่าความหมายที่แท้จริงของเศรษฐกิจสร้างสรรค์หมายถึงอะไร แต่ทั้งนี้ John Howkins ก็ได้อธิบายถึงเศรษฐกิจสร้างสรรค์ ประกอบด้วยการซื้อขายผลิตภัณฑ์สร้างสรรค์ โดยที่การซื้อขายแต่ละครั้งอาจมีมูลค่าสองอย่างที่สูงเสริมกันและกัน คือ มูลค่าทรัพย์สินทางปัญญาที่จับต้องไม่ได้ กับค่ามูลค่าทางกายภาพซึ่งรองรับมันอยู่ เช่น ซอฟต์แวร์ดิจิทัล ในกรณีนี้หากมีการซื้อขายทรัพย์สินทางปัญญาจะมีมูลค่าสูงกว่า แต่ในขณะที่ศิลปะ ราคาต่อหน่วยของวัตถุทางกายภาพจะสูงกว่ามูลค่าทรัพย์สินทางปัญญา ดังนั้น หากจะอธิบายเศรษฐกิจสร้างสรรค์เป็นสมการทางคณิตศาสตร์ เศรษฐกิจสร้างสรรค์ (CE) จะมีค่าเท่ากับมูลค่าของผลิตภัณฑ์สร้างสรรค์ (CP) คูณด้วยจำนวนการซื้อขาย (T) นั่นคือ $CE = CP \times T$

อภิสิทธิ์ ไส้ศัตรูไกล (2552, หน้า 113) อธิบายความหมายของเศรษฐกิจสร้างสรรค์ ว่าเกิดจากคนที่มีความคิดสร้างสรรค์ที่มีจุดหมายที่ชัดเจนว่าต้องการผลิตสินค้าหรือบริการประเภทใด เพื่อใคร โดยอาศัยความรู้ที่หลากหลายสาขาที่บุคคลนั้นสะสมมาจนเกิดเป็นความคิดสร้างสรรค์ใหม่ (New Idea) ซึ่งความคิดสร้างสรรค์นี้ครอบคลุมทั้งเรื่องของงานศิลปะ วัฒนธรรม ดนตรี การออกแบบ และนวัตกรรมการประดิษฐ์ต่างๆ ซึ่งเมื่อความคิดสร้างสรรค์ของคนหลายคน ต่างก็ผลิตสินค้าและบริการให้มีมากยิ่งขึ้น ก็จะก่อตัวเป็นแรงขับเคลื่อนเศรษฐกิจที่ส่งผลต่อการจ้างงาน การปรับกระบวนการผลิตตลาดของผู้บริโภค และตัวเลขผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศ (Gross Domestic Product : GDP) ของประเทศที่จะเพิ่มสูงขึ้นต่อไป

องค์การความร่วมมือเพื่อการค้าและการพัฒนา (United nation conference on trade and development : UNCTAD) ได้ให้ความหมายของ เศรษฐกิจสร้างสรรค์ ในบริบทของการขับเคลื่อนการพัฒนาเศรษฐกิจไว้ว่า เป็นแนวคิดในการพัฒนาและสร้างความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจโดยใช้ทรัพย์สินที่เกิดจากการใช้ความคิดสร้างสรรค์ จึงกล่าวได้ว่า เศรษฐกิจสร้างสรรค์เกิดจากความคิด ความรู้ที่สั่งสมกันมานานซึ่งภูมิปัญญาท้องถิ่นก็เกิดจากความคิดของคนในท้องถิ่นซึ่งเป็นฐานสำคัญของเศรษฐกิจสร้างสรรค์ (เสาวรภัย กุสุมา ณ อยุธยา, 2553, หน้า 23)

สรุปได้ว่า เศรษฐกิจสร้างสรรค์ หมายถึง ระบบเศรษฐกิจที่ขับเคลื่อนโดยอาศัยกลไกของความคิดสร้างสรรค์ที่มีอยู่ในตัวตน สร้างสรรค์สินค้าหรือบริการให้มีมูลค่าสูงขึ้น จากการสั่งสมองค์ความรู้ที่สืบทอดต่อกันมา ผ่านการใช้ทรัพย์สินทางปัญญาและเทคโนโลยีสารสนเทศเป็นตัวผลักดันให้เกิดการผลิตสินค้าหรือบริการสู่ตลาด องค์ประกอบร่วมในการขับเคลื่อนเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจได้แก่ การใช้อองค์ความรู้ การศึกษา การสร้างสรรค์งาน การใช้ทรัพย์สินทางปัญญาที่เชื่อมโยงกับพื้นฐานทางวัฒนธรรม การสั่งสมความรู้ของสังคม เทคโนโลยีหรือนวัตกรรมใหม่

แนวคิดเกี่ยวกับเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์

เศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์ (Creative Economy) เป็นการสร้างมูลค่าที่เกิดจากความคิดของมนุษย์ โดยอุตสาหกรรมเชิงสร้างสรรค์จะมีความแตกต่างกันออกไป ขึ้นกับลักษณะของโครงสร้างทางเศรษฐกิจ วัฒนธรรม และสังคม ในประเทศนั้นๆ ซึ่งสามารถแบ่งออกได้เป็น 4 ประเภทได้แก่ กลุ่มมรดกทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญา (Heritage) ซึ่งถือเป็นกลุ่มอุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ โบราณคดี วัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ โดยจำแนกเป็นกลุ่มการแสดงออกทางวัฒนธรรมแบบดั้งเดิม (Traditional Cultural Expression) และกลุ่มที่ตั้งทางวัฒนธรรม (Culture Sites) ในขณะที่ กลุ่มศิลปะ (Arts) เป็นกลุ่มอุตสาหกรรมสร้างสรรค์บนพื้นฐานของศิลปะทั้งในด้านวัตถุและงานแสดงต่างๆ

จอห์น ฮอว์กินส์ (John Howkins) ผู้รู้ด้านเศรษฐกิจ ชาวอังกฤษ ได้เผยแพร่แนวคิดเกี่ยวกับความคิดสร้างสรรค์และนวัตกรรม และเขายังเป็นเจ้าของผลงานหนังสือ Creative Economy : How People Make Money From Ideas : เขามั่งคั่งจากความคิดกันอย่างไร เศรษฐกิจสร้างสรรค์คืออะไร สำคัญอย่างไรกับ ประเทศไทย และเกี่ยวข้องอย่างไรกับชีวิตคุณ เช่นเมื่อลิขสิทธิ์ก็กลายเป็นสินค้าส่งออกสำคัญที่สุดของสหรัฐอเมริกา และอุตสาหกรรมดนตรีของอังกฤษสร้างรายได้สูงกว่า

อุตสาหกรรมยานยนต์เหล็ก หรือสิ่งทอ รายชื่อสิทธิบัตรใหม่เข้าไปปรากฏในตารางความสามารถด้านการแข่งขันของชาติต่างๆ ปรากฏการณ์เหล่านี้นอกจากจะสะกิดให้คิดว่าการสร้างความมั่งคั่งของประเทศซึ่งอยู่บนพื้นฐานของอุตสาหกรรมการผลิตนั้นไม่เพียงพอเสียแล้วมันยังแสดงให้เห็นถึงมูลค่าทางเศรษฐกิจอันมหาศาลของความคิดสร้างสรรค์

จอห์น ฮอกกินส์ ได้ให้คำนิยามของคำว่าเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์ว่า หมายถึงแนวคิดที่จะสร้างให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งต่อภาคการผลิต บริการ ภาคการขาย หรือแม้แต่อุตสาหกรรมบันเทิงเป็นแนวคิดที่อยู่บนการทำงานแบบใหม่ ที่มีปัจจัยหลักมาจากความสามารถ และทักษะพิเศษของบุคคล เป็นระบบเศรษฐกิจใหม่ที่มีกระบวนการ นำเอาวัฒนธรรม เศรษฐกิจ และเทคโนโลยีมารวมเข้าด้วยกัน ก่อให้เกิดอุตสาหกรรมความคิดสร้างสรรค์ (Creative Industry) หรืออุตสาหกรรมเชิงวัฒนธรรม (Culture Industry) หากจะนำโมเดล Creative Economy - CE มาใช้ให้ประสบความสำเร็จ จะต้องอาศัยองค์ประกอบที่เป็นตัวเร่งให้เกิดความคิดสร้างสรรค์ ซึ่งหลักการ 3 ข้อ ของจอห์น ฮอกกินส์ ประกอบไปด้วย

1. ความเชื่อที่ว่าทุกคนสามารถมีความคิดสร้างสรรค์ (Everyone Needs Creativity or Everyone can be Creativity) เพราะเชื่อว่าคนเราทุกคนมีความคิดสร้างสรรค์อยู่ในตัวตั้งแต่เด็ก ๆ
2. สร้างสรรค์ต้องการอิสรภาพ (Creativity Needs Freedom) ทั้งนี้ในสังคมที่สนับสนุนให้คนแสดงความคิดและสามารถแสดงออกได้ จะช่วยส่งเสริมให้เกิดการศึกษา ฝึกฝน และเรียนรู้
3. อิสรภาพความคิดสร้างสรรค์ต้องการตลาด (Freedom Needs Markets) ทั้งอิสระของความคิดสร้างสรรค์ก่อให้เกิดตลาด อันเนื่องมาจากความคิดสร้างสรรค์ได้มีการค้นคว้า ทำเป็นข้อมูลที่มีมูลค่าราคา และสามารถแลกเปลี่ยนนำไปใช้ประโยชน์ได้

แนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจสร้างสรรค์

สำนักงานพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ได้เสนอแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจสร้างสรรค์ภายใต้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 จนถึงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 ได้มีการดำเนินการผลักดันเรื่องการเพิ่มคุณค่าของสินค้าและบริการบนฐานความรู้และนวัตกรรม เพื่อสร้างมูลค่าการผลิตสินค้าและบริการให้เพิ่มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ ในปีพ.ศ. 2550 ได้ศึกษาและเริ่มขับเคลื่อนการสร้างมูลค่าเชิงเศรษฐกิจจากทุนทางวัฒนธรรม ซึ่งเป็นการให้ความสำคัญกับจุดแข็งและข้อได้เปรียบทางวัฒนธรรมของประเทศแล้วนำมาใช้ประโยชน์โดยหาแนวทางเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจ ทั้งนี้ ในระดับเศรษฐกิจจริงภายใต้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 ได้มุ่งปรับโครงสร้างการผลิตสู่การเพิ่มคุณค่าของสินค้าและบริการและสนับสนุนให้เกิดความเชื่อมโยงระหว่างสาขาการผลิตเพื่อทำให้มูลค่าการผลิตสูงขึ้น ซึ่งประกอบไปด้วย 3 แนวทางหลัก ได้แก่

1. การปรับโครงสร้างเศรษฐกิจที่ให้ความสำคัญกับภาคเศรษฐกิจที่แท้จริง
2. การเสริมสร้างความเท่าเทียมและเป็นธรรมในระบบเศรษฐกิจ

3. การเสริมสร้างภูมิปัญญาคุ้มกันของระบบเศรษฐกิจ โดยให้ความสำคัญกับการศึกษาการเพิ่มผลิตภาพการผลิต และการนำภูมิปัญญาและวัฒนธรรมท้องถิ่นไปสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับผลิตภัณฑ์เชิงสร้างสรรค์ในกลุ่มต่างๆ (ชูวิทย์ มิตรชอบ, 2553)

กลไกในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจสร้างสรรค์

การขับเคลื่อนเศรษฐกิจสร้างสรรค์ของประเทศไทยจำเป็นที่จะต้องมีการพัฒนาเศรษฐกิจสร้างสรรค์ไปสู่สังคมไทยในระดับฐานราก ซึ่งการจะขับเคลื่อนเศรษฐกิจสร้างสรรค์ให้เกิดประโยชน์กับสังคมไทยระดับฐานรากได้ จำเป็นที่จะต้องมีการพัฒนากลไกที่จะช่วยให้การขับเคลื่อนเกิดผลสำเร็จได้ โดยจะต้องใช้กลไกการประสานในลักษณะของเบญจภาคี ได้แก่ ภาครัฐ ภาคเอกชน ภาควิชาการ ภาคประชาสังคม และภาคประชาชน (จักรพล ตั้งสุทธิธรรม, 2554) ดังนี้

1. ภาครัฐ ประกอบด้วย ฝ่ายการเมืองจะต้องกำหนดนโยบายที่มีความชัดเจน จัดทำยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศสู่การเป็น ประเทศเศรษฐกิจสร้างสรรค์ พร้อมทั้งประกาศให้การพัฒนาเศรษฐกิจสร้างสรรค์เป็นวาระแห่งชาติ เพื่อให้เกิดความต่อเนื่องในการนำนโยบายไปปฏิบัติ แม้ว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงของฝ่ายการเมืองก็ตาม โดยนอกจากฝ่ายการเมืองระดับประเทศแล้ว การเมืองท้องถิ่นก็นับได้ว่าเป็นกลไกสำคัญที่จะช่วยผลักดันการนำนโยบายไปปฏิบัติให้ประสบความสำเร็จได้มากยิ่งขึ้น ดังนั้น จึงควรที่จะสนับสนุนให้การเมืองท้องถิ่นเข้ามามีบทบาทในการพัฒนาภูมิภาคและจังหวัดตามแนวทางของเศรษฐกิจสร้างสรรค์ด้วยอีกทางหนึ่ง ในส่วนของข้าราชการประจำ จะต้องมีการสร้างความร่วมมือระหว่างหน่วยงานระดับกระทรวง เพื่อแปลงยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศสู่การเป็นประเทศเศรษฐกิจสร้างสรรค์ ให้เข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของยุทธศาสตร์ของแต่ละกระทรวง พร้อมทั้งผลักดันยุทธศาสตร์ลงไปยังหน่วยงานระดับกรม และหน่วยงานในส่วนภูมิภาค ตลอดจนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นด้วย

2. ภาคเอกชน เป็นอีกกลไกหนึ่งที่มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจสร้างสรรค์ให้เจริญก้าวหน้า โดยบทบาทแรกที่ภาคเอกชนต้องเข้ามามีส่วนร่วม คือ การวางแผนพัฒนาบุคลากรด้านงานสร้างสรรค์ โดยภาคเอกชนจะต้องเป็นผู้ให้ข้อมูลคุณลักษณะของบุคลากรที่ต้องการ และจำนวนบุคลากรที่ต้องการในอนาคต เพื่อให้ภาควิชาการสามารถนำไปใช้ในการออกแบบหลักสูตรการเรียนการสอนได้ ซึ่งในภาคเอกชนควรจะเข้ามามีส่วนร่วม โดยการประกันการจ้างงานให้กับบุคลากรที่ผ่านกระบวนการพัฒนาตามแนวทางที่กำหนดร่วมกับระหว่างภาควิชาการกับภาคเอกชน บทบาทประการที่สอง ได้แก่ การสร้างเครือข่ายความรับผิดชอบของภาคเอกชน แต่ละเครือข่ายจะประกอบด้วยกลุ่มของธุรกิจที่มีความมุ่งมั่นที่จะแสดงความรับผิดชอบต่อทางสังคม ให้มาร่วมมือกันเพื่อสร้างโครงการเพื่อสังคมร่วมกันโดยให้แต่ละเครือข่ายเลือกแผนงานหรือโครงการที่สนใจจากแผนปฏิบัติการพัฒนาประเทศสู่การเป็นประเทศเศรษฐกิจสร้างสรรค์ และนำเสนอรูปแบบที่เครือข่ายต้องการจะสนับสนุนโครงการตัวอย่างของการสนับสนุนโครงการ เช่น การให้เงินทุนสำหรับการจัดซื้ออุปกรณ์คอมพิวเตอร์ให้กับชุมชน หรือค่าใช้จ่ายบริการเครือข่ายโทรคมนาคมของชุมชน หรือการสนับสนุนบุคลากรและค่าใช้จ่ายในการฝึกอบรมด้านต่างๆ ให้กับภาคประชาชน เป็นต้น

3. ภาควิชาการ ภาควิชาการซึ่งประกอบไปด้วยนักวิชาการจากสถาบันการศึกษาและนักวิชาการอิสระ ในการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศสู่การเป็นประเทศเศรษฐกิจสร้างสรรค์ ได้แก่ การผลิตบุคลากรด้านงานสร้างสรรค์ การปรับเปลี่ยนกระบวนการเรียนการสอนให้นักเรียนนักศึกษาในทุกสาขาวิชาได้รับการพัฒนาด้านความคิดสร้างสรรค์ พร้อมทั้งการสร้างสรรคกระบวนการในการพัฒนาประชาชนทั่วไปไปชุมชนให้สามารถต่อยอดการพัฒนาเอกลักษณ์ของท้องถิ่นสู่ผลิตภัณฑ์และบริการสร้างสรรค์ได้

4. ภาคประชาสังคม ซึ่งมีความใกล้ชิดและคุ้นเคยกับชุมชนมากกว่าหน่วยงานภาครัฐ การให้ภาคประชาสังคมเข้ามามีบทบาทในการเป็นผู้นำนโยบายบางด้านไปดำเนินการ จะช่วยให้โอกาสในการที่จะได้รับการสนับสนุนจากภาคประชาชนมีมากยิ่งขึ้น

5. ภาคประชาชน ซึ่งถือเป็นกลไกสำคัญที่จะทำให้แผนงานหรือโครงการต่างๆ ประสบความสำเร็จ แนวทางที่จะช่วยขับเคลื่อนแผนงานหรือโครงการต่างๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ แนวทางหนึ่ง คือ การสร้างทูตสร้างสรรค์จากชุมชน เพื่อถ่ายทอดแนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์และการประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันให้กับชุมชน ซึ่งการใช้กลไกตัวแทนจะช่วยให้ชุมชนเกิดการเรียนรู้และยอมรับการเปลี่ยนแปลงอย่างเป็นธรรมชาติ

ในส่วนของการพัฒนาเศรษฐกิจสร้างสรรค์ระดับฐานราก คือ ชุมชน หรือหมู่บ้านนั้น รัฐบาลควรสนับสนุนให้กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน หรือผู้นำทางเศรษฐกิจของคนในหมู่บ้านสามารถส่งเสริมหัตถกรรมสร้างสรรค์ในหมู่บ้าน ให้เติบโตเป็นอุตสาหกรรมสร้างสรรค์ตามนโยบายเศรษฐกิจสร้างสรรค์ได้ ดังนี้

1. ปรับปรุงโครงการพัฒนาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อยกระดับชุมชน หรือโครงการอื่นๆ ที่ดำเนินการโดยหมู่บ้านให้สอดคล้องกับกิจกรรมการพัฒนาสินค้าและบริการสร้างสรรค์ ที่รัฐบาลสนับสนุน โดยจะมีแหล่งทุนและความรู้ในการต่อยอดกิจกรรมที่ทำ เพื่อเพิ่มจำนวนสินค้าและบริการอย่างมีคุณภาพ

2. ส่งเสริมต่อยอดกิจกรรมสินค้าและบริการสร้างสรรค์ในหมู่บ้านให้เพิ่มมูลค่าหรือสร้างรายได้ให้สูงขึ้น เช่น การทำและจำหน่ายปุ๋ยอินทรีย์จากวัสดุภายในชุมชน โดยอาจขยายกิจการและเพิ่มลูกค้าให้มากขึ้น เป็นต้น

3. ส่งเสริมการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ภายในหมู่บ้าน เพื่อเป็นศูนย์แลกเปลี่ยนเรียนรู้ความรู้ที่จะนำมาต่อยอดกิจกรรมสินค้าและบริการสร้างสรรค์ในหมู่บ้าน

4. ประสานองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการจัดอบรมแหล่งทุนและตลาด การใช้ประโยชน์ข้อมูลข่าวสารจากแหล่งต่างๆ ด้วยการจัดอบรมอาชีพระยะสั้นหรือความรู้ในการประกอบการที่ดำเนินการภายในหมู่บ้าน ตำบล รวมทั้งข้อมูลข่าวสารที่เกี่ยวข้องจากระบบอินเทอร์เน็ตหรือภายนอกหมู่บ้านชุมชน เป็นต้น

กลยุทธ์เศรษฐกิจสร้างสรรค์

การดำเนินการทางเศรษฐกิจสร้างสรรค์โดยเฉพาะวิสาหกิจชุมชนสู่เศรษฐกิจสร้างสรรค์จำเป็นต้องใช้กลยุทธ์ที่เหมาะสมกับบริบทและผลิตภัณฑ์ โดยมีนักวิชาการได้แสดงทัศนะไว้ดังต่อไปนี้

Neely (2002) กล่าวว่า กลยุทธ์ (strategies) ที่องค์กรใช้เพื่อตอบสนองความต้องการขององค์กรและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในธุรกิจ เช่นลูกค้า นักลงทุน พนักงาน และชุมชน ซึ่งสิ่งแรกๆที่ผู้บริหารต้องทำคือ จัดลำดับความสำคัญของความต้องการต่างๆ ของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในธุรกิจและนำมาวางเป็นกลยุทธ์ที่ใช้ในองค์กรธุรกิจ เพื่อที่จะส่งมอบคุณค่าแก่ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในธุรกิจ

Fink lestin (2006) กล่าวว่า กลยุทธ์ทางธุรกิจจะต้องกำหนดกิจกรรมและพฤติกรรมองค์กรไว้อย่างชัดเจนและต้องสามารถขับเคลื่อนองค์กรธุรกิจได้ ซึ่งจะทำให้องค์กรธุรกิจประสบความสำเร็จกลยุทธ์เศรษฐกิจสร้างสรรค์ (creative economy strategies) กลยุทธ์ที่เกิดจากความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ของผู้ประกอบการอุตสาหกรรมเพื่อนำมาใช้ในการผลิตสินค้าและในการดำเนินธุรกิจ เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับสินค้าซึ่งจะส่งผลให้องค์กรธุรกิจประสบความสำเร็จ โดยแบ่งเป็น 6 กลยุทธ์ดังนี้

1. กลยุทธ์การสร้างความแตกต่างของผลิตภัณฑ์ (product differentiation strategy) เป็นการสร้างข้อได้เปรียบทางการแข่งขันและผลิตภัณฑ์ที่มีลักษณะเฉพาะมีความพิเศษกว่าผลิตภัณฑ์อื่นๆ อันจะนำไปสู่ความสำเร็จขององค์กรธุรกิจ และธุรกิจต้องนำเสนอผลิตภัณฑ์และบริการหรือสร้างความแตกต่างผลิตภัณฑ์ในลักษณะที่ไม่เหมือนใคร (unique bundles) เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับสินค้าและบริการ ซึ่งจะมีผลต่อการเลือกและความพึงพอใจของลูกค้า (Cooper, Edgett, & Klein schmidt, 1998 ; Aaker, 2001)

2. กลยุทธ์การเป็นพันธมิตร (alliances strategy) หมายถึง การมีข้อตกลงร่วมกันระหว่างธุรกิจ กลยุทธ์การเป็นพันธมิตรเริ่มตั้งแต่การร่วมลงทุนอย่างเป็นทางการ ซึ่งมีกิจการสองกิจการหรือมากกว่านั้นและมีความร่วมมือกันระหว่างคู่แข่งซึ่งเกิดขึ้นมากในปัจจุบัน (Hill, 2007) พันธมิตรทางธุรกิจเป็นกลยุทธ์อันนำไปสู่พันธมิตรทางธุรกิจเพื่อให้เกิดความร่วมมือในการดำเนินงานระหว่างองค์กร

3. กลยุทธ์การผลิตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม (eco-product strategy) เป็นการบริหารจัดการโรงงานหรืออุตสาหกรรมที่ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ การหมุนเวียนของเสียกลับมาใช้ใหม่ในกระบวนการผลิต การป้องกันปัญหามลพิษโดยใช้เทคโนโลยีที่สะอาด รวมทั้งการผลิตที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม (eco-product) (กองบรรณาธิการ, 2554)

4. กลยุทธ์ด้านนวัตกรรม (innovation strategy) เป็นเรื่องที่สำคัญอย่างยิ่งสำหรับองค์กรธุรกิจ เพราะเป็นแหล่งที่ก่อให้เกิดผลิตภัณฑ์ใหม่ตลาดใหม่ และกระบวนการของธุรกิจใหม่ โดยองค์กรต้องมึนวัตกรรมและมีการสร้างสรรค์ใหม่ๆเกิดขึ้นในองค์กรธุรกิจ (Bilton, 2007) นอกจากนี้ องค์กรธุรกิจที่มีการเรียนรู้วัฒนธรรมต้องมีการวิจัยและพัฒนาให้มาซึ่งสิทธิบัตรใหม่ และผู้บริหารองค์กรควรให้พนักงานได้รับการฝึกอบรมเพื่อเรียนรู้วัฒนธรรมใหม่ๆ (Reeve, Warren & Duchac, 2010)

5. กลยุทธ์ด้านพนักงาน (employee strategy) ความคิดสร้างสรรค์มาจากกระบวนการคิด 2 แนวคิด คือ divergent thinkingเป็นการคิดนอกกรอบ และ convergent thinking เป็นความสามารถในการค้นหาคำตอบที่ดีที่สุดคำตอบเดียว นอกจากนี้ ความคิดสร้างสรรค์ต้องได้รับการสนับสนุนจึงจะสามารถนำศักยภาพนั้นออกมาได้ ผู้ประกอบการต้องให้โอกาสและสนับสนุนผู้ที่มี

พรสวรรค์ในการคิดสร้างสรรค์ (creative talent) ได้แสดงออก ลักษณะของ creative talent คือ มีความคิดที่เปิดกว้าง มีความอยากรู้อยากเห็น มีความอดทนยอมรับความเสี่ยงได้ มีความคิดเชิงอุปมาอุปมัย และชอบความท้าทาย ลักษณะทางกายภาพเป็นปัจจัยสำคัญปัจจัยหนึ่งที่จะช่วยส่งเสริมการแสดงผลทางด้านความคิดสร้างสรรค์ ซึ่งประกอบด้วย ความกระตือรือร้น ความสมดุลของร่างกาย ความจำที่ดี และมีไหวพริบปฏิภาณ (Bilton, 2007)

6. กลยุทธ์การตลาด (marketing strategy) เป็นการนำเสนอ การแลกเปลี่ยนผลิตภัณฑ์ที่มีคุณค่าเพื่อให้ลูกค้าได้รับผลิตภัณฑ์จากการสร้างสรรค์ (Kotler & Armstrong, 2004) ต้องมุ่งเน้นความสำคัญที่ลูกค้า (customer oriented) นอกจากนี้ การตลาดที่มุ่งความสัมพันธ์ (relationship marketing) เป็นการตลาดเชิงสร้างสรรค์ในการสร้าง รักษา และส่งเสริมให้เกิดความสัมพันธ์อันดีกับลูกค้าในระยะยาว โดยมุ่งที่จะส่งมอบคุณค่าให้กับลูกค้า ซึ่งเป็นตัวชี้วัดความสำเร็จด้วยความพึงพอใจของลูกค้าในระยะยาว (Kotler, Bower, & Maken, 2010) ผู้บริหารต้องมีการกำหนดกลยุทธ์ที่ใช้ในองค์กรธุรกิจ เพื่อกำหนดทิศทางการบริหารขององค์กรในสภาพแวดล้อมทางการแข่งขันและการนำมาปฏิบัติการเพื่อให้เกิดการแข่งขันได้อย่างประสบความสำเร็จ (Schermerhorn, Hunt & Osborn, 2000)

สรุปได้ว่า กลยุทธ์เศรษฐกิจสร้างสรรค์ประกอบด้วยกลยุทธ์การสร้างความแตกต่างของผลิตภัณฑ์ กลยุทธ์การเป็นพันธมิตร กลยุทธ์การเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม กลยุทธ์ด้านนวัตกรรม กลยุทธ์การเป็นพันธมิตร กลยุทธ์ด้านพนักงาน และกลยุทธ์การตลาด

2.8 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง การพัฒนาและส่งเสริมศักยภาพวิสาหกิจชุมชนสู่เศรษฐกิจพอเพียงเชิงสร้างสรรค์ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง จังหวัดกำแพงเพชร พิจิตร และสุโขทัย คณะผู้วิจัยได้รวบรวมวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อสร้างกรอบแนวคิดในการวิจัยดังต่อไปนี้

สุวกิจ ศรีปัดถา (2549, บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การประยุกต์ของการจัดการธุรกิจตามแนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงกับวิสาหกิจชุมชน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาระดับความเป็นไปได้ของการประยุกต์ของการจัดการธุรกิจตามแนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงกับวิสาหกิจชุมชน ลักษณะต่างๆ และเปรียบเทียบค่าระดับความเป็นไปได้ในการประยุกต์หลักการจัดการธุรกิจตามแนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงในการดำเนินกิจการธุรกิจ 4 ลักษณะ คือพาณิชยกรรม อุตสาหกรรม เกษตรกรรม และธุรกิจบริการ กับทั้งศึกษาข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะแนวปฏิบัติที่เหมาะสมในการประยุกต์หลักการจัดการธุรกิจตามแนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงกับวิสาหกิจชุมชนโดยเก็บข้อมูลเชิงปริมาณจากผู้ประกอบวิสาหกิจชุมชนในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน 9 จังหวัด จำนวน 500 คน และจัดประชุม กลุ่มเฉพาะผู้ทรงคุณวุฒิ 50 คน เพื่อเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลคือแบบสัมภาษณ์สำหรับสำภาษณ์ผู้ประกอบการและแบบสอบถามสำหรับผู้ทรงคุณวุฒิได้แสดงความคิดเห็นรวมทั้งข้อเสนอแนะต่างๆ ผลการวิจัย มีข้อค้นพบดังต่อไปนี้

1. ระดับความเป็นไปได้ในการประยุกต์หลักการจัดการเศรษฐกิจพอเพียงกับวิสาหกิจชุมชน ทั้งโดยรวมและจำแนกตามลักษณะของกิจการอยู่ในระดับมาก แนวปฏิบัติที่เป็นไปได้สูงและควร

ปฏิบัติอย่างมาก คือต้องประกอบการด้วยความซื่อสัตย์สุจริตไม่เอาไรต์เอาเปรียบผู้เกี่ยวข้อง เช่น ลูกค้า แรงงาน และผู้ส่งสินค้าหรือวัตถุดิบ

2. หลักการ เงื่อนไข และแนวปฏิบัติตามแนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงสามารถนำไปประยุกต์กับวิสาหกิจชุมชนได้ทุกประเภทและทุกลักษณะกิจการไม่แตกต่างกัน

3. ข้อเสนอแนะที่สำคัญในการประยุกต์แนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงกับวิสาหกิจชุมชน คือต้องให้ผู้ประกอบการเรียนรู้เข้าใจหลักการอย่างจริงจังและควรประกอบการโดยยึดหลักปฏิบัติคือ ต้องมีความรู้ต้องมีคุณธรรมทำกิจการโดยความมีเหตุผลพอประมาณและสามารถคุ้มกันตนเองได้อุ้มชูตนเองได้ให้ยืนบนขาตนเองได้

สรุปว่าแนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงสามารถประยุกต์ใช้กับวิสาหกิจชุมชนทุกชนิดและทุกขนาดของกิจการได้เป็นอย่างดี

อภิชาติ มหาราชเสนา (2551, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง กระบวนการจัดการกลุ่มสู่การพัฒนาวิสาหกิจชุมชน : กรณีศึกษาบ้านรูปสมุนไพร่ ตำบลบางน้ำผึ้ง อำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ ผลการศึกษาพบว่า 1) บริบทชุมชนด้านสังคม เศรษฐกิจ วิถีของชุมชน ตลอดจนกลุ่มสมาชิก พบว่า ด้านสังคม และสภาพแวดล้อมอุดมสมบูรณ์ด้วยทรัพยากรธรรมชาติ ดังนั้น ประชากรส่วนใหญ่จึงประกอบอาชีพเกษตรกรรม และคนในชุมชนมีความเอื้ออาทรจึงทำให้สามารถรวมตัวเพื่อแก้ไขปัญหาต่างๆ ได้ 2) กระบวนการพัฒนากลุ่ม พบว่า มีการจัดรูปแบบการบริหารงานกลุ่มในรูปแบบของคณะกรรมการ 3) ด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์ พบว่า การออกแบบผลิตภัณฑ์และการบรรจุภัณฑ์ มีการคิดค้นประดิษฐ์ผลิตภัณฑ์ใหม่เสมอและสามารถปรับปรุงให้เหมาะสมกับตลาด โดยเน้นความหลากหลายของผลิตภัณฑ์ และได้รับการคัดสรรมาตรฐานผลิตภัณฑ์จากหน่วยงานภาครัฐ

นันทพัทธ์ พูลสวัสดิ์ (2551, บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การประยุกต์ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงกับการจัดการธุรกิจของวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมในจังหวัดปทุมธานี โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการประยุกต์ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงกับการจัดการธุรกิจของวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม เพื่อศึกษาเปรียบเทียบระหว่างปัจจัยลักษณะองค์กรกับผลการดำเนินธุรกิจของวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม และเพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการประยุกต์ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงกับการจัดการธุรกิจกับผลการดำเนินธุรกิจของวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม กลุ่มตัวอย่างจำนวน 395 คน โดยใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ ได้แก่ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ยเลขคณิต ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ค่าสถิติที (t-test) ค่าสถิติเอฟ (F-test) เมื่อพบความแตกต่างจะทดสอบเป็นรายคู่ด้วยวิธีผลต่างน้อยที่สุดของฟิชเชอร์ (Fisher's LSD) และค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์แบบเพียร์สัน (Pearson Product Moment Correlation Coefficient) กำหนดค่านัยสำคัญทางสถิติไว้ที่ระดับ .05

ผลการศึกษาพบว่า ระดับการประยุกต์ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงกับการจัดการธุรกิจของวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมในจังหวัดปทุมธานีอยู่ในระดับมา ซึ่งแยกตามรายด้าน ได้แก่ ด้านความพอประมาณ ด้านความมีเหตุผล ด้านการมีภูมิคุ้มกันที่ดี และด้านการมีคุณธรรมอยู่ในระดับมาก ส่วนด้านการมีความรู้มีการประยุกต์ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อศึกษาถึงการดำเนินธุรกิจของวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมในจังหวัดปทุมธานี พบว่า วิสาหกิจขนาดกลาง

และขนาดย่อมมีผลการดำเนินธุรกิจในระดับมาก ส่วนด้านทุนมนุษย์ และด้านทุนสังคมมีผลการดำเนินธุรกิจอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อศึกษาเปรียบเทียบลักษณะองค์กรและผลการดำเนินธุรกิจของวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม พบว่า วิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมที่มีประเภทของกิจการต่างกันมีผลการดำเนินธุรกิจของวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม ไม่แตกต่างกัน พบว่า วิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม ที่มีระยะเวลาการดำเนินการต่างกันมีผลการดำเนินธุรกิจของวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และพบว่าผู้ประกอบการวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมที่มีความรู้เกี่ยวกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงต่างกัน มีผลการดำเนินธุรกิจของวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และการประยุกต์ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงกับการจัดการธุรกิจของวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ปิยะวัน เพชรหมี (2552,บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การศึกษาผลสัมฤทธิ์ของการใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของสมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเขตพื้นที่อำเภอเมืองจังหวัดเพชรบูรณ์ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาผลสัมฤทธิ์ของการใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของกลุ่มสมาชิกวิสาหกิจชุมชนในอำเภอเมืองจังหวัดเพชรบูรณ์ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย คือ สมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนที่ใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง จำนวน 242 คน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล ผู้ศึกษาใช้แบบสอบถามโดยแบ่งแบบสอบถามออกเป็น 3 ส่วน คือ ส่วนที่ 1 เป็นแบบสอบถามข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม ส่วนที่ 2 เป็นแบบสอบถามข้อมูลการรับรู้เกี่ยวกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ส่วนที่ 3 เป็นแบบสอบถามข้อมูลเกี่ยวกับพฤติกรรมการดำเนินชีวิตตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงแล้วจึงนำไปประมวลผลด้วยคอมพิวเตอร์ และวิเคราะห์สถิติพื้นฐาน ได้แก่ ร้อยละ (Percentage) ความถี่ (Frequency) ค่าเฉลี่ย (Mean) และการจัดเรียงลำดับความมาก/น้อย (Rating Scale) ผลการศึกษาพบว่า กลุ่มตัวอย่างสมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง สถานภาพ สมรส ช่วงอายุระหว่าง 40-59 ปี ระดับการศึกษาอยู่ในระดับประถมศึกษา อาชีพเกษตรกรกรรม ทำนาทำไร่ เลี้ยงสัตว์ ความสัมพันธ์กับกลุ่มวิสาหกิจชุมชนส่วนใหญ่เป็นสมาชิก ระยะเวลาการเป็นสมาชิก 3-4 ปี และสมาชิกมีประสงค์ในการเข้าร่วมกลุ่มสมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเพื่อเป็นการเพิ่มรายได้การรับรู้เกี่ยวกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงทั้ง 4 ด้าน ได้แก่ ด้านความหมายและความสำคัญ ด้านองค์ประกอบ ด้านการนำไปปฏิบัติและด้านประโยชน์ พบว่าส่วนใหญ่สมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนรับรู้ด้านความหมายและความสำคัญของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและด้านประโยชน์ของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ส่วนพฤติกรรมการดำเนินชีวิตตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงทั้ง 6 ด้าน ได้แก่ ด้านการลดรายจ่าย ด้านการเพิ่มรายได้ ด้านการประหยัด พฤติกรรมด้านการเรียนรู้ สมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนได้ใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและประสบผลสัมฤทธิ์ระดับมาก ด้านการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ประสบผลสัมฤทธิ์ปานกลาง และพฤติกรรมด้านสังคม ประสบผลสัมฤทธิ์ระดับมาก

ธนาวุฒิ พิมพ์กิ, จันทนา ฤทธิ์สมบูรณ์ (2552, หน้า 92-97) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การประยุกต์ใช้แนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงกับวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดจันทบุรี โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาระดับความเป็นไปได้ของการประยุกต์หลักการจัดการธุรกิจตามแนวพระราชดำริเศรษฐกิจ

พอเพียงกับวิสาหกิจชุมชนลักษณะต่างๆ และศึกษาเปรียบเทียบระดับการเป็นไปได้ในการประยุกต์หลักการจัดการธุรกิจตามแนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงในการดำเนินกิจการวิสาหกิจชุมชน 4 ลักษณะคือ พาณิชยกรรม อุตสาหกรรม เกษตรกรรม และธุรกิจบริการ กับทั้งศึกษาข้อคิดเห็นและแนวทางปฏิบัติที่เหมาะสมในการประยุกต์หลักการธุรกิจตามแนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงกับวิสาหกิจชุมชน โดยเก็บข้อมูลเชิงปริมาณจากผู้ประกอบการวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดจันทบุรี จำนวน 388 คน และจัดประชุมกลุ่มเฉพาะผู้ทรงคุณวุฒิ 50 คน เพื่อวิเคราะห์ SWOT เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลข้อมูลคือ แบบสอบถามสำหรับสัมภาษณ์ผู้ประกอบการและแบบบันทึกสำหรับให้ผู้ทรงคุณวุฒิได้แสดงความคิดเห็นทั้งข้อเสนอแนะต่างๆ

ผลการวิจัยมีข้อค้นพบดังนี้ 1) ระดับความเป็นไปได้ในการประยุกต์หลักการจัดการเศรษฐกิจพอเพียงกับวิสาหกิจชุมชนทั้งโดยรวมและจำแนกลักษณะของกิจการอยู่ในระดับมากถึงระดับมากที่สุด แนวปฏิบัติที่มีความเป็นไปได้สูงได้แก่ การทำธุรกิจอย่างซื่อสัตย์สุจริตในการประกอบการ ไม่เอาเปรียบเปรียบผู้ที่เกี่ยวข้องส่วนรองลงมาได้แก่ การจัดการธุรกิจที่เน้นการบริหารความเสี่ยงต่ำ ไม่ก่อหนี้เกินกำลัง และจัดการกิจการแบบค่อยเป็นค่อยไป แต่มีความมั่นคงของธุรกิจในระยะยาว และหลักการ ไม่โลภมากจนเกินไป และไม่เน้นกำไรในระยะสั้นเป็นหลัก 2) ระดับความเป็นไปได้ในการประยุกต์หลักการจัดการตามแนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงกับวิสาหกิจชุมชนจำแนกตามลักษณะของกิจการ 4 ลักษณะ มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 95 เมื่อทำการเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างค่าเฉลี่ยของลักษณะกิจการต่างๆ เป็นรายคู่พบว่ากลุ่มที่ไม่แตกต่างกัน ได้แก่ กลุ่มเกษตรกรรมกับกลุ่มอุตสาหกรรม, กลุ่มพาณิชยกรรมกับกลุ่มบริการ 3) ข้อเสนอแนะที่สำคัญในการประยุกต์แนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงกับวิสาหกิจชุมชนคือ การใช้วัตถุดิบที่มีอยู่ในท้องถิ่น เน้นการจ้างงาน ความประหยัด ซื่อสัตย์ และความสามัคคีปรองดอง ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน สรุปได้ว่า หลักการจัดการธุรกิจตามแนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงสามารถนำมาประยุกต์ใช้กับวิสาหกิจชุมชนทุกประเภทและทุกขนาดกิจการได้อย่างเหมาะสม

ยุภา ประยงค์ทรัพย์ (2553, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การบริหารจัดการวิสาหกิจชุมชนเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจฐานราก กรณีประเทศไทยและสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ผลการศึกษาพบว่า วิสาหกิจชุมชนที่มีการพัฒนาการเรียนรู้ของชุมชน โดยใช้แผนชุมชนเป็นแกนนำเน้นการมีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชน เพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้และพัฒนาให้กับทรัพยากรบุคคลองค์กรภายนอกจะเป็นเพียงผู้สนับสนุน นอกจากนี้ยังพบว่า ชุมชนมีวิธีการผลิตเพื่อการยังชีพตามความต้องการของชุมชนเป็นปัจจัยพื้นฐาน ชุมชนมีอำนาจในการกำหนดปัจจัยควบคุมและดูแลการผลิต ตลอดจนกระบวนการผลิต การแลกเปลี่ยนที่เกิดขึ้นให้สามารถตอบสนองต่อความต้องการอย่างสอดคล้องและพอเพียง โดยมีระบบความสัมพันธ์แบบแนวราบเป็นปัจจัยเอื้อให้กลุ่มวิสาหกิจและสามารถเกิดขึ้นและดำรงอยู่ได้

สุพาดา สิริกุดตา (2556, บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่อง กลยุทธ์เศรษฐกิจสร้างสรรค์ที่มีผลต่อความสำเร็จขององค์กรธุรกิจ: กรณีศึกษาผู้ประกอบการอุตสาหกรรมภาคกลางตอนบนการวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากลยุทธ์เชิงสร้างสรรค์ ความรู้ความเข้าใจ และคุณลักษณะของผู้ประกอบการอุตสาหกรรมภาคกลางตอนบนในจังหวัดนนทบุรี ปทุมธานี และอยุธยา ที่มีผลต่อความสำเร็จในการ

ดำเนินธุรกิจ ผลการวิจัยพบว่า กลยุทธ์ที่ผู้ประกอบการอุตสาหกรรมภาคกลางตอนบนนำมาใช้มากที่สุดได้แก่ กลยุทธ์การสร้างความแตกต่างของผลิตภัณฑ์ รองลงมากลยุทธ์การผลิตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม กลยุทธ์นวัตกรรมกลยุทธ์การตลาด กลยุทธ์พนักงาน และกลยุทธ์การเป็นพันธมิตรตามลำดับ กลยุทธ์การตลาด กลยุทธ์พนักงาน และกลยุทธ์การเป็นพันธมิตร มีอิทธิพลต่อความสำเร็จขององค์กรธุรกิจในภาพรวมร้อยละ 13.9 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ความสำเร็จของผู้ประกอบการอุตสาหกรรมในภาพรวมอยู่ในระดับมากผู้ประกอบการที่มีความรู้ความเข้าใจมากในแนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์จะมีความสำเร็จด้านผลกำไรด้านอัตราร้อยละของความสำเร็จมากกว่าผู้ประกอบการที่มีความรู้ความเข้าใจปานกลางและน้อยนอกจากนี้คุณลักษณะของผู้ประกอบการเชิงสร้างสรรค์จะมีความสัมพันธ์ในทิศทางเดียวกันกับความสำเร็จขององค์กรธุรกิจ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

ไตรภพ บุญธรรม (2556, บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่อง แนวทางการฟื้นฟูชุมชนหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาโดยเศรษฐกิจสร้างสรรค์ กรณีศึกษา ชุมชนหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาเกาะเกร็ด จังหวัดนนทบุรี โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาทางประวัติศาสตร์และเอกลักษณ์ชุมชน จุดอ่อนและจุดแข็งของชุมชนในการประยุกต์แนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์ของสินค้าหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผา ผลการวิจัยพบว่า ชุมชนหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาเกาะเกร็ดนั้นมีความเหมาะสมและมีศักยภาพต่างๆ ที่คุ้มค่าต่อการสร้างมูลค่าเพิ่มขึ้นกับสินค้าหัตถกรรมสร้างสรรค์ในชุมชนของตนเอง เนื่องจากมีแหล่งวัตถุดิบและแนวคิดที่สามารถต่อยอดสู่การพัฒนาด้านหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาให้สามารถพัฒนาไปได้อย่างต่อเนื่อง สรุปแนวทางในการพัฒนา คือ เพิ่มรูปแบบการจัดการและการออกแบบของผลิตภัณฑ์ที่เหมาะสมต่อความสามารถของชุมชน เพิ่มสินค้าทางภูมิปัญญา ซึ่งพื้นที่นี้มีหลากหลายอยู่แล้ว โดยการนำมาจัดกลุ่ม เพื่อเป็นการพัฒนาอย่างควบคู่กันและเป็นผลดีต่อกันทั้งเกี่ยวและคนในชุมชน ปรับปรุงการบริหารจัดการในการฟื้นฟูชุมชนหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาโดยการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน ได้แก่ ชุมชน ภาครัฐ และเอกชน เพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน

ไมตรี เกตุขาว (2558, หน้า 231-232) ได้ทำการวิจัยเรื่อง ผ้าไทยทรงดำ : การพัฒนาผลิตภัณฑ์เชิงสร้างสรรค์ตามแนวคิดศิลปกรรมหลังสมัยนิยม โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาภูมิปัญญาในการทอผ้าและใช้ผ้าในวิถีชีวิตของไทยทรงดำในอดีตถึงปัจจุบัน เพื่อศึกษาสภาพปัญหาและแนวทางพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าไทยทรงดำเชิงเศรษฐกิจสร้าง และเพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าไทยทรงดำเชิงเศรษฐกิจสร้างสรรค์ตามแนวคิดศิลปกรรมหลังสมัยใหม่นิยมและการประเมินผลิตภัณฑ์ ผลการวิจัยพบว่า แนวทางการพัฒนาผ้าไทยทรงดำเชิงเศรษฐกิจสร้างสรรค์ ควรสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ที่มีรูปแบบไม่ซ้ำกับของเดิมที่มีอยู่และมีการใช้ประโยชน์ที่หลากหลาย เป็นประโยชน์ในการใช้สอยของบุคคลภายนอกกลุ่มชาติพันธุ์ที่ไม่เป็นการทำลายวัฒนธรรมอันดีงามของชาติพันธุ์ เพราะหากมีรูปลักษณะที่ต่างไปจากเดิมแล้วการใช้ประโยชน์ที่ผิดไปจากเดิมก็จะถือว่าไม่เป็นการทำลายวัฒนธรรมอันดีงามที่ยังคงอนุรักษ์เทคนิคการปัก การปะต่อลวดลายที่ทำด้วยมือรวมทั้งการเย็บต่อด้วยฝีมือตลอดจนใช้วัสดุในการผลิตผลิตภัณฑ์ที่สร้างขึ้นได้เองจากในหมู่บ้านไทยทรงดำที่มีอัตลักษณ์ของความเป็นไทยทรงดำคือจะต้องมีสีดำและมีสีในการตกแต่ง ได้แก่ สีเขียว สีแดงสีส้ม สีขาว และสีเหลืองเท่านั้น ควรใช้ลวดลายปักลายของกุศและลายปะต่อ ลายดอกบั้งแล้วมาเป็นการตกแต่งเพื่อให้ได้อัตลักษณ์ของไทยทรงดำที่

นิยมแพร่หลายสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ด้วยผ้าที่มีลายแตงโมเพื่อรักษาอัตลักษณ์สำคัญของผ้าไทยทรงดำ โดยการพัฒนาให้มีโครงสร้างใหม่และใช้ระดมรูปดอกบัวทำหน้าที่ใหม่โดยใช้เป็นส่วนประดับ

การพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าไทยทรงดำเชิงเศรษฐกิจสร้างสรรค์ตามแนวคิดศิลปกรรมหลังสมัยใหม่นิยม ในภาคกลางตะวันตกของไทย 5 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดกาญจนบุรี จังหวัดนครปฐม จังหวัดเพชรบุรี จังหวัดราชบุรี และจังหวัดสุพรรณบุรี ผู้วิจัยใช้แนวคิดทางวัฒนธรรมในโลกหลังสมัยใหม่นิยม ของฌอง โบตริยาร์ด ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาทางวัฒนธรรมโดยมีการจัดการที่ว่า วัฒนธรรมสามารถนำมาผลิตเป็นสินค้าที่มีมูลค่าเพิ่มจากเศรษฐกิจโดยไม่มีเส้นแบ่งกันต่อไป เป็นสื่อที่ให้ข้อมูลความเข้าใจโดยมีลักษณะโดดเด่นของวัฒนธรรมหลังสมัยใหม่คือ การสร้างความเห็นอกเห็นใจและความนิยมศรัทธาเฉพาะของผู้วิจัยที่เกี่ยวกับแนวคิดศิลปกรรมหลังสมัยใหม่นิยมของแอนดี วอร์ฮอลซึ่งเป็นการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะให้มีรูปแบบแปลกใหม่ ไม่ยึดโครงสร้างเดิม เชิงละเล่น และเป็นรูปแบบลีลาที่หลากหลายหรือคิดนอกกรอบ แต่ยังคงมีเอกลักษณ์และไม่ทำลายวัฒนธรรมของชาติพันธุ์ไทยทรงดำ และผู้วิจัยใช้แนวทางการออกแบบผลิตภัณฑ์พื้นบ้านของ อภัย นาคคง โดยผ่านการระดมความคิดเห็นของนักวิชาการผู้เชี่ยวชาญที่เกี่ยวข้องกับศิลปะและผ้าไทย ดังนี้ 1) ประโยชน์และความจำเป็นพัฒนารูปแบบของผลิตภัณฑ์ที่สามารถใช้ประโยชน์ได้มากกว่า 1 อย่าง และสามารถใช้ได้ไม่จำกัดเพศและวัย 2) วัสดุอุปกรณ์และกรรมวิธีการผลิต จะใช้สิ่งที่มีอยู่ในท้องถิ่นเป็นหลัก แต่มีวิธีการดัดแปลงให้มีความต่างไปจากเดิมในลักษณะความขัดแย้ง หรือตรงกันข้าม เช่น จากเดิมหนาทึบทำให้โปร่งบาง จากเดิมเป็นของใช้ทำให้เป็นของประดับ มีการตัดเย็บที่เรียบง่ายขึ้น โดยลิ้มลองโครงสร้างของเสื้อผ้าเดิม 3) ลวดลาย สี สัน และรสนิยม จะมีสีสันของสีดำเป็นหลัก มีการนำรูปแบบของผ้าลายแตงโมมาใช้ แต่ดัดแปลงให้มีโครงสร้างรูปแบบที่โปร่งบางขึ้น ให้ลวดลายที่มีความนิยมจนเป็นเอกลักษณ์มาใช้ตกแต่ง ได้แก่ ลายปัก “ขอกูด” และลายปะ-ปัก “ดอกบัวแล้ว” 4) สังคมประเพณีการพัฒนารูปแบบของผลิตภัณฑ์ที่แปลกใหม่ นอกกรอบประเพณีจะไม่เป็นการทำลายวัฒนธรรมประเพณีเดิม เหมาะกับคนในยุคใหม่ ในทุกเพศ วัย และสถานภาพความเป็นอยู่ เกิดการประหยัดขึ้นและสามารถผลิตเป็นสินค้าผลิตภัณฑ์ชุมชนที่ตอบสนองบุคคลทั่วไปและเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจด้วยการประเมินผลผลิตภัณฑ์

1) ด้านรูปแบบและประโยชน์ใช้สอย จะมีรูปแบบผลิตภัณฑ์ที่มีความแตกต่างจากผลิตภัณฑ์เดิมโดยสิ้นเชิง ทั้งด้านรูปแบบและการใช้ประโยชน์ที่หลากหลาย ใช้ได้กับคนหลายเพศและวัย เหมาะกับคนรุ่นใหม่ที่มีรสนิยมทางความเป็นชาติพันธุ์และรสนิยมทางศิลปะแนวใหม่

2) ด้านวัสดุและเทคนิคการผลิต จะใช้ผ้าทอที่ทอขึ้นในหมู่บ้านไทยทรงดำโดยมีทั้งการนำผ้าพื้นสีดำแบบดั้งเดิมมาผลิตและปรับปรุงการทอให้มีลักษณะโปร่ง การตัดเย็บมีทั้งการใช้ฝีมือโบราณและการใช้จักรเย็บ ซึ่งควรมีการควบคุมคุณภาพการผลิตสินค้าให้มีคุณภาพทั้งวัสดุและเทคนิคการผลิตด้วย

3) ด้านสี สัน ลวดลาย และความงาม ใช้อัตลักษณ์ผ้าสีดำเป็นหลักมาสร้างสรรค์โดยการทอให้มีทั้งแบบทึบและทอโปร่งขึ้น แต่ควรมีการปรับปรุงรูปแบบลวดลายให้มีความแปลกเช่นเดียวกับรูปแบบของผลิตภัณฑ์ ความงามของลวดลายแตงโมที่เป็นลายเส้นมีความทันสมัยในตัวเข้ากับคนรุ่นใหม่ได้ดี แต่ควรออกแบบผลิตภัณฑ์ที่มีลักษณะการใช้งานประเภทเดียวกันเป็นชุดๆ

4) ด้านการประเมินผลเพื่อสร้างมูลค่าของเศรษฐกิจสร้างสรรค์ ควรมีการพัฒนาให้เป็นสินค้าผลิตภัณฑ์เศรษฐกิจชุมชน โดยมีการควบคุมมาตรฐานและขั้นตอนการผลิตทุกๆ ด้านรวมทั้งด้านราคา และการรับรองมาตรฐาน ควรมีการพัฒนาผลิตภัณฑ์ในลักษณะเป็นกลุ่มรูปแบบผลิตภัณฑ์ ควรมีการเพิ่มกำลังการผลิต โดยการรวมตัวกันผลิตและสร้างเป็นธุรกิจของชุมชน

ควรรหาแหล่งเงินทุนสนับสนุนและควรมีการวางแผนด้านการตลาด ระหว่างการพัฒนา รูปแบบผลิตภัณฑ์ผ้าไทยทรงดำตามแนวคิดศิลปกรรมหลังสมัยใหม่นิยม ผู้วิจัยได้มีโอกาสนำเสนอ ผลงานเพื่อสอบถามความคิดเห็นของผู้ชมทั่วไป

ประชิด พิณบุตร และคณะ (2557, หน้า 142-143) การวิจัยเรื่องการออกแบบพัฒนาผลิตภัณฑ์สินค้าการเกษตรของวิสาหกิจชุมชน จังหวัดชัยนาท เพื่อพัฒนาขีดความสามารถในการแข่งขันที่มีประสิทธิภาพ ตามแนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์ มีวัตถุประสงค์เพื่อ ศึกษาข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์และบรรจุภัณฑ์สินค้าทางการเกษตรของวิสาหกิจชุมชน ในเขตจังหวัดชัยนาท เพื่อ ออกแบบพัฒนาต้นแบบบรรจุภัณฑ์ทางการเกษตรของวิสาหกิจชุมชน ในเขตจังหวัดชัยนาท ภายใต้ กรอบแนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์ ให้มีประสิทธิภาพเพื่อการแข่งขันทางการค้า และเพื่อประเมิน ประสิทธิภาพต้นแบบบรรจุภัณฑ์สินค้าที่ได้พัฒนาภายใต้กรอบแนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์ ผลการวิจัยพบว่า ทำให้ได้ชุดผลงานต้นแบบที่มีส่วนประกอบทางโครงสร้างและกราฟิกอัตลักษณ์ สำหรับบรรจุภัณฑ์สินค้าให้แก่กลุ่มวิสาหกิจชุมชนด้านการเกษตรในแต่ละอำเภอ รวม 8 อำเภอ อำเภอละ 2 ราย รวมทั้งสิ้น 16 ราย โดยกลุ่มผู้เชี่ยวชาญได้ร่วมประเมินประสิทธิภาพและคุณภาพ ผลงานต้นแบบบรรจุภัณฑ์สินค้าใหม่ที่ได้พัฒนาภายใต้กรอบแนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์ เห็นว่า ภาพรวมด้านการออกแบบโครงสร้าง ด้านการออกแบบกราฟิกสำหรับบรรจุภัณฑ์ และด้านการรับรู้ ทางการตลาด เป็นผลงานการออกแบบที่มีคุณภาพและประสิทธิภาพที่เป็นไปตามวัตถุประสงค์อยู่ใน ระดับมากที่สุด โดยมีค่าเฉลี่ยรวมทุกอำเภออยู่ที่ 4.61 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.57 โดยที่ผู้วิจัยได้ สรุปรวบรวมไฟล์ต้นแบบดิจิทัลที่มีลิขสิทธิ์ถูกต้องขององค์ประกอบทางกราฟิกอัตลักษณ์ อาทิ แบบ ตัวอักษรและตัวพิมพ์ ตราสัญลักษณ์ ภาพถ่าย ภาพประกอบ ข้อมูลสารสนเทศของสินค้าและผู้ผลิต บันทึกลงแผ่นดีวีดีมอบให้แก่ผู้ประกอบการแต่ละรายที่เข้าร่วมโครงการวิจัย และได้นำเสนอเผยแพร่ องค์ความรู้สาระสำคัญการวิจัย

วินิธา พาณิชย์ (2557, บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่อง กลยุทธ์การจัดการท่องเที่ยวเชิง วัฒนธรรมบนแนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์ของจังหวัดสกลนคร โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาอัตลักษณ์ ทางวัฒนธรรมจังหวัดสกลนคร ศึกษาคุณค่าการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ศึกษารูปแบบการท่องเที่ยว เชิงสร้างสรรค์ของนักท่องเที่ยวชาวไทยและชาวต่างประเทศที่เดินทางมาท่องเที่ยวจังหวัดสกลนคร และเพื่อสร้างรูปแบบกลยุทธ์ในการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจังหวัดสกลนคร ให้มีรูปแบบการ ท่องเที่ยวเชิงท่องเที่ยววัฒนธรรมบนแนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์ ผลการวิจัยพบว่า อัตลักษณ์ทาง วัฒนธรรมจังหวัดสกลนคร มีอัตลักษณ์คือสถาปัตยกรรมท้องถิ่น สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ ศิลปะและ ประเพณี วิถีชีวิต ความเชื่อท้องถิ่น วรรณกรรมและภาษา การแต่งกายและอาหารท้องถิ่น รูปแบบกล ยุทธ์การจัดการ การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมบนแนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์ของจังหวัดสกลนคร เมื่อ ปรับปรุงความสอดคล้องของรูปแบบแล้วมีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ในระดับดีมาก พิจารณาได้

จากค่าสถิติ มีค่าเท่ากับ Chi-Square และมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 347.79 ทุกค่า โดยที่เมื่อจัดลำดับองค์ประกอบที่มีความเหมาะสม ซึ่งเป็นการยืนยันกลยุทธ์การจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมบนแนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์ของจังหวัดสกลนคร

จากงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงและแนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์ ข้างต้นนั้น วิเคราะห์ถึงการนำมาใช้ประโยชน์ในการวิสาหกิจชุมชนได้ดังต่อไปนี้

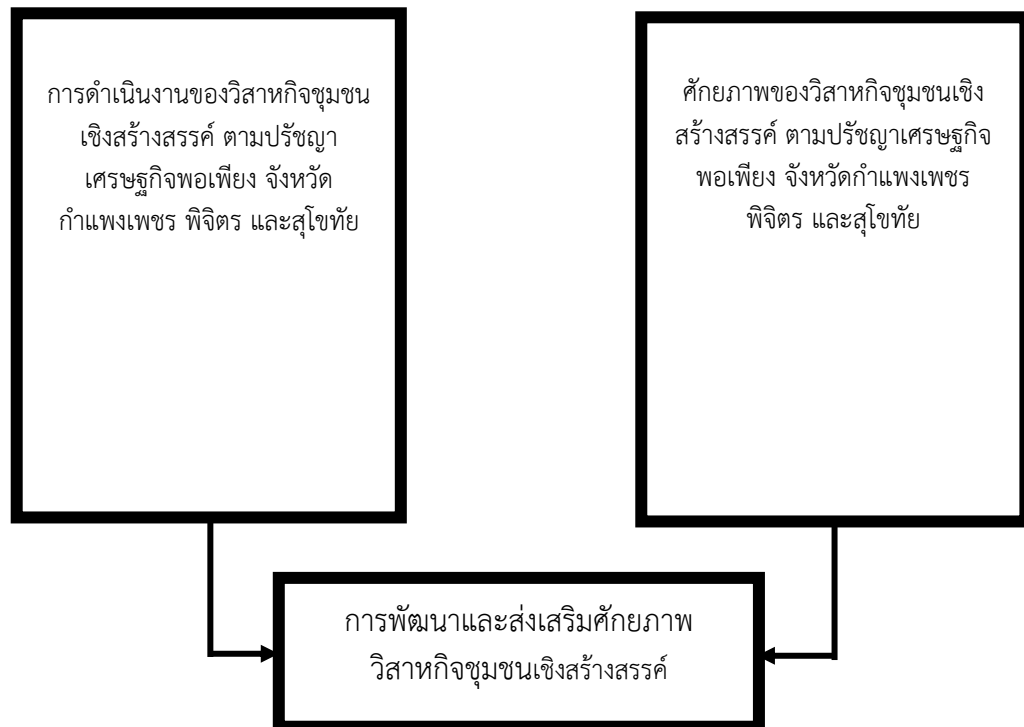
แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ที่ได้นำมาใช้ในวิสาหกิจชุมชนประกอบด้วยหลักการ เงื่อนไข และแนวทางทางปฏิบัติตามพระราชดำริ โดยเฉพาะความมีเหตุผล พอประมาณ และสามารถคุมครองตนเอง ซึ่งเป็นการสร้างความเข้มแข็งให้กับวิสาหกิจชุมชนมีความมั่นคงในระดับชุมชนท้องถิ่น นอกจากนี้ เงื่อนไขคุณธรรมและความรู้เป็นสิ่งจำเป็นในการบริหารงานของวิสาหกิจเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ในประเด็นนี้มีข้อสังเกตว่า วิสาหกิจชุมชนที่เกิดขึ้นมีพื้นฐานมาจากสมาชิกที่รวมกลุ่มกันนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาปฏิบัติก่อนรวมตัวกันจัดตั้งกลุ่มวิสาหกิจชุมชนขึ้นในภายหลัง เป็นการพัฒนาจากเศรษฐกิจฐานรากสู่ระดับเศรษฐกิจก้าวหน้า

แนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์ ที่ได้นำมาประยุกต์ใช้ในวิสาหกิจชุมชนโดยการกำหนดกลยุทธ์สร้างความแตกต่างของผลิตภัณฑ์ กลยุทธ์เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม กลยุทธ์นวัตกรรม กลยุทธ์การตลาด รูปแบบและการใช้ประโยชน์ และการเพิ่มมูลค่าของผลิตภัณฑ์ด้วยประวัติของท้องถิ่นหรือการสร้างเอกลักษณ์ของท้องถิ่นในผลิตภัณฑ์ มีข้อสังเกตเกี่ยวกับการกำหนดกลยุทธ์สร้างความแตกต่างของผลิตภัณฑ์ รูปแบบผลิตภัณฑ์ และการใช้ประโยชน์ได้ถูกนำมาใช้ในการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนสู่เศรษฐกิจสร้างสรรค์มากยิ่งขึ้นจากงานวิจัยที่ได้มาแสดงไว้นี้ อย่างไรก็ตาม ผลิตภัณฑ์ในชุมชนหากต้องการพัฒนาไปสู่ตลาดที่กว้างขวางต้องพัฒนารูปแบบให้ทันสมัยแต่คงเอกลักษณ์ของท้องถิ่นไว้ เช่น ผลิตภัณฑ์ปั้นดินเผาประยุกต์ภาพวาดหรือใส่สีในผลิตภัณฑ์และออกแบบให้มีความร่วมสมัย เป็นต้น

สรุปได้ว่า การบริหารจัดการวิสาหกิจชุมชนเริ่มต้นจากบริบทของสังคม วัฒนธรรม ภูมิปัญญา และทรัพยากรในพื้นที่เป็นต้นทุน การรวมกลุ่มของสมาชิกในชุมชนเพื่อสร้างพลังในการขับเคลื่อนงานด้านเศรษฐกิจชุมชน กระบวนการในการพัฒนากลุ่มวิสาหกิจให้มีจำนวนสมาชิกเพิ่มมากขึ้น และการพัฒนาผลิตภัณฑ์ตามความต้องการของตลาด โดยเน้นการออกแบบร่วมสมัยมาประยุกต์ใช้กับผลิตภัณฑ์ของกลุ่ม การจัดการด้านการตลาดมีการจัดทำระบบการบัญชี ตรวจสอบ การคิดคำนวณต้นทุนและกำไรเพื่อประกอบในการจัดทำแผนทางธุรกิจของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนอีกด้วย

2.9 กรอบแนวคิดในการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การพัฒนาและส่งเสริมศักยภาพวิสาหกิจชุมชนสู่เศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง จังหวัดกำแพงเพชร พิจิตร และสุโขทัย คณะผู้วิจัยได้รวบรวมเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อเป็นกรอบแนวคิดในการศึกษาดังต่อไปนี้

จากกรอบแนวคิดข้างต้นนั้น คณะผู้วิจัยได้ใช้กรอบการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชน ตั้งแต่การเกิดขึ้นของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ศักยภาพของวิสาหกิจชุมชน โดยการวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรคของวิสาหกิจชุมชน สำหรับการพัฒนาศักยภาพของวิสาหกิจชุมชนเชิงสร้างสรรค์ตามแนวคิดของเศรษฐกิจสร้างสรรค์ โดยเฉพาะการสร้าง ความแตกต่างของผลิตภัณฑ์ และกลยุทธ์ด้านการตลาด